

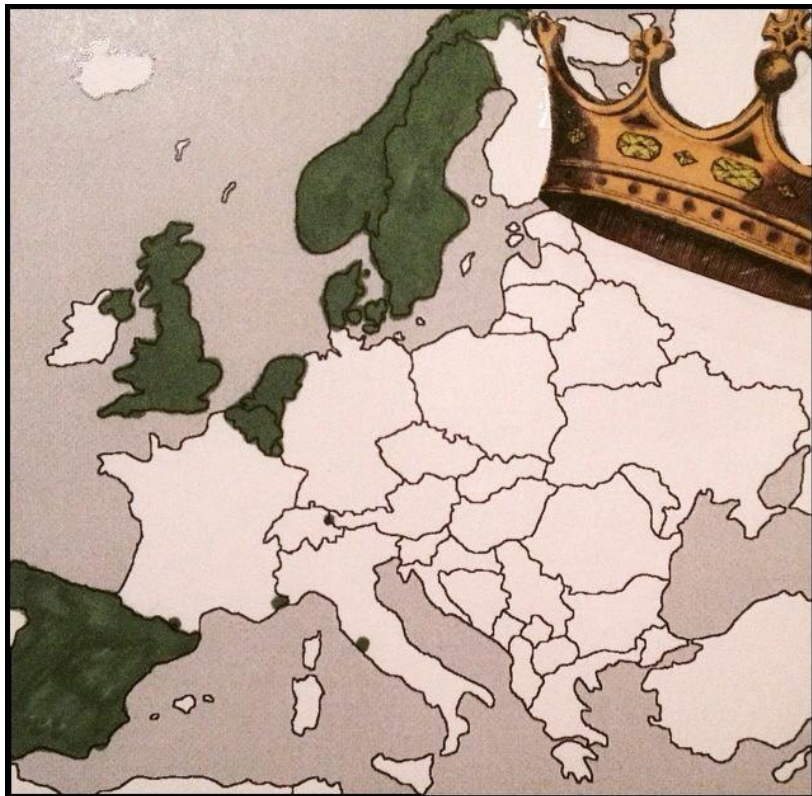
MASTEROPPGAVE VED UNIVERSITETET I BERGEN

Fra hersker til snorklipper – da monarkiene forsvant

Monarki som historisk- politisk regime i Europa 1900- 2015

Elise A. Løvereide
Vår 2015

Institutt for Sammenliknende Politikk

Abstract

My thesis examines the monarchy as a historical and political type of regime, including the abolishing of the monarchies in 20th century Europe. There were only three republics in Europe in the year 1900, while the rest were monarchies. By contrast, only twelve countries remain monarchies today. In conjunction with my case overview, 22 countries abolished the monarchy in the 115 years period. My research question is therefore why some countries retained the monarchy in Europe while most of them did not.

In developing hypotheses for this research question, I have generated four main independent variables. These are defeat in war, revolution, electoral fraud, and the monarchs' lack of yield to parliamentarism. My assumption is that countries that experienced these were more likely to abolish their monarchies. If the king were on the losing side in wars, suppressed his population, tried to achieve more executive power, and/ or worked against the parliamentary process, he would more likely be deposed or exiled. The variables also imply that non- violent and consensus- based transitions to democracy will be in favor of the monarchy compared to violent ones.

Based on Stepan, Linz and Minoves' study of democratic parliamentary monarchies (2014), I will use and discuss their regime typology. This typology distinguishes monarchies in three respects, the ruling monarchy, the constitutional monarchy, and the democratic parliamentary monarchy. The latter describes the surviving monarchies in today's Europe (with the exception of Liechtenstein and the Vatican State).

The thesis is two- fold. The first part is a csQCA- analysis, seeking patterns in historical context. The second part is case-oriented and will explore Spain and Greece in a case study. These cases are chosen because they both shifted their regime type between republic and monarchy and both monarchies survived the World Wars. But unlike Spain, who kept her monarchy after the death of Franco in 1975 – Greece abolished the monarchy in 1973 and the king went in exile in 1967. Both countries constitute crucial cases. These two methods complement each other into a more valid finding of why monarchy became regarded as an expired type of regime through the 20th century.

Forord

Å skrive denne masteravhandlingen har vært krevende, men også svært lærerik. Europa har alltid fascinert meg, deriblant regionens politiske historie. Debatten om monarkiene har lenge vært dominert av populærkulturelle mediefremstillinger eller av tungleste, vitenskapelige artikler. Mitt bidrag vil forhåpentligvis befinne seg på et både saklig, men samtidig tilgjengelig språk. I tillegg åpner den for et nytt perspektiv på monarkene som gjerne er gått i glemmeboken blant dagens generasjoner: Nemlig at noen tiår tidligere hadde kongene eller dronningene fortsatt politisk makt. Jeg mener monarkiet har vært underkommunisert i demokratiforskningen, og særlig de europeiske monarkiene. Sammen med min fascinasjon for tabeller, håper jeg å kunne formidle monarkienes historiske utvikling på en både oppsummerende og informativ måte.

Jeg vil gjerne rette en takk til veileder Einar Berntzen, for god veiledning og for lange samtaler om europeisk historie. Jeg vil også spesielt takke Elin Monstad og Leiv Marsteinstredet for veiledende hjelp med QCA. Takk til Michael Alvarez for tips, og Hilmar Mjelde for boktips. Takk til historiker Øyvind Tønnesson, og til Nasjonalbiblioteket i Athen. Takk til Troy, Sunniva og SV- biblioteket for boklån, og Mari, Frode, Mie og Sunniva for generelle råd og ellers godt selskap. Takk til Jasmin, Stian og Elin for korrekturgjennomgang. En siste takk går til Christopher, for langvarig støtte og kjærighet.

Elise Løvereide

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1. Innledning	1
1.1 Forskningsspørsmål	1
1.2 Vitenskapelig bidrag	2
1.3 Metodologi	4
1.4 Sammendrag	5
Kapittel 2. Regimetypologi og begrepsavklaring	5
2.1 Monarki	5
2.1.1 Eneveldig monarki	6
2.1.2 Konstitusjonelt monarki	7
2.1.3 Demokratisk parlamentarisk monarki	8
2.2 Demokrati	11
2.3 Diktatur	12
Del 1	
Kapittel 3. Eksisterende litteratur: Monarkiets rottefeste i Europa	13
3.1 Monarki som historisk regime	13
3.2 Statsform: Monarki som politisk regime	15
3.3 Demokratisering	17
3.4 Regimeendring	19
3.5 Revolusjonær endring	21
3.6 Krig og monarken som krigfører	24
3.7 Parlamentarisme og monarken som aktør	26
3.8 Valgmanipulasjon	27
3.9 Valg av variabler	29
3.10 Teoretiske og testbare hypoteser	30
Kapittel 4. Metode	31
4.1 Casevalg: Republikker og demokratiske monarkier	31
4.2 Statsvitenskapelige og komparative metoder	34
4.3 Kvalitative metoder	35
4.3.1 QCA analyse	36
4.3.2 Casestudie	38
4.3.3 Process Tracing	39
Kapittel 5. Dataanalyse: Monarkiet møter motstand	40
5.1 Monarkiet under og etter første verdenskrig	41
5.2 Monarkiet under og etter andre verdenskrig	43
5.3 Monarkiene som ble avviklet	46

5.4 Monarkiene som overlevde og ble DPM.....	57
5.5 Analyse.....	61
5.6 Oppsummering	66
Del 2	
Kapittel 6. Casestudie: Monarkiene i Spania og Hellas.....	67
6.1 Innledning.....	67
6.2 Casevalg	68
6.3 Deskriptiv sammenlikning	69
6.3.1 Hellas.....	70
6.3.2 Spania	79
6.4 Komparativ diskusjon.....	87
6.5 Oppsummering	90
Kapittel 7. Konklusjon	91
7.1 Diskusjon av resultater	91
7.2 Svar på hypotesene	94
7.3 Konklusjon	95
Bibliografi	98
Appendiks	105

Liste over tabeller, figurer og forkortelser

Forkortelser:

EM: Eneveldig monarki

KM: Konstitusjonelt monarki

DPM: Demokratisk parlamentarisk monarki

Tabeller:

Tabell 1: Historiske årstall for de 8 monarkiene i dagens Europa

Tabell 2: Liste over valgte enheter

Tabell 3: Oversikt over europeiske stater og monarkisk historie

Tabell 4: Oversikt over statenes politiske stilling i 1. og 2. verdenskrig

Tabell 5: Samlet QCA- matrise

Tabell 6: Sannhetstabell 1

Tabell 7: Sannhetstabell 2, variabelkombinasjoner

Tabell 8: Hellas' kongerekkefølge

Tabell 9: Spanias kongerekkefølge

Figurer:

Figur 1: Regimeutvikling

Figur 2: Historisk tidslinje

Appendiks:

Tabell 1: Innføring av grunnlov og konstitusjonelt monarki

Tabell 2: Totaloversikt over europeiske stater og monarkisk historie

Tabell 3: Okkuperte og nøytrale monarkier i 1. og 2. verdenskrig

Tabell 4: Datamatrikse som viser krigsnederlag i verdenskrigene

Tabell 5: Monarkens avgang i de ny- erklærte republikkene

Figur 1: Besøk hos nasjonalbiblioteket i Athen

Kapittel 1. Innledning

1.1 Forskningsspørsmål

«Staten, det er jeg».

Solkongen, Ludvig den 14.¹

Det dominerende regimet i det eldre Europa var monarkiene, med deres eneveldige, herskende konger og dronninger. Gjennom hellig, blått blod var de gitt eneveldig makt til å herske med godkjennelse fra gudommelige makter. Legitimiteten fra disse høyere maktene gjorde ikke bare at monarken stod over folket, men også at folket kunne styres med jernhånd. Hele Europas regimekart var fra gammelt av sterkt dominert av regjerende konger, fyrster, keisere og sultaner frem til det 20. århundret, hvor svært mange monarkier ble avviklet nærmest i løpet av 50 år (Bogdanor 1995:2, 298).² I år 1900 var alle Europas land monarkier, unntatt tre: Frankrike, Sveits og San Marino (Ucelay 2007:6). Men fra og med 1800- tallet skjedde det en radikal politisk endring i tankesett og ideologi, som igjen påvirket synet på regimetyper og monarkens eneveldige posisjon.³ Det var, med starten på den franske revolusjon, idéen om folkestyre som bredte seg over Europas kontinent. Demokratiet kom gradvis seirende ut av verdenskrigene, som hadde utspilt seg på den europeiske hovedscenen, og tok med seg de fleste monarkiene inn i døden (Bogdanor 1995: 299). Monarken gikk fra å være eneveldig hersker i de gamle monarkiene til å bli snorklipper og gallionsfigur i dagens demokratiske parlamentariske monarkier.⁴ Hva var det med denne relativt korte epoken i europeisk historie som gjorde at monarkiet forsvant i store deler av Europa? Jeg skal forsøke å se på blant annet demokratiteori for å forklare den brå avviklingen av monarki i Europa, og spesielt vurdere effekten av historiske hendelser som verdenskrigene og revolusjon. Hvorfor beholdt noen få europeiske land sine monarker, når de fleste andre fjernet dem? Kan vi spore noen mønstre eller smitteeffekt mellom landene hvor monarki ble avviklet? Til slutt; hvordan påvirket demokratisering monarkiets institusjon? Temaet for oppgaven er monarkier som historisk- politisk regime i Europa fra 1900 til i dag. Jeg skal se på regimeendringer og

¹ Det er usikkert om kongen i det hele tatt sa dette, eller om han i så fall skjønte hva han snakket om. Men sitatet forteller mye om synet på kongen som politisk hersker (Downing 1992: 11).

² Det tjuende århundret var dramatisk og bestod av mange raske politiske endringer sammenliknet med de tidligere (Hobson 2014:282, Palmer m.fl. 2007:865).

³ Mellom 1910 og 1936 forsvant for eksempel fem keisere, åtte konger og atten flere dynastier (Bogdanor 1995: 299).

⁴ Alle dagens 8 europeiske monarkier er demokratisk- parlamentariske (Bogdanor 1995:2).

sammenlikne monarkiene som overlevde med dem som ikke overlevde. Problemstillingen blir således:

Hvorfor overlevde noen europeiske monarkier, mens de fleste andre ble avvirket i løpet av det 20. århundre?

Gjennom historisk fordypning i det europeiske eksemplet skal jeg se på hvilke variabler som har betydning for monarkiavvikling og monarkioverlevelse. Tidsperioden er valgt gjennom antakelsen om verdenskrigenes effekt på monarkiavvikling, samt at det var i denne perioden den dramatiske avviklingen fant sted: Fra å være 3 republikker før år 1900 til å bli rundt 22 i dag.⁵ Både europeisk historie og de statsvitenskapelige debattene om demokratisk og ikke-demokratisk differensiering og konseptualisering, er komplekse. Derfor forventer jeg ikke å finne konkrete, «håndfaste» resultater, men snarere trekk som kan si noe om hvordan monarkiet er relevant i statsvitenskapen som et politisk regime.

1.2 Vitenskapelig bidrag

Hvorfor Europa? Tidligere statsvitenskapelig litteratur om monarkier er først og fremst studier av Midtøsten og Nord- Afrika.⁶ Jeg ønsker derimot å fokusere på europeisk monarki. Det er to hovedgrunner til at valget falt på Europa, og ikke monarkier i andre verdensdeler: A) Europa har mange oppløste monarkier. Monarki var tidligere en sterkt forankret idé blant annet gjennom det føydale system. Året 1900 er valgt fordi det var i det 20. århundret at verdenskrigene og monarkiavviklingen begynte for fullt. Kontinentet var hovedscenen for verdenskrigene, som skapte både interne og eksterne endringer. Dessuten ble den franske revolusjon en viktig hendelse for europeisk historie, og den første dominobrikken i avskaffelsen av monarkiet. At Europa har så mange oppløste og beholdte monarkier samtidig, gir et bedre sammenlikningsgrunnlag. B) Monarkiene i dagens Europa klassifiseres som demokratiske (demokratiske parlamentariske monarkier), til forskjell fra de fleste monarkiene på andre kontinenter, hvor det fortsatt praktiseres konstitusjonelt eller eneveldig monarki. Dette gjør det lettere å sammenlikne europeiske land hvor landene er mer homogene og med felles historie. Stepan m.fl. (2014) hevder at det statsvitenskapelige faget har bidratt for lite til den generelle analysen av hvordan monarkier utvikler seg til demokrati:

⁵ Med tanke på geografiske (og kulturelle) grenser, fins ingen fasitsvar på hvor mange land det er i Europa. Det tas altså forbeholdt om at dette antallet republikker er upresist.

⁶ Se for eksempel Frisch (2011), Menaldo (2012), Anderson (1991), Herb (1999), Yom m.fl. (2012) eller Stavestrand (2013).

”It is widely known that many of the older European democracies developed out of non- democratic «ruling monarchies» (...) Comparative politics has contributed very little to the general analysis of how monarchies move toward democracy (...) To offer such a comparative perspective is one of our present essay’s central tasks” (Stepan m. fl. 2014: 35).

Jeg mener derfor at denne oppgaven er både teoretisk og empirisk interessant og også statsvitenskapelig relevant. Eneveldet i Europa og de kongelige regimetyperne er etter mitt syn vanligvis ansett som historievitenskapelig, og ikke tilstrekkelig benyttet innen politiske studier.⁷ Det er av interesse, når statsform har sammenheng med et politisk system. Siden eneveldet er en autoritær politisk styreform, er demokratisk overgang relevant for studien. De to første kapitlene vil dreie seg om konseptualisering. Jeg vil forsøke å definere sentrale begreper i sammenheng med en regimetypologi som skiller mellom monarkiets tre faser i denne demokratiseringsprosessen:⁸

- 1) Eneveldig monarki
- 2) Konstitusjonelt monarki
- 3) Demokratisk parlamentarisk monarki (DPM)

Skillet der landene endte som demokratisk parlamentarisk monarki eller som republikk er hovedfokuset for oppgaven, der jeg ser på *hvorfor* noen beholdt monarkiet, mens andre fjernet det. Utvikling av demokrati er både kompleks og ulik fra land til land, noe jeg senere vil se i fordypning av de enkelte casene. Majoriteten av tidligere litteratur om monarki opererer med et skille mellom eneveldig og konstitusjonelt monarki. På denne måten blir konstitusjonelle monarkier definert som demokratiske, ettersom de er brukt om samtidens europeiske monarkier. Stepan m. fl. (2014) benytter i stedet begrepet *demokratisk parlamentarisk monarki* (DPM) som en mer treffende beskrivelse av dagens monarkier. Begrunnelsen er at konstitusjonelle monarkier ikke er fullt demokratiske, og at det derfor er bedre å bruke begrepet som en mellomform i overgangen mellom eneveldig og demokratisk parlamentarisk monarki.⁹ Innføringen av parlamentarisme var selve mekanismen i endringen fra

⁷ Grimstad mener at mangelen på den vitenskapelige interessen for monarkiet og dets politiske funksjon skyldes at monarkiet har blitt atskilt fra politikk og system, og i stedet blitt overtatt av trivallitteraturen (Grimstad 2003:10). Herb skriver at det komparative arbeidet av parlamentarisme har fokusert lite på hvordan konstitusjonelle monarkier har utviklet parlamentarisme (Herb 2004: 369).

⁸ Se kapittel 2 om regimetypologi.

⁹ Et konstitusjonelt monarki gir ingen demokratisk garanti (Grimstad 2003, se eksempler side 29).

konstitusjonelt til parlamentarisk demokratisk monarki. Det tas derfor utgangspunkt i Stepan m.fl. (2014) sin regimetypologi, noe som gjør at studien skiller seg fra tidligere statsvitenskapelig litteratur om monarkier.

1.3 Metodologi

Oppgaven er todelt: I første del av oppgaven fins en regimetypologi og matrise over casene og monarkienes skjebne i løpet av perioden, med en kartlegging av mønstre for når og hvordan monarkiene falt fra og med år 1900. Dette er presentert i en QCA- analyse og sannhetstabell hvis metode er brukt for å finne trekk ved den historiske prosessen, samt gir muligheten til å kunne plassere casene kategorisk. Metoden er også nyttig i å sammenlikne og sortere case, for å gi oversikt over hele oppgavens tematikk. Del to av oppgaven består av en komparativ casestudie med to *crucial cases*: Hellas og Spania. Begge landene hadde samme historiske utgangspunkt; hvor monarkiene overlevde både verdenskrig og borgerkrig, og hvor begge skiftet mellom republikk og monarki i perioden. Hellas var det eneste landet som hadde monarki etter 1950, men som i dag er opphørt. For monarkiet sin del ble resultatet ulikt: Spania endte opp som demokratisk- parlamentarisk monarki, mens Hellas' monarki ikke overlevde da monarkiet ikke maktet overgang til parlamentarisk monarki. De to casene ble valgt ut til nærmere fordypning i den hensikt å vise årsaksmekanismer mellom demokratiutvikling i perioden og monarkiets skjebne. Spesielt vil monarken som aktør være av betydning, noe som vil komme tydeligst fram i casestudiet.

Oppgaven er også todelt metodisk. Først vil jeg starte med en deskriptiv analyse av alle monarkiene fra 1900 til i dag. For å fremstille hendelsesforløpet vil jeg lage både en historisk tidslinje og en QCA- matrise for å knytte casene og deres regimeutfall til de uavhengige variablene. Hensikten er å skildre en historisk prosess med mange case og ulike utfall i tidsperiodene, der årene rundt verdenskrigene er mest essensielle. Jeg skal søke etter forklaringselementer, likhetstrekk og kjennetegn ved dagens monarkier. Funnene vil presenteres i en matrise, for deretter å avsluttes med en komparativ casestudie som sporer hendelser over tid. Forklaringen skal kritiseres med rivaliserende forklaringer, og til slutt konkluderes med en komparativ kausal slutning. I andre del av oppgaven benyttes historisk process tracing. Dybdestudien av enhetene Spania og Hellas i andre del tror jeg bidrar til vurderingen av i hvilken grad hypotesene stemte, og om dette samsvarer med, og kan underbygges av resultatet fra datamatriksen i oppgavens første del.

1.4 Sammendrag

Hensikten med studien er å finne sentrale mønstre i fordypningen av nyere europeisk politisk historie, for å utlede en teori om avvikling av monarki og innføring av republikk skyldes visse årsaker, som f. eks krigsnederlag, revolusjon eller monarkens rolle. Samtidig kartlegges det mønstre for landene som ikke fjernet monarkiet. Finnes det noen generelle årsaker til at noen stater valgte å beholde sine monarkier i moderne tid, når nesten alle andre fjernet dem? Kanskje kan også dette utlede en teori fra statenes posisjon på kontinentet når det gjelder krig, revolusjon og monarkens atferd, så vel som sosiale, religiøse og økonomiske strukturer. Sammenliknende politikk handler om å sammenlikne regimeformer og styresett. Denne oppgaven er således faglig relevant fordi den sammenlikner overlevende monarkier med ikke-overlevende monarkier i en demokratisk og historisk prosess. Det å sammenlikne ved hjelp av komparative metoder og tverrnasjonal historisk utvikling er dessuten egnet for statsvitenskapelig litteratur.

I kapittel 2 vil monarkiet konseptualiseres med utgreiing av tre typer monarki, sammen med en kort innføring i konseptet demokrati og diktatur. I kapittel 3 diskuterer jeg monarkiet som et historisk- politisk regime, ideen om dens legitimitet og utvikling, i lys av verdenskriger og revolusjoner. Regimeendringer diskuteres, og det konstrueres deretter hypoteser og variabler fra teorigrunnlaget. I kapittel 4 vil jeg gå nærmere inn på valg av metode og teknikker i å løse problemstillingen. Kapittel 5 er en analyse av hvordan monarkiet ble utfordret og hva som ble igjen av dem etterpå. Her vil hvert land analyseres med fokus på valgte variabler, hvor resultatene gjengis i datamatriksen. I del 2 av oppgaven, og kapittel 6, møter vi Spania og Hellas i en casestudie hvor jeg vil diskutere funnene fra analysen i del 1 sammen med nærmere dypdykk i to av casene. Kapittel 7 diskuterer og konkluderer funnene i de to analysene.

Kapittel 2. Regimetypologi og begrepsavklaring

2.1 Monarki

For å forstå monarkier må man forstå deres historiske utvikling, skriver Bogdanor (1995). McKean (2012) mener at den historiske utviklingen av europeisk monarki er en så komplisert prosess, at den eneste måten man kan forstå den på, er å sammenlikne fortid og nåtid (McKean 2012:16). Monarkiet har ikke bare flere manifestasjoner, men er også blitt endret i

takt med samtidens rådende tenkemåter. Monarkiet er kanskje den institusjonen som har sterkest røtter i historien, men Bogdanor (1995) hevder at denne utviklingen er spontan, og ikke et produkt av design. Monarkiet er i opprinnelig forstand en stat styrt av én absolutt arvelig hersker. Ordet monarki består av ordene *monos* (én) og *archon* (hersker).¹⁰

2.1.1 Eneveldig monarki

De gamle monarkiene var personstyrte, og monarkens rolle er derfor vesentlig for å forstå monarkiet. Monarken representerte alene staten. Det vil si en rojal maktfullkommenhet som i prinsippet ikke lar seg begrense av uavhengige institusjoner (Hobson 2014:40). Eneveldet kjennetegnes av *legibus absolutus*, som betyr fri fra loven. Kongen stilte ikke til ansvar overfor folket, kun overfor Gud. Monarken regjerte ved Guds nåde (Lindqvist 2011a:39, Parker 1983:1, Furet 1993:4).¹¹ Til forskjell fra despotier (som kun Russland har blitt karakterisert som) har eneveldige monarker aldri vært allmektige (Furet 1993:4, Hobson 2014:49). Selv i absolutte monarkier har kongen vært bundet av rikets fundamentale lover (Nicolson 1962:29, Lindqvist 2012a:85, Downing 1992:11). Mange diskuterte om monarken stod over lovene eller ikke, men dersom kongen holdt seg innenfor lovverket, sikret det monarkiets stabilitet (Parker 1983:1).¹² Stavestrand (2013) definerer det autoritære monarkiet på bakgrunn av ulike statsvitenskapelige definisjoner:

”A ruling monarch must (A) be in a lifetime position, and (B) exercise real political power. Furthermore, a monarch must either (C1) be of royal descent before coming to power or (C2) be succeeded dynastically, in a process based on tradition or the constitution” (Stavestrand 2013:14).

Monarken ble født til hersker gjennom arvelig makt, og innehadde rollen oftest livet ut. Men siden et arvelig monarki ikke kan garantere en egnet regent, kunne parlamentet gripe inn ved visse tilfeller. Hermassi (1972) diskuterer hvordan monarkiets dominans er et resultat av strukturelle faktorer som eliteutvikling, elitekoalisjoner og skillelinjer som oppstår fra den historiske bakgrunnen (Linz 2000:146). Ifølge Huntington (1968) førte eneveldet tre mulige strategier: Enten redusere dets autoritet og fremme bevegelse mot et moderne konstitusjonelt monarki, kombinere monarkisk og folkelig autoritet i det samme politiske systemet, eller

¹⁰ Keiser, fyrste, tsar, konge og dronning vil alle gå inn under samlebetegnelsen monark.

¹¹ Nicolson trekker paralleller til teokratiet, men hevder at rent teokrati aldri har eksistert (Nicolson 1962: 20,22, 29, 31).

¹² Les mer om monarkiets stabilitet i kapittel 3.2.

beholde monarkiet som den prinsipielle kilden til autoritet, og minimere forstyrrende effekter. Den europeiske historien viser at europeere i det 19. og 20. århundret ikke tolererte andre strategier enn den første. Monarkiet måtte hente legitimitet fra folkeviljen, og landets suverenitet fra nasjonen i stedet for monarken (Grimstad 2003:26, Hobson 2014:45). På bakgrunn av Stepan m.fl sin regimetypologi (2014:37), definerer jeg det eneveldige monarkiet (EM) som:

Et regime hvor arvelig monark utnevner og avsetter regjering, og hvor monarken ikke har offisielle maktrestriksjoner, eller er bundet av parlament, konstitusjon, eller eksterne lover.

2.1.2 Konstitusjonelt monarki

Et konstitusjonelt monarki er til forskjell fra eneveldet, en stat ledet av et statsoverhode som regjerer, men som ikke styrer, og hvor statsoverhodet regjerer etter grunnlov eller sedvane. De europeiske regentene er de jure statsoverhode, men ikke lenger de facto kongedømmets administrator (Bogdanor 1995:1, McKean 2012:16). Der den eneveldige monarken alene utnevnte og avsatte regjeringen, har konstitusjonelle monarkier maktdeling mellom parlamentet og monarken; som begge har gjensidig legitimitet i å avsette en regjering (Stepan m.fl. 2014, Cheibub m.fl. 2014:17). Det konstitusjonelle monarkiet defineres altså først og fremst av at landets grunnlov reduserer monarkens utøvende makt.¹³ England har ikke en formell grunnlov, men kombinasjonen *Magna Carta* fra 1215, *The Glorious Revolution* fra 1688 og ulike *Acts of Parliament* som kan sies å erstatte grunnloven (Nicolson 1962:281, Grimstad 2003:205). Storbritannia regnes som foregangslandet i å begrense monarkiets makt ved å utvikle konstitusjonelt monarki (Hobson 2014:40,48, Cheibub m.fl. 2014:23). *Magna Carta* gjorde det vanskelig å etablere absolutisme, fordi kongen ble tvunget til økt maktdeling (Bogdanor 1995:3, Nicolson 1962:150, Stepan 2014:36). *Magna Carta* ble forsterket ved *The Glorious Revolution* og *Bill of Rights*, som gjorde at parlamentet kunne gripe inn i tronens makt ved forsømmelse og misledende styring.¹⁴ Monarkens makt ble kraftig redusert ved å bli finansielt avhengig av parlamentet, og tvunget til å akseptere lover og rettigheter (Nicolson 1962:291). Dette skapte et maktledd mellom monarkiet og parlamentet, i utviklingen mot konstitusjonelt monarki (Bogdanor 1995:5-7). At monarken ikke lenger kunne styre uten å gå

¹³ Det 19. og 20. århundrets politiske diskusjon dreide seg om konfrontasjonen mellom representative regjeringer og «rettighetene» til det arvelige monarkiet. En blandingsmodell (altså KM) ble foretrukket, etter generell konsensus blant jurister og lærde (Ucelay 2007:5).

¹⁴ Slik som hendte for eksempel James 2. i 1689 (se kapittel 3.6). Nicolson kaller dette maktprinsippet for «responsible government» (Nicolson 1962:283).

gjennom ministrene, skilte Storbritannias nå konstitusjonelle monarki fra Frankrikes eneveldige monarki i det attende århundret (Bogdanor 1995:9-10).¹⁵ «Ministrene er kongene i dette landet», klaget kong George 2. i 1744 (Bogdanor 1995:11). Det var særlig etter den franske revolusjonen at monarkiets grunnlag i Europa ble fundamentalt endret, og møtt med press om maktinnskrenkning. Deretter ble det konstitusjonelle monarkiet det rådende monarkiet:

”The era closed with most of Western Europe’s traditional royal families regaining their thrones, but at a price: They had to agree to constitutions that constrained some of their powers and changed the source of legitimacy from “divine right” to “the nation” (Stepan m. fl. 2014:39).

I 1860- og 70- årene ble det ført republikanske kampanjer mot monarkiet (Bogdanor 1995:19, Nicolson 1962:302). En viktig faktor i å forvandle monarkiet til et moderne, konstitusjonelt monarki, var utviklingen av et disiplinert partisystem. Idéen om en opposisjon til makten var dermed i utvikling. *The Reform Act* fra 1832 utviklet partisystemet ytterligere, og stimulerte utvidelsen av valgorganisasjonen (Bogdanor 1995:13,16). Bogdanor argumenterer med at utviklingen av konvensjoner var like viktige i det attende århundret som revolusjonene hadde vært i det syttende (Bogdanor 1995:14). En annen faktor ved utviklingen av det konstitusjonelle monarkiet, var pressgruppene og offentlig opinion, som stadig fikk økt makt og dessuten innflytelse på de politiske sakene (Bogdanor 1995:15). Sammen med etableringen av partisystem og en offentlig opinion, kan man se for seg at folket ble mer involvert i den nasjonale politikken. Makten ble dermed mer fordelt mellom befolkning, politikere, parlament og monark, noe som muligens gav mersmak og førte til ytterligere innskrenkninger av majestetens absolutte makt. Basert på Linz og Stepan’s regimekategorisering, definerer jeg det konstitusjonelle monarkiet (KM) som:

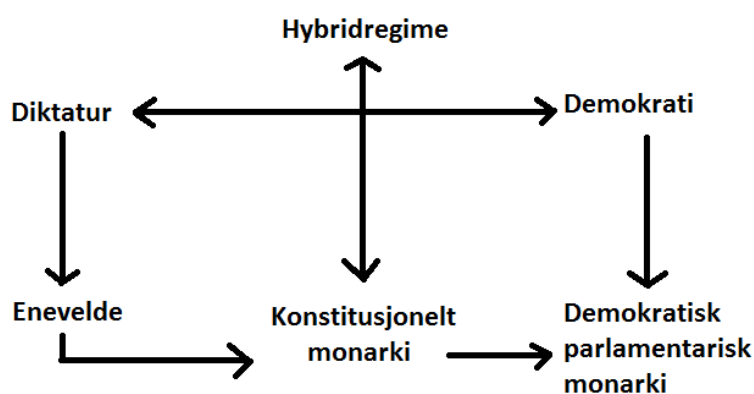
Et regimestyre hvor arvelig monark innsetter og avsetter regjering og har utøvende makt, mens parlamentet har lovgivende makt. Maktdeelingen mellom monark og parlament er forankret i konstitusjonen, som også begrenser monarkens revir.

2.1.3 Demokratisk parlamentarisk monarki

¹⁵ Siste gang en monark avsatte en regjering i Storbritannia, var i 1834 (Grimstad 2003:189). Kongeparet William og Mary ble presset til å signere *The Declaration of Rights*, som begrenset monarkens rom for politiske avgjørelser utenom Parlamentet (Nicolson 1962:283). Kong Edvard 7. forsøkte også hevde at territorielle saker var regentens ansvar alene, men ble tvunget til å gi etter for parlamentet (Nicolson 1962:295).

Stepan m.fl. (2014) skiller mellom konstitusjonelle monarkier og demokratisk-parlamentariske monarkier (DPM), hvor sistnevnte er en beskrivelse av dagens europeiske monarkier. Stepan m.fl. kritiserer den konvensjonelle typologien av det dikotome skillet mellom regjerende monarki og konstitusjonelt monarki, fordi dette neglisjerer det større komparative bildet av demokratiseringen av monarkiet. Konstitusjonelle monarkier er et begrep for at en grunnlov avgrenser en monarks «revir». Men selv om grunnloven binder monarken, definerer ikke det i seg selv et regime som demokratisk. Begrepet konstitusjonelt monarki er bedre egnet som beskrivelse av en mellomform mellom eneveldig monarki og demokratisk parlamentarisk monarki (selv om alle dagens monarkier i Europa har en form for grunnlov, og dermed i ordets rette forstand fortsatt kan kalles konstitusjonelle monarkier). Den avgjørende forskjellen på konstitusjonelle monarkier og DPM er parlamentarisme, der regjeringen utnevnes av en fritt folkevalgt forsamling, og der monarken har utelukkende symbolske representasjonsoppgaver. Denne trefoldige typologien av monarkier legger utgangspunktet for min definisjon av monarkiet. Figur 1 viser regimetypologien, men utgjør en forenklet modell av virkeligheten. Demokratisk- parlamentarisk monarki (DPM) defineres i studien som:

Et regimestyre hvor et fritt valgt parlament utnevner og avsetter regjering, og den arvelige monark fungerer som symbol, men er strengt underlagt grunnlov, folkeopinion samt statlige og parlamentariske institusjoner.

Figur 1. Regimeutvikling: Sakte, men sikkert gikk utviklingen mer og mer til høyre på figuren. Eneveldig monarki → konstitusjonelt monarki → (parlamentarisme) demokratisk parlamentarisk monarki.

I dag er det 8 land i Europa som utviklet seg til DPM; Norge, Sverige, Danmark, Storbritannia, Nederland, Belgia, Luxembourg og Spania. Kontinentet har 4 andre monarkier som er mindre teoretisk relevante; Monaco, Andorra, Vatikanstaten og Liechtenstein. De to

sistnevnte kan heller ikke sies å være parlamentariske.¹⁶ Disse vil utelates fra analysen.¹⁷ Tabell 1 viser monarkiets tradisjon i landene hvor monarkiet overlevde, sammen med en oversikt over årstallene for innføring av landenes grunnlov og parlamentarisme. De to sistnevnte kan fortelle oss noe om når konstitusjonen og demokratiseringen av monarkens utøvende makt ble innført. Selv om grunnlovene markerte brudd med eneveldet, var utviklingen gradvis fra konstitusjonelt monarki til et DPM.

Tabell 1: Historiske årstall for de 8 monarkiene i dagens Europa

Europeiske monarkier (DPM)	Kontinuerlig monarkisk styre siden	Grunnlov innført	Parlamentarisme siden
Norge	1814, 1905	1814	1884, 1905
Sverige	Ca. 970, 1809	1809, 1973	1719-72/1917/1975
Danmark	958	1849/1953	1901/ 1953
Storbritannia	827	1215/ 1688/ 1832 ¹⁸	1832/ 1918
Belgia	1830	1831	1830
Spania	1975	1978	1978
Nederland	1815	1815	1848
Luxembourg	1890 (1815)	1868	1868/ 1919

Stepan m.fl. (2014:38) bruker fem variabler for å forklare vellykkede og mislykkede overganger fra KM til fulle DPM når de sammenlikner verdens monarkier: Politisk press, kongefamiliens interne struktur, skatt, etniske og religiøse skiller, og internasjonale aktører. De erkjenner at komplekse historiske fenomen alltid innebærer mange variabler, men at de fem er utvalgt med størst forklaringspotensiale til bevegelsen mot DPM. Kongen vil kunne bli politisk presset til å overgi makten til parti-valgte representanter, og får valget mellom å bli en konstitusjonell monark, eller bli avsatt. Forfatterne mener også at små kongefamilier lar seg konstitusjonalisere lettere enn store, dynastiske herskerfamilier. En monark alene står mer sårbar enn en stor familie hvor flere av familiemedlemmene har politiske posisjoner, og monarker som trenger penger, er mer sårbare. Det vil også være sterkere incentiv for å akseptere DPM om det kan dempe trusler og etniske spenninger. Til slutt mener Stepan m.fl. (2014) at en monark med mektige utenlandske allierte som er fiendtlig innstilt til full demokratisering også vil være mindre mottakelige for dette. Motsatt vil imidlertid DPM være

¹⁶ Liechtenstein har siden 2003 utviklet seg tilbake i retning konstitusjonelt monarki (Clement 2012).

¹⁷ Krav til casevalg redegjøres for i kapittel 4.1 på side 31.

¹⁸ Storbritannia har ingen formell skreven grunnlov, og de ulike uskrevne «grunnlovene» kom i ulike perioder. Landet har altså hatt en ganske stegvis, evolusjonær utvikling mot parlamentarisme, uten en stadfestelse gjennom grunnlov.

mer sannsynlig dersom det internasjonale scenarioet endres, slik at monarkenes allierte blir mer mottakelige for demokrati. Ifølge forfatterne har det europeiske kontinentet først og fremst vært preget av sistnevnte, noe som viste seg gjennom den franske revolusjon, Napoleons-krigene og første verdenskrig.

2.2 Demokrati

Demokratisk regimetype er noe av det mest diskuterte og omstridte innen statsvitenskapsfaget. Dette gjelder både konseptualisering og måling av demokrati (Teorell 2010:31). Siden eneveldet er et autoritært regime, må absolutisme defineres etter gitte kriterier. I tillegg snakker vi om monarkiets møte med demokrati, og demokratisering av monarkiet. Disse begrepene og deres forbindelse til statsformen monarki er derfor essensiell hva gjelder demokratiutvikling i Europa. Forklaring av demokratisering har mange tilnærminger. Den strukturelle tilnærming hevder at en moderniseringsprosess kan ha demokratisk effekt på land (Lipset 1959). En annen tilnærming er den strategiske, som forfekter en prosess av demokratisering. Prosessen inneholder ulike faser som land går gjennom i utvikling mot demokrati (Rustow 1970:340). Barrington Moore (1966) forklarer demokrati med sosiale klasser og krefter i samfunnet, hvor de kollektive aktørenes økonomiske interesser setter dem opp mot den autoritære stat (Moore 1966, Teorell 2010:22). En nyere tilnærming er at økonomisk vekst øker sannsynligheten for demokratisering (Teorell 2010:24-27). En viktig del av demokratiteori, er stemmerett. Stemmeretten ble mer utvidet på slutten av 1800- tallet, samtidig med at grunnlovene begynte å innskrenke monarkiet.¹⁹ Boix m.fl (2012) definerer et land som demokratisk dersom det imøtekommer følgende krav om både konkurrerende valg og deltakelse:

«Contestation. 1) The executive is directly or indirectly elected in popular elections and is responsible either directly to votes or to a legislature. 2) The legislature (or the executive if elected directly) is chosen in free and fair elections. Participation. 3) A majority of adult men has the right to vote” (Boix m. fl. 2012:1530).²⁰

¹⁹ Selv om demokratiseringsprosessen i mange land startet før kvinner fikk stemmerett, er det problematisk å klassifisere et land som demokrati uten at begge kjønn i voksen befolkning har rett til å stemme. Dette synet vil i så fall redusere andelen demokratiske observasjoner før første verdenskrig til en håndfull (Boix m. fl. 2012: 1531). Erfaring med demokrati før 1914 er viktig for å forklare moderne demokratisk utvikling, mener Boix, og de første landene som tillot kvinner å stemme var Finland (1907) og Norge (1913) etter Australia og New Zealand.

²⁰ Munck m.fl. benytter også deltakelse og konkurrerende valg som hoved-attributter for begrepet demokrati. Disse attributtene ble først diskutert av Robert A. Dahl (Munck m.fl. 2002:9,13). Blant statsvitere er det imidlertid ikke konsensus om benyttelsen av graderte eller dikotome definisjoner av demokrati.

Minimumsdefinisjonen på demokrati er altså frie og rettferdige valg, som direkte eller indirekte velger en utøvende representant ansvarlig overfor stemmer eller lovgivende forsamling, hvor majoriteten av voksne mennesker har rett til å stemme. Denne definisjonen av demokrati gjør det ikke mulig å karakterisere konstitusjonelt monarki som demokratisk, ettersom monarken ikke er valgt i et fritt og rettferdig valg, men likevel besitter utøvende makt, og har innflytelse på politiske institusjoner i ulik grad – variert etter tidsrom, landområde og politisk system. Prinsippet om parlamentarisme innebærer at makten utgår fra parlamentet, og at kongen ikke har retten til å velge regjering. Parlamentarisme er altså demokratisering av lovgivende og utøvende makt. I tillegg gir stemmeretten makten til folket i å bestemme sammensetningen av parlamentet. Demokratisering av monarkiet kan derfor observeres ved utforming av grunnlov, partisystem, valgsystem, parlamentarisme og stemmerett.

2.3 Diktatur

Nøkkelbegrepet absolutisme skal ifølge Anderson søke den absolutte statens rene strukturer (Anderson 1974:7). Diktatur defineres ofte som fravær av demokrati. Przeworski m.fl. (1996) argumenterer for at ethvert regime hvor utøvende og lovgivende makt ikke er fritt og konkurrerende valgt, bør anses som ikke- demokratisk. Det samme gjelder en demokratisk valgt regjering som mangler reell evne til å styre (Collier m.fl. 1999:549,559). Ulike diktaturer har ulike institusjonelle oppsett; mens noen diktatorer er kronede, går andre i uniform.²¹ Wright m.fl. (2012) og Geddes (2003) skiller mellom to hovedtyper av autoritære regimer: *personalist regimes* og *non- personalist regimes*. Sistnevnte kan være militært, dominant partistat, totalitært eller korporativt (Wright 2012:289). Eneveldet var et *personalist regime*, siden regimet ble styrt av en kongelig person med arvet og uinnskrenket makt.²² En diktator i personlige regimer danner ikke lovgivende forsamling med organiserte partier til å dele makten med, men leder i stedet en elite (Wright m. fl. 2012:290). Autoritære regimer kan falle ved at: 1) Styret erstattes av en rivaliserende diktator, eller 2) Demokratisering (Wright m. fl. 2012:285). Demokratisering er relevant for denne studien. Dog ser man at flere europeiske land opplevde punkt en: Monarkiet i Albania, Russland, Romania, Jugoslavia og Bulgaria ble avviklet og erstattet av et nytt autoritært (kommunistisk) styre. Men før

²¹ Ny litteratur peker på at klassifiseringen av autokratier må ta hensyn til gråsonen mellom diktatur og demokrati, hvor man for eksempel finner hybridregimer (Teorell 2010:8, se figur 1).

²² Ifølge Wright m.fl. er denne distinksjonen mellom personlig og ikke- personlig regime nyttig for å forstå både når og hvordan diktaturer forvandles til demokratier, og i å se hvordan eliter overlever makten (Wright m.fl. 2012:289).

kommunismen erstattet monarkiet i Øst- europeiske land, er det interessant å påpeke at monarkene selv ved flere tilfeller *ble* diktatorer. De kongelige diktatorene styrte hovedsakelig mellom 1920 og 1940, som altså ble alternativet til å utvikle DPM. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 5.

I dette kapitlet har jeg utledet en regimetypologi over tre typer monarki som samtidig reflekterer demokratiseringen av monarkiet. Jeg har også sett på demokrati og diktatur, og på monarkiets utvikling i møte med parlamentarisme. Dette legger et viktig bakteppe for videre utredning av monarkiet som historisk og politisk institusjon, og om hvordan monarkiet er rustet til å møte utfordringer.

Kapittel 3. Eksisterende litteratur: Monarkiets rotfeste i Europa

«Kunnskap om monarkiet er både ekstremt nyttig og høyst utilgjengelig, og siden ingen har forsøkt å kaste lys over det (fordi det ikke fører til materiell fortjeneste), er det mitt prosjekt å trekke det frem fra sin skjulte tilværelse slik at mine våkenetter kan bli til nytte for verden.»

Dante (*Monarcia*)

Eksisterende litteratur om europeiske monarkier som politiske regimer, og da spesielt monarkidød, er begrenset. Det teoretiske rammeverket består av monarkiteori tilknyttet demokratiteori fra spesielt Herb (2004), Stepan m.fl. (2014), Przeworski m.fl. (2012), Grimstad (2003), Bogdanor (2012) og Hobson (2014). Disse omhandler de ulike monarkienes utviklingstrekk fra den franske revolusjonen til i dag, med særlig fokus på demokratiseringen av den utøvende makt. En siste teori vil basere seg på Rustows' (1970) antakelse om voldelige og ikke- voldelige regimeendringer, samt eksisterende litteratur om revolusjon og verdenskrig. Faktorer som påvirket monarkidød kan være mange, og dette er noe jeg vil undersøke i de neste kapitlene ved å studere monarki både med historiske og politiske briller.

3.1. Monarki som historisk regime

Enevelde og demokrati har blitt diskutert i århundrer, der mange filosofer og samfunnsdebattanter mente folket var «tøylesløst», «kunnskapsløst» og «ikke visste sitt eget beste» - og som derfor trengte en sentralisert, autoritær stat eller hersker til å styre seg (Sørensen 1983:9, Nicolson 1962:49-50). For eksempel gjenspeiles dette da Kong Karl Johan og den norske statsministeren i Stockholm, Severin Løvenskiold, forsøkte å holde igjen på bonderepresentantenes krav om desentralisering av makt, i debatten som foregikk i 1830-årene. Løvenskiold mente at folket ikke hadde dannelses eller kunnskap nok til å styre seg selv

(Alstadheim 2014:25-6). Man argumenterte for at staten eller monarken burde ha en samlet maktfunksjon, som man ikke hadde rett til å trosse eller kritisere (Sørensen 1983:21,27,9). Den politiske idehistorien vitner altså om mangel på tillit til folket. Ideen om folkestyre er nettopp statens tillit til at folket kan styre seg selv, og velge gode representanter som beslutningstakere.

Regenten var et menneske, men likevel en magisk figur: *”For the moment it is sufficient to note that the magic element in the institution of monarchy is a survival from prehistoric times”* (Nicolson 1962:14, Bogdanor 1995:305).²³ Monarkene strebet etter sin guddommelige opprinnelse, og mens århundrene gikk, hevdet de at de var selve personifiseringen av de store gudene. De krevde fysisk og psykisk lydighet gjennom sin rolle som inkarnerte guder (Nicolson 1962:17).²⁴ Monarkiet hadde dermed en opphøyd rolle (Grimstad 2003:166). Det står fortsatt i den norske grunnlov i paragraf 5 at *«Kongens Person er hellig; han kan ikke lastes, eller anklages. Ansvarligheten paaligger hans Raad»* (Alstadheim 2014: 96).

Kongelig legitimitet

I eneveldet var all suverenitet samlet i én person (Anderson 1991:9). Monarken oppnådde legitimitet, autoritet og suverenitet gjennom tradisjoner, arv og sin samfunnsmessige plassering.²⁵ Max Weber kalte denne legitimiteten «den evige fortids autoritet», eller tradisjonell autoritet. Tradisjonell autoritet legitimeres av sosiale strukturer og tradisjoner samt skikk og bruk helliggjort gjennom vaner og bevisst eller ubevisst innstilling til dens opprettholdelse (Weber 2000:5). I det autoritære monarkiet hadde kongen rett til suverenitet i kraft av guddommelig rett, og ikke i kraft av folkets tilslutning. Kong Leopold 2. av Belgia nektet å sidestille folkets røst, *Vox Populi*, med Guds røst, *Vox Dei* (Stepan m.fl. 2014:39, Grimstad 2003:102). De gamle monarkiene hentet sin legitimitet fra troen på at de ordninger og den herskermakt som eksisterer fra gammelt av, var hellige. Siden disse herredømmene hentet sin legitimitet fra tradisjonens hellighet, kunne det rokke ved herskerens legitimitet dersom han

²³ I 1872 fortalte den danske forfatteren Hans Christian Andersen at han som barn hadde stått med sin mor i en folkemengde, ventende etter å få se Kong Frederick 6. av Danmark- Norge. Når kongen viste sin tilstedeværelse, sa Andersen høylytt: «Å, han er jo bare et menneske!» (Masson 2014:28). Episoden sier noe om symbolmakten det kongelige er innbundet i.

²⁴ Et eksempel på guddommelig inkarnasjon er kirkeritualet med salving av franske og engelske konger (Nicolson 1962:23, Lindqvist 2011a:36,55)

²⁵ Tradisjon er en del av Stavestrands konseptualisering av det eneveldige demokratiet. Også Rustow diskuterer dette (1970:341). Arven var genetisk overføring av magiske evner (Grimstad 2003:31).

brøt tradisjonen (Weber 2000:94). Karisma er Webers siste kilde til legitimitet (Weber 2000:5-6, Grimstad 2003:253, Nicolson 1962:301).²⁶

Det religiøse aspektet ved monarkiet er relevant da religion var noe som innfiltrerte institusjonene, og synet på politikk og politisk filosofi som sådan (Lindqvist 2011a:23). Gud spilte, og spiller kanskje fortsatt, en vesentlig rolle i monarkiets institusjon.²⁷ Monarken var hellig og ukrenkelig; en person man verken kunne straffe eller kritisere. Selv til våre dager lever respekten for det kongelige gjennom glamour og tradisjon. Latterliggjøring av kongelige oppfattes fremdeles ofte som blasfemi (Nicolson 1962:168, Alstadheim 2014). I tillegg til Gud, myter og aner, bygget monarkene legitimitet på militærmakt (Grimstad 2003:23). Det konstitusjonelle monarkiet besatt både monarkisk og demokratisk legitimitet, bundet til den historiske konteksten (Herb 2004:370). Fortidens monarki var en institusjon som holdt avstand til folket de regjerte over, som var nødvendig for å bevare sin «magiske» posisjon.²⁸ I et moderne og mer praktisk monarki, derimot, vil denne distansen ikke være verken mulig eller ønskelig (Bogdanor 1995:307). Kongelige må praktisere høy personlig rettskaffenhet for å ivareta omdømmet som anstendig, lojal og skikket (Nicolson 1962:303). Sannsynligvis ligger det til monarkiets natur å bygge sin legitimitet på dyrking av person.

3.2 Statsform: Monarki som politisk regime

Monarkier kan defineres som regimer hvor en person av kongelig avstamning arver rollen som statsoverhode i henhold til akseptert praksis, eller til grunnloven. Kombinasjonen av politisk og religiøst lederskap over en etnisk gruppe definerer monarkiets styreform over et landområde (Teorell m. fl. 2007:145-6, Grimstad 2003:218). Dagens «seremonielle» europeiske monarkier er restene etter en turbulent historie, hvor monarkiene representerer en institusjon basert på hierarki, arv og ettergivenhet. Republikanere argumenterer vanligvis for at monarkiet hindrer modernisering, sosiale endringer og de verdiene som trengs for

²⁶ Den symbolske legitimiteten var mer akseptabel når den var personlig. Den østerrike-ungarske monarkiet holdt sammen i stor grad på grunn av keiseren Franz Josef (Bogdanor 1995:303). Persondyrkelsen av prinsesse Diana stiller spørsmålet om karismatisk autoritet undergraver tradisjonell autoritet (Grimstad 2003:257).

²⁷ For eksempel bærer Dronning Elizabeth fortsatt tittelen «Forsvarer av troen». En spørreundersøkelse i England i 1956 viste at 35 prosent av respondentene mente at regenten var valgt av Gud (Bogdanor 1995:305). Kongekronen bærer fortsatt det kristne korset. Ifølge Linz (2000:22) har religion enten blitt utnyttet og kontrollert til fordel for makteliten, eller blitt begrenset og forsøkt knust, som i tilfellet med Sovjetunionen. Imidlertid kan det tenkes at sekularisering i Europa gradvis fratok monarkienes legitimitet (McKean 2012:17). Monarkene er derfor fortsatt interesserte i å beholde religionens *status quo* (Frisch 2011:175, Alstadheim 2014:73).

²⁸ «Monarkiets liv er dets magi» er et kjent sitat. Avstanden mellom oss og de kongelige har aldri vært mindre, og mange mener derfor at magien er forsvunnet (Grimstad 2003:30).

moderniseringsvekst (Bogdanor 1995:300). Andre mener at monarkiene ikke reflekterer vår tids syn på egalitære verdier, og at regimet for lengst har utspilt sin nytte (Bogdanor 1995:300). At dagens europeiske land med monarki er såpass vellykkede, kan skyldes at disse statene hadde en så stabil og kontinuerlig utvikling mot parlamentarisk demokrati at de ikke fant noen grunn til å endre statsform (Bogdanor 1995:298). Det samme kan sies med fravær av ideologisk konflikt, som også påvirket den økonomiske utviklingsprosessen og den politiske kulturen i utformingen av det konstitusjonelle monarkiet. Disse faktorene forklarer noe av stabiliteten som bevarte monarkiene (Bogdanor 1995:299). Flere statsvitere har dessuten funnet at monarki som regimetype hadde høy stabilitet (Menaldo 2012, Teorell m. fl. 2007, Elliot 1991). Regimene hvilte både politisk og økonomisk på tette familiestrukturer gjennom interne giftermål (Menaldo 2012:711).²⁹ I tillegg beholdt monarkiene stabilitet gjennom å forhindre trusler fra periferien: Isolasjon av den rurale massen, massens fattigdom og mangel på utdanning, er alle faktorer som forsikrer at de forholder seg passive til de styrende (Linz 2000:153).

Avvikling av monarki skyldtes trolig mer militære nederlag og revolusjonære omveltninger enn det skyldtes spredning av republikanske doktriner.³⁰ For selv om Italia og Hellas ble republikker på fredfullt vis, var ikke det standarden for regimeendring. Republikkene seiret ikke fordi de var en idealtipe innført etter bevisst valg, men fordi monarkiet ble diskreditert gjennom krigsnederlag eller på grunn av dens motstand mot demokratisk endring. Republikk var et mindre onde enn monarkiet, heller enn et foretrukket alternativ (Bogdanor 1995:299). Republikanere var ikke nødvendigvis talsmenn for demokrati og valg, men bestod gjerne like ofte av en elite i opposisjon til den adelige og kongelige eliten. Det kan spørres om republikk var resultat av en trend like mye som demokratiutvikling og trussel nedenfra – som den franske revolusjonen. Monarkiet var den historiske normen (Fjelde m.fl. 2013:99). I det 19. århundret oppstod nye land som monarkier, og ikke som republikker (slik som i det 20. århundret), for eksempel Hellas 1832, Belgia 1831, samt samlingen av Tyskland og Italia. Det var også prosjekter med å innføre monarki i Polen, Finland og i de baltiske statene, men som ble erklært uavhengige stater og republikker etter Tysklands krigsnederlag i første verdenskrig. Norge (1905) og Albania (1913) var de siste til å innføre monarki, i tillegg til Jugoslavia (1918), men som kan ses på som en forlengelse av Serbia.

²⁹ Gjennom interaksjon med aristokratiet og presteskaper, utviklet kongehusene økonomisk kontroll. Monarkiet var imidlertid den beste styreformen i å garantere politisk stabilitet og herunder også stabile eiendomsrettigheter (Fjelde m.fl. 2013:99).

³⁰ Krigføring og krigsnederlag behandles i kapittel 3.6.

Den republikanske tankegangen ble mer utbredt i sammenheng med kritikk av monarkiet og kongelige skandaler.³¹ Sentralisering av makt i monarkiet fikk med tiden skylden for monarkiets fall (Frisch 2011:171). Den gamle kongelige regimetypen måtte derfor erstatte sin politiske makt med popularitet for å kunne overleve (Grimstad 2003:24). Monarkiet ble et seremonielt samlingsmerke for patriotisme, nasjonalisme, stabilitet og felles identitet, - men styreformen rettet seg mer mot en forkledt republikk og et politisk handlingslammet monarki (Grimstad 2003). Statsformen utviklet seg etter sosiale og økonomiske strukturer, historiske tilfældigheter, militære seire og nederlag, innflytelse fra andre lands kulturer, og ikke minst: Monarkens egne posisjoner og egenskaper (Grimstad 2003:204). Det britiske monarkiet har hele tiden vært tilpasningsdyktig og dermed også hatt en demokratibevarende funksjon ettersom monarkiet har ivaretatt statens legitimitet. Monarkiet har konsekvent reflektert nasjonale idealer satt av folket, fordi monarkiet som alle politiske institusjoner hviler på sosiale baser (Bogdanor 1995:303). Når denne sosiale basen har endret seg, har dette i sin tur påvirket monarkiet. Monarkiet tilbyr kontinuerlige institusjonelle rammer i en verden i endring, der monarken er kontinuerlig i motsetning til de folkevalgte. Når folket er misfornøyd med regenten, krever de ofte republikk, eller at regenten går av for neste i arverekken. McKean mener den arvelige overtakelsen av makten var et utdatert syn på hvordan et styresett burde fungere. Arven skulle være en sikring for monarkiets overlevelse gjennom å unngå tidsperioder uten en leder: I den kongelige arverekkefølgen var det allerede flere i kø til å overta tronen, til forskjell fra politisk valgte ledere. Arven unngikk usikkerhet, og gav en umiddelbar leder. Men selv om arv sikret stabilitet, måtte alle dynastier være tilpasningsdyktige for å overleve i lengden. Revolusjoner har avsatt konger, mens grunnlover og parlamenter har kastret dem (McKean 2012:16-17).

3.3 Demokratisering

For å kunne sammenligne datidens autoritære enevelde med dagens DPM, er det nødvendig å gå dypere i det historiske narrativ og i historisk observasjon. Statsvitere opererer med fire bølger av demokratisering (Kurzman 1998:43, Teorell 2010:2). Den første bølgen skjedde i det nittende århundret frem til etter første verdenskrig, og var inspirert av den franske og amerikanske revolusjon. Store deler av Vest-Europa ble tatt av den første

³¹ Thomas Paine (1736- 1809) var for eksempel en kjent talsmann for republikk, og kritiker av monarkiet og den britiske kongen. Paines ideologiske motstykke var Walter Bagehot, som forsvarte kongehusets makttrolle, og hans bok «The English Constitution» har blitt pensum for både monarkihistorie og for unge kronprins og prinsesser (Grimstad 2003, Stoltz 2009).

demokratiseringsbølgen, og enda sterkere ved den andre. I perioden falt 5 monarkier, og 9 dersom man medregner det albanske, tyrkiske, greske og spanske monarkiets fall i mellomkrigstiden. Den andre bølgen hendte etter andre verdenskrig med etableringen av internasjonale organisasjoner. I denne bølgen ble Vest-Tyskland, Italia og Østerrike demokratiske etter det demokratiske tilbakeslaget i mellomkrigstiden. Da falt 4 monarkier, og 5 med Albanias monarki som falt i begge omganger. Ved den tredje bølgen fra 1974 ble stadig flere land demokratiske, noe som ble forsterket av kommunismens fall (Linz 2000:32-33, Diamond 1999:262). Den tredje bølgen preget Sør- Europa som Spania, Portugal og Hellas, hvor sistnevnte felte sitt monarki. Den fjerde bølgen i 1989 kan sies å gjelde Øst-Europa, og har gjort de tidligere kommunistiske landene underlagt sovjetisk styre relativt demokratiske (Bakke m.fl. 2009:19). Ut fra demokratiseringsbølgene ser man altså at monarkiet har kommet dårlig ut i møte med demokratisering. Særlig bar den første bølgen preg av parlamentarisme. Men monarkiet kunne likevel overleve, og demokratiseringen kunne også forvitte etter innføring av republikk. For ved demokratiseringsbølgene kom det også bølger som reverserte demokrati. To reverserte demokratiseringsbølger fant sted mellom 1920- tallet til midten av 40- tallet, og i perioden 1958 til 1975. Førstnevnte var etableringen av nazistiske og fascistiske ideologier. Linz mener at denne historiske perioden- hovedsakelig mellom 1914 og 1989- kan karakteriseres som den «totalitære tidsalder», men også «den demokratiske tidsalder» (Linz 2000:33).

Overgangen til demokrati kunne utfolde seg på ulike måter: Gjennom revolusjon, gradvis reform, ekstern tvang, eller forhandling (Bakke m. fl. 2009:18).³² Ofte blir prosessen satt i gang av utvikling av partisystem (Wright m. fl. 2012:297, Munck 1994:358). Når man ser på demokratiske overganger, tar man utgangspunkt i tidsspenn (overgangens lengde), aktører (eliten eller massen), og om overgangen er forårsaket av konfrontasjon eller samarbeid.³³ Overgang dreide seg om å institusjonalisere demokrati uten å true interessene til dem som hadde makt til å reversere demokratiseringsprosessen. Dette skaper et konfliktbilde av maktinteressene mellom det gamle og det nye regimet. Demokratiøvergang er dermed *interaksjonen mellom regimet og opposisjonsmakten* (Bakke m. fl. 2009:19, Munck

³² Huntington (1991) ser på overgang til demokrati med grobunn i legitimitetsproblemer, endringer i religiøse doktriner, økonomisk vekst og dens effekt på sosiale strukturer, demonstrasjonseffekter og eksterne aktørers politiske innflytelse (Munck 1994:360).

³³ Ifølge Karl m.fl. 1991, er land i overgangsperioden underlagt stor politisk ustabilitet, hvor aktørene ofte blir tvunget inn i forhastede beslutninger og forvirrede valg. Demokratisering er derfor ofte resultat av komplekse historiske prosesser (Karl m.fl. 1991:270-1). Land som mangler demokratisk erfaring vil mer sannsynlig ha en lengre overgang (Rustow 1970:347).

1994:358). Demokratiseringen innebar en maktkamp mellom konge og parlament. Denne maktkampen startet allerede ved overgang fra EM til KM. Kongen oppdaget at han var avhengig av parlamentet, og fikk større press om maktdeling. Ved innføring av parlamentarisme utartet maktkampen seg til overgang fra KM til DPM. Demokratisering kan forstås på to ulike nivå: For det første foregikk det en demokratisering av utøvende makt, mens på den andre siden en demokratisering av parlamentet, med påfølgende utvidelser av stemmeretten. Ser man på det britiske og det franske tilfellet, førte manglende demokratisering og ikke minst mangel på *ettergivenhet* for demokratisering, til revolusjon. Frykten for revolusjon har nok hatt innvirkning på de ulike monarkenenes atferd og ettergivenhet, i det minste når de så hva som hendte med kongene i andre land som *ikke* gav etter.

Konseptet Europa indikerer enhet. Endringer innen et system er alltid påvirket av ekstern innflytelse (Rustow 1970: 348, Elliot 1991:48). Som demokratiseringsbølgene impliserer, finnes det evidens for demokratiske diffusjonseffekter (Teorell 2010:7). Dette tyder på at eksternt press kan forårsake spredning av demokrati i kontinentet fra etterkrigstiden til i dag.³⁴ Tanken er at andre lands regimetype har en effekt på staten man undersøker; såkalte demokratiske dominobrikker. Demokratiseringen av Tyskland, Østerrike og Italia etter 2. verdenskrig skjedde gjennom ytre tvang fra krigens vinnerlag. Demokratiseringen av Romania skjedde gjennom revolusjon i den fjerde bølgen, og i Spania, Polen og Ungarn gjennom forhandlinger mellom det gamle regimets representanter og medlemmer av opposisjonen. Norden, Benelux-landene, Sveits og Storbritannia forvandlet seg til demokrati gjennom gradvise reformer over lang tid. Retten til politisk opposisjon kom oftest før allmenn stemmerett, i motsetning til demokratiseringsovergangen i Øst-Europa under den fjerde bølgen (Bakke m. fl. 2009:19). Av det historiske bildet er det kanskje rimeligere å anta at gradvise reformer og forhandlinger har vært det beste for å bevare monarkiet, selv om det ikke alltid er en direkte link mellom demokratisering og monarkiavvikling.

3.4 Regimeendring

Forestillingen om konstitusjonelt monarki oppstod etter de franske og amerikanske revolusjonene på slutten av 1700-tallet. Regimeendringen ble også igangsatt av nye tanker om maktfordeling og likhet (Grimstad 2003:28, Hobson 2014:10). På 1800-tallet oppstod

³⁴ Det er for eksempel interessant at portugisiske republikanere sang den franske nasjonalsangen «Marseillaise» under den portugisiske revolusjon i 1910 (Wheeler 1972:187).

mange «ismer», -særlig liberalisme, nasjonalisme og individualisme- og ideene ble satt mer i system (Palmer m.fl. 2007:443). Historiker Øyvind Tønnesson forteller i et intervju³⁵ at antimonarkisk smitte spredte seg fra den amerikanske og den franske revolusjonen, og at diskusjonen rundt konstitusjonene inspirerte til radikale og liberale krefter. «Smitten» ble også spredt av Napoleon med makt, men både Napoleons skattlegging og terroren som fulgte revolusjonene vekket avsky på det vis at fra 1815 ble det skapt en ny monarkisk reaksjon. Moderniseringen i de neste hundre årene fikk også konsekvenser for monarkienes tradisjonsgrunnlag, og legitimitetsgrunnlaget ble svekket. 1800- tallet var preget av urbanisering, kraftig befolkningsvekst og tiltakende globalisering, samtidig med nasjonalistiske ideer. Dette skapte sosiale og politiske kamper, som handlet om hvordan man politisk skulle tilpasse seg disse endringene. Det å se på systemskifter handler også om at radikale og revolusjonære krefter ble for store, og/ eller at de konservative beskytterne av tradisjonen ble for svake. Å forsøke svare på hvorfor, vil variere med land og med tid. En viktig del av det å forklare hvorfor noen land valgte å beholde monarkiet, har med deres konstitusjonelle status å gjøre, samt måten den kom til på. For å trekke ut noen tråder som kan forklare hvorfor monarkiene falt, skal jeg se nærmere på det franske monarkiet.

Frankrike var det første landet som styrtet monarkiet, og sammen med Storbritannia det første som utviklet konstitusjonelt monarki. Frankrike kan gi oss et konkret eksempel på hvilke faktorer som styrtet monarkiet. Første gang monarkiet falt var i 1793 etter en folkerevolusjon. Revolusjonen styrtet eneveldet, halshugget kongeparet, og erklærte den første republikk. Troen på monarkiet, Gud og den sosiale orden var tæret (Furet 1988:66-67, Doyle 2001:1, Downing 1992:248, Hobson 2014:121). Revolusjonen hadde utartet seg etter kong Ludvig 16. sine ydmykende krigsnederlag og Frankrikes tap av kolonier (Doyle 2001:20). Franskmennene hadde dessuten fått nok av hungersnød og fattigdom, hard skattelegging og høye matpriser. På grunn av tvil om kongens lojalitet, innførte man et konstitusjonelt styresett i grunnloven av 1791. Kongen aksepterte grunnloven motvillig. Monarken fikk utøvende makt samt en utsettende vetorett (Grimstad 2014:139, Hobson 2014:127). Det konstitusjonelle monarkiet ble videreført da Napoleon kuppet makten i 1804. Til tross for å være diktator, var han samtidig en konstitusjonell keiser (Hobson 2014:138). Napoleon ble deretter avsatt og sendt i eksil ved krigsnederlaget i Waterloo, og Ludvig 18. fra Bourbon- dynastiet ble innsatt i 1814, og igjen i 1815. Det konstitusjonelle monarkiet ble grunnlovsfestet i *La Charte* i 1814,

³⁵ Intervju pr. mail den 18. oktober 2014. Tønnesson er førsteamanuensis i historie ved Høgskolen i Lillehammer.

til tross for at folket ikke hadde innflytelse på maktdelingen. I 1824 døde Ludvig, og ble erstattet av Karl 10. Karl ønsket å gjeninnføre eneveldet, noe som viste seg som svært upopulært blant pariserne. Etter julirevolusjonen i 1830 måtte han abdisere. Ludvig Philip overtok tronen som konstitusjonell monark, og ble kalt «borgerkongen» snarere enn Frankrikes konge. Han levde først mer nøkternt enn de forrige monarkene, noe som gjorde ham populær; men populariteten snudde da han etter hvert ble mer konservativ. Han ble fremstilt som en judas for å ha bedratt den franske konstitusjonen (Fortescue 2002:85-6,98). Europa var i kontinental revolusjon i 1848, men kun det franske monarkiet falt før århundreskiftet, i 1870. Dette kan skyldes en fransk tradisjon for revolusjon, men også at regimets moralske kredibilitet ble underminert av assosiasjoner til korrupsjon (Fortescue 2002:83, Palmer m. fl. 2007:483). Februarrevolusjonen i 1848 tvang Ludvig i eksil, og den andre republikk ble erklært. Denne republikken ble et presidentstyre med Napoleons nevø, Napoleon 3., som president. Han begikk imidlertid statskupp og innførte det andre keiserdømmet, med seg selv som konstitusjonell keiser (Palmer m.fl. 2007:512). Keiseren møtte etter hvert press om reformer og demokrati. I 1870 led Frankrike krigsnederlag mot Tyskland. Rett før nederlaget innførte Napoleon parlamentarisme, men det var for sent; keiseren ble avsatt og den tredje republikk ble innført (Hobson 2014:239-40).

Etter å ha sett på historien før 1900- hva vet vi? Tilfellet med Frankrike forteller oss noe om monarkiets posisjon, og trekker frem de røde trådene for hvorfor monarkiavvikling skjer. Det tjuende århundret ble selve raset for det konstitusjonelle monarkiet, på mange måter igangsatt av den franske revolusjons brudd med eneveldet. Demokratisering er det store skillet. Frankrike ble rammet av revolusjon på grunn av manglende demokratisering. Kanskje var Storbritannias revolusjon og første republikk på 1600- tallet nettopp forårsaket av møtet med maktdelingsprinsippet. Videre ble Norges grunnlov i 1814 utformet av de franske erfaringene, en grunnlov hvis hensikt var å innskrenke monarkiets makt. Frankrikes eksempel sier oss at krigsnederlag, revolusjon og en ikke- demokratisk monark gir noe av forklaringsgrunnlaget for monarkidød. Dette bidrar videre til de variablene jeg har valgt å fokusere på for resten av teorikapitlet; revolusjon, krigsnederlag, valgmanipulasjon og politisk kompromittering.

3.5 Revolusjonær endring

I overgang til demokrati spiller både eliten og massen en rolle, samt deres respektive atferd og kultur (Diamond 1999:173).³⁶ Når vi skal observere revolusjonene i Frankrike, Russland, Tyrkia og i Portugal, får vi innblikk i befolkningens opprør mot autoritære styresmakter (Dahl 1971:105). Verdien frihet, likhet og brorskap fra den franske revolusjonen, er eksempler på politiske syn som etterhvert ble deler av en kulturell- politisk doktrine. Ifølge Skocpols studie av sosiale revolusjoner (1979) oppstår en revolusjon når eksterne militære trusler får stater til å iverksette reformer som den dominante klassen oppjonerer mot (Geddes 2003:106). Dersom den dominante klassen har en del av den økonomiske og politiske makten, vil dens opposisjon forårsake splittelse i eliten. I tillegg vil bøndene gripe muligheten til å gjøre opprør når eliten er splittet. Det er ifølge Skocpol (1979) denne historiske bakgrunnen for revolusjonene i Frankrike, Kina og Russland. Revolusjonen i Russland i 1905 mislyktes fordi overklassen manglet den uavhengige økonomiske basen til å implementere statlig-støttede reformer. Derfor forble eliten intakt, og revolusjonen feilet. Men i 1917 hadde krigsnederlaget splittet eliten, som åpnet for revolusjon (Geddes 2003:107).

For å studere revolusjon, kan det være relevant å se på revolusjonene mot monarkiet før 1900. På 1600- tallet oppstod det borgerkrig i England som følge av en maktfordelingskamp mellom Charles 1. og parlamentet.³⁷ Den katolskgitte kongen brøt den uskrevne konstitusjonen, unnlot å kalle sammen parlamentet, erklærte krig, og ruinerte landet. I 1649 ble kongen halshugget, og monarkiet ble i praksis avviklet og erstattet av protektoratet – en slags republikk. Oliver Cromwell overtok som «lord protector», og var de facto regent (Grimstad 2003:54). Da han døde i 1658 overtok sønnen Richard, men han manglet legitimitet i hæren. Videre uenigheter førte til at Richard gikk av. Dermed ble kronprinsen, Charles 2., invitert tilbake fra eksil og satt på den britiske tronen (Grimstad 2003:57). Revolusjonen i England styrtet monarkiet, men gjeninnsatte det da «alternativet» ikke fungerte. I tillegg ser vi at maktkampen mellom konge og parlament ble starten på en borgerkrig som monarkiet kom dårlig ut av. En tilsvarende maktkamp og mangel på legitimitet førte til slutten for Richard og protektoratet. Det britiske tilfellet forteller også at statslederens legitimitet i hæren er av betydning. Monarkens militære rolle i fredstid, og rollen som hærfører i krigstid, var avhengig av hærens lydighet. Charles 2. lovpriste parlamentet i starten, men også han utvidet den kongelige autoriteten i løpet av sin regjeringstid. I realiteten eksisterte det ingen formell

³⁶ Politisk kultur er systemer av empiriske overbevisninger, uttrykksfulle symboler og verdier som definerer politiske situasjoner (Dahl 1971:166).

³⁷ Det vil her benyttes de originale engelske navnene, til fordel for de fornorskede Jakob og Karl.

begrensning av monarkimakten. De neste tretti årene bar preg av uro, og Charles endte med å bli finansielt avhengig av parlamentet som følge av en avtale med franskekongen Ludvig 14. Avtalen innebar at Frankrike skulle bistå kongen økonomisk mot at Charles fikk konvertere til katolisismen (Grimstad 2003:59). Den katolske kongefamilien hadde et anspent forhold til det protestantiske parlamentet. Uro, henrettelser og rykter om kupp fulgte. Men Charles fikk på nytt økonomisk hjelp av Louis, som akkurat var nok til å holde parlamentet på plass, og i å forhindre et nytt protektorat (Grimstad 2003:60-1). Kong James 2. etterfulgte Charles 2. i 1685, men som katolskvennlig, og franskvennlig ble han upopulær blant den britiske eliten. I tillegg innebar James' kongeambisjoner en overbevisning om å styre eneveldig. Hans inntreden som konge innebar å innføre katolisisme i alle maktorgan, og det oppstod en innbitt konflikt mellom protestanter og katolikker. I 1688 ble James avsatt i *The Glorious Revolution*. Da man så etter en protestantisk regent til å erstatte James, falt valget på James' datter Mary og ektemannen, stattholder William av Orange. På den måten beholdt England Stuart-dynastiet, men fikk samtidig et protestantisk regentpar. Det nye kongeparet ble populære, og ble slik sittende på tronen (Grimstad 2003:61).

Englands historie viser at bruddet med eneveldet skjedde gjennom borgerkrig, revolusjon og drap på kongen. Dette var konsekvenser av en evinnelig maktkamp mellom monark og parlament, og spørsmålet om hvor uinnskrenket makt kongen skulle ha. I tillegg splittet kongene landet ved å vedkjenne seg til katolisismen, slik at monarkene ikke lengre gjenspeilte eller samlet nasjonen og dens idealer. Dette var Englands første møte med konstitusjonell maktdeling, og kan gi oss en forståelse av hvordan monarkene reagerer på maktinnskrenkning, og hva som ble konsekvensene av deres atferd. Som med Frankrike, skyldtes den britiske revolusjonen en reaksjon på manglende demokrati. Dette vil også gi et grunnlag for hvordan vi kan vurdere revolusjonene i det 20. århundret.

Rolige, ikke- voldelige overganger basert på konsensus utgjør ofte en bedre base for konsolidert demokrati enn konfliktfylte og voldelige overganger. Voldelig avsetting av et oligarki førte ofte til ikke- voldelig i et annet, fordi man ble skremt til fredelig overgivelse ved å se på nabolandene (Munck 1994:360, Rustow 1970:348). Eksempler er de voldelige avviklingene i Frankrike i 1830 og Tyskland i 1918 sammenliknet med de ikke-revolusjonære i Storbritannia i 1832 og Sverige i 1917. Ifølge Bogdanor hadde Storbritannia fredelige justeringer mot konstitusjonelt monarki, i motsetning til Frankrike hvor dekolonisering og ideologiske konflikter skapte splid (Bogdanor 1995:302). 1848 ble

«revolusjonsåret» i Europa, med revolusjoner flere steder i Frankrike, Tyskland og i Østerrike. Marsrevolusjonen i 1848 fikk kong Ludvig 1. av Bayern til å abdisere til fordel for sitt barnebarn. Det samme gjorde kong Ferdinand 1. av Østerrike, som var sykelig ute av stand til å regjere, og abdiserte for sin nevø Franz Ferdinand etter revolusjonen i 1848 (Fortescue 2002:99). Revolusjonene i 1848 endte med fransk republikk og to abdikasjoner, i henholdsvis Østerrike og Bayern. Disse to ble beholdt, men kongene mistet sine troner. Antakeligvis var ikke revolusjonene vellykkede som de var i det 20. århundret (Palmer m.fl. 2007:503). Både Tyskland og Østerrike hadde smårevolusjoner som bidro til og avsette monarkiene i 1918. Revolusjonene i Frankrike i 1792 og i Russland 1917 er eksempler på voldelige sammenstøt mot et autoritært monarki hvor monarken endte et hode kortere.

3.6 Krig og monarken som krigfører

Den eneveldige kongen skulle i all hovedsak være tre ting: Gud, magiker og kriger (Nicolson 1962:33).³⁸ Krigføring har hatt stor innflytelse på et lands demokratisering, og motsatt (Rustow 1970:348). Helt opp til våre dager fins en solid kobling mellom monarken og landets krigsforsvar; for eksempel har flere av dem militære utdannelser. Selv om det var verdenskrigene som hovedsakelig «satte inn støtet» for de fleste monarkiene, kunne også enkeltkriger påvirke monarkiets skjebne. For eksempel overlevde det russiske monarkiet så vidt krigsnederlag mot Japan i 1905, som resulterte i at monarkiet ble konstitusjonelt. Monarkiene ble endret eller fjernet gjennom krig og kriser i det 20. århundret, uten at særlig mange nye monarkier ble til. Monarkiet med et folkelig mandat vokste frem i Vest- Europa i det nittende og tjuende århundret (Grimstad 2003:23). Kontinentet var preget av store politiske, økonomiske og religiøse endringer. Sju av de åtte dagens europeiske kongehus stod på alliert side under andre verdenskrig. Den parlamentarisk- monarkiske ideologi ble en «alliert ideologi», som under krigen gav uttrykk for et felleseuropeisk symbol på gjenreising. Man kan anta at kongene som involverte seg i krig ble satt på prøve, fordi de på et vis ble ansvarlige for utfallet. Hvordan monarken bestod denne testen, men også hvordan de taklet okkupasjon av eget land bidrog til å styrke eller svekke deres legitimitet.

Da Luxembourg ble okkupert av Tyskland i første verdenskrig, gjorde storhertuginne Marie Adelheids tyskervennlighet henne meget upopulær. Etter press abdiserte hun for sin yngre

³⁸ Både keiser Augustus, Julius Cesar, Herodes, Napoleon og Alexander den store var sentrale krigførere (Nicolson 1962:33). Machiavelli mente at en fyrste ikke burde ha en annen interesse enn krigskunsten (Anderson 1980:33).

søster i 1919. Folkeavstemningen i 1919 viste at folket ønsket et fortsatt monarki med den nye storhertuginnen Charlotte, som ble en svært populær regent til sin død (Julsrud 2015). I tilfellet Belgia i 1. verdenskrig hendte det motsatte; kong Albert 1. nektet å inngå forhandlinger med tyskerne, eller endre på Belgias nøytralitetserklæring (som dog ikke ble respektert). Dette kan i sin tur sies å styrke kongens rolle som tydelig viste sin vilje på vegne av det belgiske folk. Kongen gjorde også et demokratisk sjakktrekk i å utvide stemmeretten. Men i andre verdenskrig havnet Belgias kong Leopold 3. i samme situasjon som Marie Adelheid under første: Da Belgia ble okkupert, valgte kongen å kapitulere. Da det var mistanker om tyskervennlighet i tillegg til uenighet mellom kongen og regjering om våpenstillstand, dro han i eksil. Han ble sett på som en landsforræder og en motstander av patriotismen. Da kongen etter krigen skulle tilbake til tronen, ble han møtt med protester og trusler om revolusjon. I 1951 abdiserte han til fordel for sin sønn, og monarkiet var reddet. Denne hendelsen presset monarkiet i Belgia, og lot det trolig overleve fordi kongen abdiserte i tide (Greve 2009). Generelt kan man anta at landene som erklærte seg nøytrale var mindre eksponert for risikoen med å miste monarkiet, ettersom monarkene «slapp» å bli utsatt for den testen som krig, men også okkupasjon, innebar. De nøytrale landene Norge, Sverige, Danmark, Spania, Nederland, Luxembourg og Belgia kom alle ut som monarkier etter første verdenskrig.

Storbritannia er det eneste av DPM- landene som erklærte krig. Årsaken til det britiske monarkiets overlevelse skyldes landets myke utvikling mot demokrati, og at Storbritannia var på vinnerlaget i begge verdenskrigene.³⁹ Det britiske monarkiet overlevde to verdenskriger og en revolusjon med både prestisjen og innflytelsen intakt (Nicolson 1962:280). Dersom landet hadde vært på tapersiden kunne folket ønsket en «ny avtale», fordi monarkiet ville blitt identifisert med noe mislykket, i motsetning til suksess. Ingen britisk konge har siden 1689 måttet erkjenne militært nederlag på landets territorium, noe som forbindes med monarkisk suksess.⁴⁰ Alle tapende parter i første verdenskrig bortsett fra Bulgaria, mistet monarkiet. Det er derfor nærliggende å anta at dersom en konge stod for en sak eller på en tapende side i krig, kunne det ha direkte konsekvenser for monarkens, og for monarkiets legitimitet. Men selv om kongen skulle hatt en marginal rolle i krigføringen, kunne også behovet for intern reform, eller ytre press om endring melde seg ved krigsnederlag (Grimstad 2003:245).

³⁹ Forslag om republikk ble kraftig nedstemt i valg i Storbritannia både i 1923 og i 1936 (Bogdanor 1995:300).

⁴⁰ Da kong George 6. førte landet gjennom seks harde krigsår ble han populær og ansett som en nasjonal lederfigur etter Storbritannias krigsseirer (Grimstad 2003:130,133,206).

3.7 Parlamentarisme og monarken som aktør

Should I stay or should I go? Det spørsmålet burde monarkene stille seg selv i lys av ulike hendelser de involverte seg i, med ulik grad av folkepopularitet. Ikke bare kongenes krigføring påvirket monarkiet; også andre handlinger som var direkte resultat av demokratiseringsutviklingen herjet monarkiets institusjon. Da den italienske kong Victor Emmanuel 3. utnevnte Mussolini til statsminister, ble det innført fascistisk diktatur. I 1943 ble Mussolini avsatt av kongen, og det ble søkt separاتفred med de allierte. Men kongens og monarkiets legitimitet var allerede ødelagt. Til tross for abdikasjon og kongens sønn på tronen, ble monarkiet avvirket gjennom folkeavstemning i 1946 (Lima 2015). «Budskapet» i historien følger at monarker som forsøkte å bremse demokratiseringsprosessen, nektet å følge folkeviljen eller gi etter for maktbegrensning, satte seg selv i konstitusjonelle dilemma. Ettersom monarkiet gjennomgikk en slags parlamentarisk krise, var monarkens reaksjon på innføring av parlamentarisme vesentlig. Under det konstitusjonelle monarkiet hadde eliten kontrollert det politiske livet. Allmenn stemmerett og parlamentarisme utfordret den tradisjonelle maktfordelingen. Ifølge Hobson klarte ikke alle konstitusjonelle monarkier å håndtere de sosiale konfliktene som demokratiseringsprosessen førte til. For å få et stabilt, parlamentarisk monarki var det en forutsetning at monarken aksepterte et parlamentarisk system. Mindre kriser i periferien, homogene befolkningsgrupper og en sterk arbeiderbevegelse, er faktorer Hobson trekker fram som åpnet for et utvidet parlamentarisk system. Sist, men ikke minst, måtte monarker akseptere maktdeling, eller erklære nøytralitet under verdenskrigen (Hobson 2014:436-8).⁴¹ Det kan være relevant å skille mellom abdikasjon og avviking. Forskjellen kan bunne i motstanden mot institusjonen versus monarken som person. En annen faktor er styrken på republikanerne i perioden, eller at abdikasjonen skjedde i tide - som i Belgia 1951, i Luxembourg i 1919, og i Bulgaria i 1918. Nettopp evnen til å vite når man skal gi seg, har kjennetegnet det britiske monarkiet, og bidratt til å sikre dets stabilitet.

Ifølge Przeworski m.fl. (2012), kan man skille mellom de monarkiene som døde og de som overlevde basert på hvordan kongene blandet seg inn i politikken. *Parlamentarisk ansvar/ansvarlig regjering* var et prinsipp som i noen land var nedskrevet i grunnloven, men ikke praktisert, mens i andre land praktisert lenge før det ble grunnlovsfestet (Przeworski m.fl.

⁴¹ Den økte bruken av medier i den historiske perioden til å spre demokratisk ideologi, revolusjonære ideer eller propaganda om monarken og hans omdømme, kan gi mer dybde i forklaringen på den kompromitterte monarken og dermed også regimeutfall (Grimstad 2003:149).

2012:101). Dette prinsippet betydde på 1800- tallet at monarken regjerte ved hjelp av selvvalgte ministre og rådgivere, men at kongen samtidig var ukrenkelig. Det var politikerne som var ansvarlige for regjeringens handlinger, selv om de var formelt utført i kongens navn (Grimstad 2003:210). Innføring av parlamentarismen er vanskelig å tidfeste, og de parlamentariske systemene er organisert ulikt fra land til land (Cheibub m.fl. 2014:14). Przeworski m.fl. deler de forskjellige landene inn i «overthrow» og «yield/ survive», hvorav sistnevnte betegner de landene som utviklet seg til DPM, fordi kongen *gav etter* for det parlamentariske prinsipp. I lang tid var landene snarere semi- monarkiske enn rent parlamentariske. Statsministre fikk overført retten til å oppløse parlamentet etter at parlamentarismen utviklet seg (Cheibub m.fl. 2014:15-21). Monarken kunne oppløse parlamentet eller true med statskupp, men resultatet ble alltid ansvarlige regjeringer: *“Monarchs whose ambition led them to attempt to rule without the estates were exiled or executed.”* (Downing 1992:15).

I møte med tap av makt, reagerte monarkene ulikt. Noen, som Viktor Emmanuel 3., 1) abdiserte, til fordel for andre kongelige medlemmer, videre 2) aksepterte noen og gav etter for makttapet, mens andre igjen 3) gjorde motstand og forsøkte å ta makten tilbake gjennom for eksempel kupp – som i Øst- Europa i mellomkrigstiden. I en prosess der demokratiseringen av politikken økte, er det naturlig å anta at punkt 2) førte til DPM, mens punkt 3) førte til monarkiavskaffelse, fordi demokratiet allerede hadde for stort fotfeste til at kongen kunne vinne denne maktkampen. Det å identifisere monarken som en *motstander* av folket, var ikke forenlig med monarkiet som et nasjonalsymbol. Monarken ble en fiende av folket snarere enn en representant eller tjener for det.⁴² Det er nærliggende å anta at personlige egenskaper spiller en rolle i oppfatningen av monarken, som jo representerer monarkiet som institusjon:

«Personlige egenskaper hos monarkene og politikerne var ofte avgjørende for familienes skjebner. Det hersker for eksempel liten tvil om at politisk inkompetanse ved det russiske hoff forut for revolusjonen i 1917 var avgjørende for tsarens fall. I noen tilfeller er det mulig å se mønstre i måten monarkier har oppstått og gått til grunne på, i andre tilfeller er utviklingen et resultat av historiske tilfeldigheter.» (Grimstad 2003:23).

3.8 Valgmanipulasjon

⁴² Som i Jugoslavia 1929, Bulgaria i 1934, Romania i 1938, Hellas i 1936, og Spania i 1923.

Ifølge Munck m.fl. (1994) og Boix m.fl. (2012) sine definisjoner av demokrati fra kapittel 2.2, er frie, rettferdige og konkurrerende valg et nøkkelkrav. Ustabilitet og endring i forholdet mellom utøvende og lovgivende makt skyldtes først og fremst utvidelse av stemmeretten gjennom 1800- og 1900- tallet. Stemmerettsalderen ble senket, kravene om inntekt- og eiendomsvilkår gradvis opphevet, og sakte, men sikkert ble full stemmerett også gitt kvinner. Valgsystemene endret seg fra indirekte til direkte, og mange steder fra majoritetsvalg til proporsjonal representasjon. Dette gjorde at forholdet mellom monark og parlament ble mer distansert (Cheibub m.fl. 2014:18). I de 8 parlamentariske monarkiene i dag, oppgav monarken makten til fordel for parlamentet. Herb (2004:370) mener at valgfusk var det som gjorde at de fleste konstitusjonelle monarkier mislyktes i å bli parlamentariske: Mens valgfusk nesten var fraværende hos dagens DPM, var valgene sterkt manipulerte av regjeringen i de monarkiene som ikke overlevde. I Italia var det for eksempel regjeringen som skapte valgresultatet, ikke valgresultatet som dannet regjering (Herb 2004:371). Spania, Portugal, Bulgaria, Romania, Italia, Ungarn, Frankrike og Hellas opplevde alvorlig valgmanipulering gjennom den historiske perioden. Benelux- landene, de skandinaviske landene og Storbritannia etter 1832 ble derimot lite vitne til valgmanipulasjon (Herb 2004:371).

”While electoral manipulation no doubt sprang from deeper causes, these deeper causes of the failure of parliamentarism seem to have been manifested in electoral manipulation: the correlation between electoral manipulation and the failure of constitutional monarchies is striking.” (Herb 2004:372).

Valgmanipulasjon hadde en etsende effekt på partiene, som ofte førte til at systemets legitimitet falt (Herb 2004:371). Kanskje kan udemokratisk atferd som valgmanipulasjon forklare monarkiavviklingen i Spania i 1931, men som ble fraværende i det gjenopprettede monarkiet? Det samme kan sies om i tilfellet med Hellas, som fjernet monarkiet i 1924 og gjeninnsatte det i 1935.⁴³ Men valgmanipulasjon avvirket ikke nødvendigvis monarkiet – mange KM varte i tiår- valgfusk hindret imidlertid KM i å utvikle seg til DPM. KM ble også ødelagt av kupp og krig, eller forvandlet til totalitære regimer (Herb 2004:372). Av Herbs hypotese kan vi konstruere en antakelse om at valgmanipulasjon hindret KM i å utvikle seg til DPM fordi valgene ikke aksepterte folkesuverenitetsprinsippet. Variabelen forteller noe om et lands interne demokratinivå. Valgmanipulasjon var i regi av både konge og regjering, hvor man forsøkte å pervertere folkets valgkanal. Partiet som var utnevnt av kongen til å bli

⁴³ Dette vil diskuteres nærmere i casestudiet.

regjering, var det partiet som vant valget. I et system hvor kongen utnevnte regjering, var det egentlig kongen som bestemte regjering, ikke folket. Valgfusk innebar å motsette seg det parlamentariske prinsipp i tillegg til å motsette seg folkets vilje. Med tiden ble valgene renere, og monarkene mer politisk handlingslammet.

3.9 Valg av variabler

I de 4 siste delkapitlene har jeg redegjort for hvilke forklaringer jeg mener vil være av verdi for problemstillingen. Årsaksvariablene er valgt etter hva vi har lært fra tidligere historie, hvor særlig den britiske og franske revolusjonen kan gi en pekepinn på hva som styrtet monarkiet. Den avhengige variabelen for studien er utfallet monarki (DPM) = Y. De valgte uavhengige variablene for oppgaven er A) Valgmanipulasjon, B) Motstand mot parlamentarisme, C) Revolusjon, og D) Krigsnederlag. De to første har større sammenheng med intern demokratisk situasjon enn de to siste, og er derfor mer på et strukturelt og aktørorientert nivå enn de andre. Revolusjon og krigsnederlag utgjør kontekstvariabler, mens strukturvariabler handler mer om regimets interne oppbygning. Aktørvariabelen går ut på monarkens holdninger og atferd. De valgte variablene er på et hovedsakelig nominelt målenivå.

Som nevnt tidligere i del 3.6, antar jeg at krigsnederlag påvirket monarkienes skjebner betydelig. Jeg tror derfor at krigsnederlag og seier i krig vil være meget avgjørende for om monarkiet falt eller ble beholdt. Jeg tenker meg at landene som vant eller var nøytrale i krig, beholdt monarkiet i flere av tilfellene og at krigsnederlag medførte monarkiavvikling. Dette har dessuten sammenheng med aktørvariabelen med tanke på hvordan monarken handlet i krigssituasjonene. Variabelen om valgmanipulasjon følger Herbs (2004) teori om at monarkiene som utviklet seg til DPM ikke opplevde valgmanipulasjon, mens landene som gjorde det, endte med republikk. Basert på Frankrike og Storbritannias erfaringer med revolusjon, anser jeg dette både som en reaksjon på demokratimangel, men også som en årsak bak monarkiavvikling. Revolusjonene medførte massivt press på monarkene og stilte dem til veggs; hvilket forårsaket enten republikk eller aksept for de politiske kravene - ved å bli konstitusjonelt og parlamentarisk monarki.

Antakelsen er at i stater hvor monarkiet ble beholdt, gav monarken etter for kravet om folkestyre ved å respektere valg og godta parlamentarisme – og fikk fortsette som symbolsk gallionsfigur. I stater hvor monarkiet ble avviklet hadde monarken forsøkt (med makt, først og fremst) å beholde makten han eller hun opprinnelig hadde. Siden monarki opprinnelig er en

regimetype med personmakt hadde den enkelte monark og dennes atferd sannsynligvis påvirkning på monarkiets overlevelse eller fall. Kongens atferd påvirket legitimiteten og dermed monarkiets skjebne. Kongen som aktør generelt og politisk aktør spesielt (innblanding i politikk) er en av forklaringene jeg vil benytte på årsak og virkning for monarkiregimet. Monarken kunne miste legitimitet og bli avsatt på samme måte som en regjering eller president kan i dag om den mister tillit. Særlig i krisesituasjoner hvor monarken ble satt på prøve, vil spørsmålet om folkets lojalitet åpenbare seg. For å undersøke hvordan atferd kan operasjonaliseres og måles, vil jeg studere monarkens innblanding i politikk. Basert på det teoretiske rammeverket, antar jeg at dersom monarken var motstander av maktdeling og parlamentarisme, førte dette mer sannsynlig til monarkidød. Monarken måtte også tilpasse seg, gi etter for parlamentets krav, fungere som folkesymbol og handle i samsvar med folkeviljen. Til del to i oppgaven om Spania og Hellas er antakelsen at monarkiet i Spania overlevde fordi kongen var relativt populær og demokratisk innstilt, mens kongen i Hellas ikke var det, og at det greske monarkiet derfor falt sist i rekken av de europeiske monarkiene. Jeg vil sammenlikne den spanske og den greske monarkens atferd, og se på om det var visse handlingsmønstre som førte til at de to landene endte med ulike statsformer. For å operasjonalisere en monark som politisk kompromittert, vil jeg definere dette basert på om monarken 1) begikk kupp, 2) avsatt regjeringer, 3) utøvde ikke-demokratisk atferd, 4) ikke utnevnte regjering, 5) var korrupt, 6) forsøkte å bremse demokratisering, eller 7) ikke gav etter for innskrenkning av egen makt. Selv om disse forholdene er relative, vil det samles data fra monarkenes handlinger ut fra disse kriteriene.

I analysekapitlet skal jeg se på hvilke kombinasjoner av verdier de 4 variablene gir, som kan forbindes til henholdsvis monarkiets overlevelse eller avskaffelse. Mest sannsynlig har alle variablene påvirkning på utfallet, om enn i ulike grader. Variablene kan operasjonaliseres som dummyvariabler med verdiene 1 og 0 for henholdsvis tilstedeværelse og fravær. For eksempel kan casene med revolusjon operasjonaliseres som 1, mens casene uten revolusjon får verdien 0 på denne variabelen. Totalt vil utfallet kunne gjengis i to dikotome kategorier hvor Y er monarkioverlevelse og y er monarkidød.

3.10 Teoretiske og testbare hypoteser

Hypotesene trekkes ut fra det teoretiske utgangspunktet og består av mine antakelser om forventet resultat. Som vi har sett av det teoretiske rammeverket, er det fire valgte

enkeltfaktorer for hvorfor noen land beholdt monarkiet, og hvorfor andre ble republikanske. Basert på det teoretiske grunnlaget og utformingen av variablene, kan vi trekke ut disse kontekstuelle og strukturelle hypotesene:

H1: Land med fredelige, ikke- voldelige overganger til demokrati, beholdt monarkiet, mens land med revolusjonære, voldelige overganger fjernet det.

H2: Land som tapte i krig, fjernet oftere monarken. Monarken ble holdt ansvarlig for landets mislykkede krigføring. Land som vant i krig og/ eller var politisk nøytrale, beholdt monarkiet siden monarkens ansvarlighet overfor situasjonen påvirket monarkens rolle. Monarkens respons på, og involvering i krig og opprør gav utslag på popularitet og tillit: Stod kongen på den tapende siden i en konflikt ble monarkiet oftere fjernet.

H3: Monarkier som opererte med valgmanipulasjon ble avviklet, mens landene som beholdt monarkiet ikke hadde manipulerte valg.

H4: I statene hvor monarken gav etter for det parlamentariske prinsipp ble monarkiet beholdt, mens i statene hvor monarken ikke aksepterte å gi fra seg politisk makt, ble det fjernet.

I dette kapitlet har jeg sett på det teoretiske rammeverket rundt monarkier, og analysert monarkiet som fenomen, ide og regimetype. Jeg har videre sett på demokratiseringsprosessen i Europa. Hensikten med kapitlet har vært å gi en gjennomgang av tidligere litteratur om monarki, samt en innføring i demokratisering og i ulike antakelser om hvorfor monarkiene falt. Til slutt er de fire uavhengige variablene, og hypotesene utledet deretter, introdusert som forklaringer på sistnevnte. Ved å se på mulige årsaker kan vi mer konkret lete etter dette i datagrunnlaget, og finne konstellasjoner av disse årsaksvariablene i en komparativ analyse av monarkiene som overlevde, og monarkiene som ble avviklet etter 1900 i Europa.

Kapittel 4: Metode

4.1 Casevalg: Monarkier etter 1900

Casevalg er som europeisk historie, kompleks.⁴⁴ Antall monarkier i dag er 8, og 12 dersom man medregner fyrstedømmer og hertugdømmer: A) 7 kongedømmer: Belgia, Danmark, Nederland, Storbritannia, Spania, Sverige, Norge, B) 2 fyrstedømmer: Monaco, Liechtenstein, C) 1 storhertugdømme: Luxemburg, D) 1 Suveren bystat: Vatikanstaten, og E) 1 Samfyrstedømme: Andorra. Hvilke land som er av teoretisk betydning kan diskuteres.

⁴⁴ Alle casevalg og datoer tilknyttet er grunnlag for diskusjon.

Enhetene som kan bidra mest med å forklare monarkiaavvikling- og beholdelse, har blitt valgt. For å snevre inn oppgaven, med tanke på begrensning av plass, tid og ressurser, har jeg konstruert fire kriterier for casevalg:

1) Landet er ikke underlagt et annet. Dette utelukker Island, Irland, Polen, Finland, Malta, Kypros og de baltiske stater. Disse landenes monark i 1900 var monarken i landet de lå under. Storbritannias monark hersket over Malta og Irland. Island var underlagt den danske monarken og Finland den russiske tsar. Island og Irland beholdt monarken til Danmark og England også etter uavhengighet. Island ble uavhengig i 1918, men var i personalunion med dansk monark frem til 1944. Irland ble uavhengig fra Storbritannia i 1922, men den britiske kongen fungerte som regent frem til republikken Eire ble etablert i 1948, i praksis fra og med 1937. Etter at landene ble erklært uavhengige, ble alle republikker. De vil utelates fra analysen, men nevnes der det er teoretisk relevant. Norge var også underlagt Sverige helt til 1905, men er likevel med i analysen.

2) Landet har en viss størrelse, og historisk betydning. Dette kriteriet utelukker miniputtstater som Vatikanstaten, Liechtenstein, Andorra og Monaco. Luxembourg er dog en empirisk interessant case, og vil inkluderes.

3) Landet befinner seg innenfor europeiske grenser. Russland og Tyrkia er inkludert på grunn av historisk relevans i verdenskrigene og fordi landene befinner seg geografisk innenfor europeisk territorium.

4) Landet var et monarki i år 1900. Kriteriet utelukker Frankrike, Sveits og San Marino. Ved å benytte årstallet 1900 kan man også vurdere Tyskland og Italia som to samlede enheter.

Disse kriteriene fører oss til oversikten over hvilke valgte enheter som er beholdt, og som avviklet monarkiet. Merk at Spania, Hellas og Albania gjeninnførte monarkiet etter første avvikling. Av de tre er det kun Spania som ble et DPM. Første del av oppgaven vil behandle Spania og Hellas som avviklede monarkier, mens del 2 vil omhandle Spania og Hellas' helhetlige historiske utvikling. Tabell 2 viser de 20 valgte enhetene.

Tabell 2: Liste over valgte enheter

Overlevelse	N = 7	Fall	N = 13
Norge		Hellas	
Sverige		Italia	

Storbritannia	Romania
Danmark	Bulgaria
Luxembourg	Albania
Nederland	Tyskland
Belgia	Tyrkia
	Østerrike
	Ungarn
	Serbia/ Jugoslavia/ Montenegro
	Spania
	Russland
	Portugal

I år 1900 finnes 34 enheter, hvorav 31 var monarkier. Tabell 3 gir en forenklet oversikt over de valgte enhetene og deres «monarkiske» historie.⁴⁵ Den gir et bedre grunnlag for å velge case, fordi den viser landenes interne historie i perioden. På grunn av plassbegrensning, har jeg kun mulighet for å analysere hver case i tidsperioden rundt monarkiavviklingen. Årsaker som kan ligge lenger tilbake i tid er derfor potensielt utelatt.

Tabell 3: Oversikt over europeiske stater og monarkisk historie

Land/ case	Regimetype fra og med 1900	Avvikling av monarkiet	Type avvikling
1 Norge	Monarki til i dag, innført i 1905 ved folkeavstemming		
2 Sverige	Monarki til i dag		
3 Danmark	Monarki til i dag		
4 Storbritannia	Monarki til i dag		
5 Belgia	Monarki fra 1830 til i dag		
6 Nederland	Monarki til i dag		
7 Luxemburg	Storhertugdømme fra 1837 til i dag		
8 Portugal	Monarki	1910	Politisk revolusjon
9 Russland	Monarki	1917	Revolusjon
10 Ungarn	Dobbeltmonarki med Østerrike til 1918	Republikk 1918-9. «Monarki» uten monark: Miklos Horthy var statssjef som "riksforstander" fra 1919-1944.	Nederlag i 2. verdenskrig. Kommunistregime fra 1947
11 Østerrike	Dobbeltmonarki mellom Østerrike og Ungarn. Republikk fra 1918	1918	Nederlag i 1. verdenskrig. Nasjonalforsamlingen vedtok innføring av republikk da unionen med Ungarn opphørte
12 Tyskland	Lappeteppe av lokale monarkier. Samlet monarki- keiserdømme	1918	Nederlag i 1. verdenskrig

⁴⁵ Hele listen er gjengitt i appendiks, tabell 2.

	fra samlingen i 1871		
13 Tyrkia	Regjerende sultan- kalifen avskaffet	1922	Nasjonal revolusjon ledet av Kemal Atatürk
14 Hellas	Monarki 1832- 1924. Republikk 1924- 1935. Monarki gjeninnført fra 1935 til 1973	1924 1973	Krigsnederlag mot Tyrkia og militærkupp. Folkeavstemning i 1924
15 Spania	Monarki til 1873, deretter monarki mellom 1874- 1931 Republikk 1931-47, med Franco som statssjef, og kongedømme fra og med 1947. Konge (Juan Carlos) fra og med 1975	1931 Monarki uten monark: Franco 1947- 1975	Monarkiet ble gjeninnført med Alfonso 12. som monark i 1874. I 1931 ble Alfonso 13. avsatt for støtte til diktatur
16 Bulgaria	Autonomt fyrstedømme opprettet i 1878. Under Osmansk styre. Fyrstedømmet Bulgaria ble kongedømme i 1908	1946	Nederlag i 2. verdenskrig. Bulgaria ble en kommunistisk folkerepublikk i 1946 gjennom folkeavstemning
17 Serbia / Jugoslavia/ Montenegro	Serbia var et selvstendig kongedømme før underlagt osmansk rike (1882). Deretter del av Jugoslavias monarki (1918) Monarki (serbisk monark). Etablert i 1918 (Navnet i 1929)	1945	Kongens parti tapte borgerkrigen hvor Tito og kommunistene vant. Etter 2. verdenskrig overtok kommunistene makten.
18 Italia	Monarki fra 1860	1946	Nederlag i 2. verdenskrig. Victor Emmanuel støttet Mussolini og fascismen. Folkeavstemning i 1946
19 Albania	Underlagt det ottomanske riket. Monarki 1913- 24. Republikk 1924- 28. Monarki 1928- 46.	1924 1946	Italia okkuperte landet fra 1939, hvor kong Zog dro i eksil. Erstattet av kommunistisk folkerepublikk i 1946
20 Romania	Fyrstedømme 1858 (61)- 81- Kongedømme 1881- 1947. Kongediktatur 1938.	1947	Erstattet av et kommunistregime

4.2 Komparative metoder

En metode er en spesifikk prosedyre for å samle og/ eller analysere data. Til dette kan man benytte en rekke varierte verktøy (Gerring 2012:6). Metodene jeg har valgt, er QCA- analyse med en påfølgende casestudie. I et forskningsdesign tar man sikte på tre hovedfaktorer: 1) Antall case, 2) Variasjonen X/Y – avgrensning i tid og rom, og 3) Variasjonen i casevalg: *within- case* eller *cross- case-* studier. Første del av oppgaven følger 20 case, og andre del følger to. Siden caseantallet dermed er medium- N, er den velegnet for kvalitativ metode, som

forholder seg til dybdekunnskap foran breddekunnskap. Avgrensningen i tid og rom er det europeiske kontinentet i perioden 1900- 2015, og både *within case* og *cross- case* benyttes på henholdsvis begge deler av oppgaven. Kvalitativ metode kan finne kausale slutninger gjennom 1) Induktiv metode, som innebærer å gå fra empiri til teori, og 2) Å generere nye teorier og hypoteser. Kvalitativ metode er mer hypotese genererende enn kvantitativ. Dermed gir den historiske empirien hypotese grunnlaget gjennom induktiv metode. Jeg kunne valgt et forskningsdesign med kombinasjon av en regresjonsanalyse og et casestudie, men jeg mener en statistisk analyse ikke egner seg til å vise det holistiske bildet som den kompliserte historiske prosessen faktisk utgjør. Forskningsmålet ved kvalitativ forskning er ofte hypotese genererende i stedet for testende, bruker dybde i stedet for bredde, har fokus på intern validitet fremfor ekstern validitet, og ser på mekanismer foran effekter (Gerring 2007:38). Begge metodene fungerer imidlertid som verktøy i å finne mønstre i de utvalgte cases. Det er ikke nødvendigvis konsensus om hvilken metode som er «best», men det kan imidlertid være konsensus om hvilken metode som passer best til en gitt studie. Til min studie anser jeg den kvalitative metoden som den best egnede, som jeg vil gjøre rede for i dette kapitlet.

4.3 Kvalitative metoder

All sosial vitenskap er empirisk basert på sammenlikning (Ragin 1987:1). Kvalitative forskere ser på case holistisk, som de deretter sammenlikner med hverandre. Enheter kan enten ses på som variabelorienterte (for eksempel tilstedeværende eller fraværende faktorer), eller som konfigurasjoner; kombinasjoner av verdier på variabler. Denne holismen står i kontrast til den kvantitative metoden. Den kvalitative tradisjonen har dessuten hatt en historisk fortolkningstilnærming. Denne teknikken forsøker å redegjøre for spesifikke historiske og komparative utfall, eller valgte prosesser på grunn av sin betydning for nåværende institusjonelle ordninger, sentrale for det sosiale liv (Ragin 1987:3). I mitt tilfelle blir de historiske utfallene monarkiets overlevelse og død. Komparativt arbeid foregår på to nivåer samtidig: På makrososialt/ systemnivå, og intern-nivå. Innsikten i likhetstrekk og ulikheter mellom enhetene utgjør nøkkelen til å forstå, forklare og innlemme diverse historiske utfall og prosesser, med deres betydning, for institusjonelle rammer (Ragin 1987:6). Makrososiale attributter blir anvendt som forklaringer på sosiale fenomener innenfor historiske kontekster. I denne analysen benytter jeg for eksempel både nasjonale (*within- level*) og internasjonale (*cross level*) hendelser som beskrivelse av statenes historiske fenomener og utviklingsprosess.

Analysen baserer seg på data fra empirisk historisk observasjon. Mens observasjonsenhet referer til datainnsamling og analyse av enhetene, henviser forklarende enheter til enhetene brukt for å utgjøre mønsteret som resultatet tilsier (Ragin 1987:9). Et av den komparative sosialvitenskapens mest distinktive mål er å tolke signifikante historiske utfall (Ragin 1987:11). Å tolke regimeutfall basert på historisk demokratisk utvikling er derfor essensielt innen sosialvitenskapen. Historiske utfall krever komplekse, kombinatoriske forklaringer, og slike forklaringer er vanskelige å bevise etter kvantitative normer (Ragin 1987:13). Kvalitative studier betrakter enkeltcase i helhetlige perspektiv, og dette helhetlige bildet rundt den historiske perioden føles nødvendig i å forklare utfallene på makronivå. Komparativ metode tvinger også forskeren til å bli godt kjent med alle de relevante casene, noe som gjør metoden mer caseorientert enn variabelorientert (Ragin 1987:16).

Når Ragin snakker om kausal kompleksitet, er det særlig tre poeng som er viktige. 1) Utfallet skyldes sjelden en enkelt årsak, 2) Årsaker opererer sjelden isolert. Vanligvis kommer effektene av kombinasjoner av varierende tilstander som møtes i tid og rom, som så produserer et spesielt utfall, 3) En spesiell årsak kan ha motstridende effekter avhengig av kontekst. Endringer som avhenger av f. eks økonomiske eller sosiale vilkår kan påvirke utfallet eller fravær av et slikt utfall (Ragin 1987:27). Det er rimelig å anta at monarkiaavvikling skyldes flere årsaker enn en; og at de ulike forklaringsvariablene kan være komplementære. For eksempel kan revolusjon oppstå etter et krigsnederlag, eller en revolusjon kan utvikle seg til borgerkrig. De ulike variablene kan utgjøre kausale veier til virkningen Y (monarkioverlevelse) eller y (monarkidød). Causal Set Observation (eller CPO), i motsetning til Data Set Observation (DSO) gir innsikt eller deler av data som utgjør informasjon om kontekst, prosess eller mekanismer. Hensikten er å gi dypere innsikt i kausale prosesser av interesse. Metoden kan også oppdage mellomliggende variabler, som utgjør kausale mekanismer mellom avhengig og uavhengige variabler. *Kvalitativ logikk* har ikke hensikt i å avvise nullhypotesen, men i å forkaste eksisterende teorier (Mahoney 2010:124).

4.3.1 QCA analyse

Qualitative Comparative Analysis er en kvalitativ metode. QCA er nyttig til å lage kombinasjoner av variabler observert i dataene, og for å lage tabeller og lister. Den er dessuten velegnet for «medium- sized» antall case, som i mitt tilfelle (Schneider m.fl. 2006:751). Metoden kan håndtere komplekse kausale hypoteser under nødvendige og

tilstrekkelige betingelser. Dersom et utfall er definert som nødvendig, må det være tilstede for at et spesifikt utfall skal skje. En årsak er definert som tilstrekkelig dersom det i seg selv kan produsere et spesifikt resultat (Ragin 1987:99). Altså er nødvendighet til stede dersom vi ser årsaken når vi ser utfallet, til tross for at vi også muligens vil se de nødvendige årsakene uten utfallet. Tilstrekkelighet er til stede når vi ser resultatet etter å ha sett årsaken. Imidlertid kan vi også se det uten den tilstrekkelige årsaken (Schneider m. fl. 2006:753). I en typisk komparativ studie utgjør få enheter basen for empirisk generalisering (Ragin 1987:11). For eksempel er revolusjoner sjeldne, og det er derfor vanskelig å trekke en konklusjon om at revolusjoner generelt vil avvike monarki. Dette må derfor ses i kontekst. Krigsnederlag, valgmanipulasjon og motstand mot parlamentarisme gir flere tilfeller som er lettere å generalisere. I en sannhetstabell er casene kombinasjoner av verdier på et sett av variabler. QCA kan identifisere heterogenitet og intern kompleksitet i case. QCA tilbyr en mønstersøkende prosedyre, mens logistisk regresjon tilbyr bekreftelse eller avkreftelse av eksisterende hypoteser (Monstad 2013:54). Dette gjør mitt ønske om mønstersøking (prosessen der land enten avvirket eller ikke avvirket monarkiet etter gitte hendelser), en treffende beskrivelse av hva QCA kan tilby. Jeg søker dessuten å undersøke relevansen av tidligere teorier som presisert i teorikapitlet.

Svakhetene med QCA er dessverre ikke få: 1) Dikotomisering i crisp- set fører til tap av informasjon, 2) Resultatet er vanskelig å replikere og verifisere, 3) Metoden er sårbar overfor forskerens feil, og 4) QCA kan beskrive, men ikke forutse (Monstad 2013:54). I QCA må variablene ikke ses atskilt, men i sammenheng med hverandre som kombinatoriske årsaker. Fokuset ligger på å forstå hele utfallet, ikke på enkeltvariablenes bidrag til å forklare deler av utfallet. Begrepsdannelsen og verdivurderingen av variabler må derfor være sterkt basert på empirisk og teoretisk grunnlag. Kalibrering av variabelverdier kan utgjøre manipulerede data. QCA gir størst nytte ved medium- N.

I crisp- set QCA opererer man med dikotome variabler. QCA er derfor velegnet for mine variabler ettersom de er dikotome (utfallet er enten tilstedeværende eller fraværende, altså revolusjon har enten skjedd eller ikke skjedd). Crisp- set er mindre nyansert, men kan forsterke mønstrene (Monstad 2013:53). I fuzzy set QCA tillater man verdier mellom 0 og 1, som beskriver nivået av tilstedeværelse for en gitt case i en kategori. Den originale typen QCA er basert på John Stuart Mills komparative tilnærming til dikotome verdier (Schneider m.fl. 2006:752). Kritikken mot QCA går ut på at dikotomiseringen i analysen kan redusere

innholdet og informasjonen i hva vi søker. Å benytte dikotomisering som i crisp- set, kan være problematisk å anvende på variabler som er kontinuerlige. Jeg mener dog at variablene i denne analysen ikke er kontinuerlige, de er snarere «enten/ eller». Hensikten med Cs/QCA er å finne effekt, og ikke nødvendigvis se på effektenes intensitet. Dikotomiseringen kan dessuten forsterke synligheten av mønstrene (Monstad 2013:53). Crisp- set og deskriptiv analyse er anvendt for å undersøke hvilke kausale kombinasjoner som leder til monarkidød og monarkioverlevelse. To enheter er så valgt for å bli analysert dypere. Metoden er vanskelig på særlig to måter: Kompleksiteten i resultatene, og den begrensede variasjonen. Mangfoldet er begrenset når logisk mulige konfigurasjoner av relevante betingelser ikke forekommer empirisk (Schneider 2006:751,757). Av fire dikotome variabler er det 16 logisk mulige kombinasjoner.

4.3.2 Casestudie

Casestudiet er en av flere typer metoder i statsvitenskapen, ofte et alternativ til eksperimentell, statistisk eller komparativ metode. Casestudiet fokuserer på færre case, og resultatet er dermed vanskelig å generalisere utover utvalget. Derfor mener Ljiphart at casestudiet bør komplementeres med en av de andre metodene, eller være en implisitt del av en komparativ studie (Ljiphart 1971:691). Casestudie valgte jeg fordi metoden egner seg for to case, og fordi den gir dybdeforståelse i valgte case. Den er i tillegg nyttig til å lage nye hypoteser, og i å finne kausale mekanismer gjennom individuelle case. Hensikten med studien er å forklare hvordan og hvorfor noe hendte – i dette tilfellet en rekke liknende hendelser etter hverandre. Dette kaller Robert Yin *forklaringselementer*. Han påpeker at de kausale lenkene kan være komplekse og vanskelige å måle i en presis metode. En vanlig strategi for casestudier er narrativer (Yin 2009:121). Narrativer er ikke så presise, så de må underbygges med sterkt teoretisk grunnlag. Det viktige i casestudier er å beskrive, forklare og utforske. De er dessuten gode til å søke etter spesifikke utfall. Metoden kan observere virkelige hendelser og fenomener, og er derfor velegnet for å studere historiske typer bevis (Gerring 2007:17,20,27). Jeg benytter den komparativ- historiske metoden, som både ser på cross case og within case (sammenlikning av Spania og Hellas samtidig med intern observasjon). Ifølge Gerring kan casestudie være relevant når man studerer et subjekt for første gang, eller ser på subjektet med en ny vinkling (Gerring 2007:40). Ettersom jeg mener denne oppgaven innebefatter en slik ny vinkel på monarki og monarkiavvikling, kan casestudier i så henseende være verdifulle. Casestudier er dessuten eksperimentelle, holistiske og har fyldige beskrivelser av hendelser

(Gerring 2007:49). Casestudiene er formet av interesse, tilgang og geografisk nærhet, og noen ganger er det disse kriteriene som definerer valgte case, ikke omvendt (Yin 2009:87). De seks kildetyperne for bevis i casestudier er: 1) Dokumentering, 2) Arkivbeholdning, 3) Intervju, 4) Direkte observasjon, 5) Deltakende observasjon, og 6) Fysiske gjenstander (Yin 2009:102). Blant disse beviskildene vil jeg benytte dokumentkilder, arkivdokumenter og historisk litterære kilder, som utgjør både varierte beviskilder og varierte perspektiver. Fordelen med å fokusere på én enhet er at den enheten kan bli intenst observert. Dermed kan casestudiet bidra med å etablere generelle påstander, og er derfor teoribyggende. Valgte cases kan være flere typer casestudier, og valget av Hellas og Spania vil kunne utgjøre både fortolkende, teoribekreftende og avvikende, i tråd med Ljipharts kategorisering av casestudietyper (Ljiphart 1971:161-2).

Alle de 20 enhetene vil systematisk observeres i «små casestudier», men jeg vil gå mer detaljert til verks med Spania og Hellas. Ettersom både Hellas og Spania byttet mellom monarki og republikk i perioden, i tillegg til å skifte mellom demokrati og diktatur, er det problematisk å gi disse landene tallverdier i en matrise. Forklaringen på deres monarkiaavvikling krever altså en dypere historisk narrativ. Ved å benytte casestudie som metode kan jeg se på to tilfeller nærmere for å få et holistisk bilde, basert på et mønstersøkende, generaliserbart bilde fra del 1. Casestudier gir begrenset generalisering, og er derfor ofte supplert til andre metoder, slik det blir i denne studien. Ifølge Yin (2009) er casestudiene ment «analytisk generaliserende», hvor hver case er et nytt eksperiment. Dette eksperimentet skal «teste» en teori. Casestudier, som eksperimenter, er generaliserende til teoretiske påstander og ikke til populasjoner eller universer (Swanborn 2010:66). I så måte blir sammenlikningen av Hellas og Spania en eksperimentell testing av min teori om monarkioverlevelse i Europa; nemlig at kun monarkier som utviklet seg til DPM overlever.

4.3.3 Process tracing

Process tracing er ifølge George og Bennett (2005) nyttige til å spore hendelser og finne ut hvordan de uavhengige variablene produserer en serie av betingelser som til sammen produserer den avhengige variabelen. Metoden vektlegger kausale prosesser og årsakssammenhenger som leder til spesielle utfall, og den er anvendbar på casestudier med få case. Process tracing likner detektivarbeid, hvor man sporer enkelthendelser etter hverandre, og fra ulike vinkler (Gerring 2007:173). Ifølge Gerring genererer process tracing ofte ikke-

sammenliknbare observasjoner som vanskelig kan innlemmes i et standardisert, rektangulært datasett, men er likevel svært nyttig for kausale slutninger (Mahoney 2010:124-125). George og Bennett skriver videre at process tracing er fundamentalt forskjellig fra statistiske metoder på grunn av dens fokus på sekvensielle prosesser innenfor spesielle historiske case, ikke om korrelasjoner mellom data på tvers av case – for eksempel i Spania og Hellas (Mahoney 2010:125). Metoden kan altså «spore» den historiske prosessen i både Spania og Hellas med tilknytning til hypotesenes spørsmål. Den kan bidra ved å identifisere årsakssammenhenger og mekanismer i det historiske grunnlaget, da særlig intern empiri på mikronivå, til forskjell fra QCA- metodens makronivå.

I dette kapitlet har jeg utredet hvilke kvalitative metoder jeg ønsker å benytte i studien av monarkiavvikling- og monarkioverlevelse. Jeg har gjengitt hvilke metoder og metodeteknikker som er ønskelige, og hvorfor de er nyttige for denne studien. Casevalg er redegjort for innledningsvis, for å gi et konkret bilde av den historiske situasjonen. Samtidig er det viet oppmerksomhet til svakheter og styrker ved metodene.

Kapittel 5: Dataanalyse: Monarkiet møter motstand

«Hele verden er i opprør. Snart vil det bare bli fem konger igjen, den engelske, sparkonge, kløverkonge, hjerterkonge og ruterkonge.»

Kong Farouk av Egypt (1948)

Nesten alle europeiske stater fulgte den konstitusjonelle tradisjonen frem til et punkt, til og med Russland etter revolusjonen i 1905, og Tyrkia etter 1908 (Ucelay 2007:5). Men det parlamentariske prinsipp var sjeldent innlemmet i grunnlovene, som oftest var utformet på 1800- tallet. Ifølge Przeworski m.fl. (2012) utviklet det seg en maktkamp mellom monarken og parlamentet fra og med det nittende århundret. Parlamentet kunne presse og tvinge monarken til å godta eller avsette regjeringer mot sin vilje, og de kontrollerte budsjettet som kongen var økonomisk avhengig av. Til gjengjeld var det monarken som valgte ministere, og han kunne også oppløse parlamentet. Valg var dessuten kontrollert og styrt ovenfra; enten av politikerne, eller monarken selv. Det konstitusjonelle systemet var altså bygd på konflikt, som i det 20. århundret gikk to veier; enten måtte monarken gi fra seg politisk makt og innlemmes i et parlamentarisk monarki, eller så måtte monarkiet avvikles (Przeworski m.fl. 2012:106-7). Kongen kunne forsøke å undertrykke parlamentet, endre valgreglene gjennom resolusjon og holde nye valg (som tsar Nikolai 2. gjorde i 1907), ta makten direkte i egne hender, eller gi

etter for parlamentet i å velge regjering (DPM). Monarkiet endte opp med enten å bli avviklet eller strippet for all utøvende makt. Monarkene som brukte statsapparatet til å manipulere valg, mistet kronen. De monarkene som klamret seg til tronen etter å ta tapt, ble avsatt. For å beholde kronen, måtte de vite når de skulle gi opp (Przeworski m.fl. 2012:111). Noen abdiserte snarere enn å akseptere parlamentariske regjeringer, mens andre motvillig aksepterte det.⁴⁶

5.1 Monarkiet under og etter første verdenskrig

I 1914 bestod nesten hele Europa utelukkende av monarkier (Ucelay 2007:6). Særlig første verdenskrig var viktig for monarkiavviklingen. Det konstitusjonelle monarkiet var fleksibelt, men det tålte ikke alltid belastning med krig, og særlig ikke krigsnederlag (Hobson 2014:161). Første verdenskrig skyldtes landenes interne kriser, hvor myndighetene i landene var desperate. I 1914 ble kronprinsparet til det Habsburgske riket drept i Sarajevo, som førte til at Østerrike- Ungarn erklærte krig mot Serbia. Deretter dro landene hverandre inn i krigen (Palmer m.fl. 2007:683-6). Tyskland invaderte Russland på den ene siden og Frankrike gjennom nøytrale Belgia og Luxembourg på den andre. Deretter erklærte Storbritannia krig mot Tyskland. Italia var nøytralt, men sluttet seg til Ententen ved å erklære krig mot sine tidligere alliansepartnere i 1915 (Palmer m.fl. 2007:693). Det osmanske riket ble i 1914 med på Sentralmaktenes side. Bulgaria ble lokket ut av sin nøytralitet og inn i en allianse med Sentralmaktene i 1915. Romania oppga sin nøytralitet og sluttet seg til Ententen i 1916 (Hobson 2014:329).

Kombinasjonen militært nederlag, økonomisk sammenbrudd og sosial oppløsning avsatte mange monarkier. Det konstitusjonelle monarkiet ble ruinert av krigen. Eliten kunne ikke trekke hele befolkningen inn i den, og samtidig begrense folkets deltakelse i politikken. I 1919 ble det derfor opprettet mange parlamentariske demokratier (Hobson 2014:342). De store monarkiene med en kronet utøvende maktfigur som entret verdenskrigen ble ødelagt dersom de endte opp på tapersiden (Stepan m. fl. 2014:39). I 1917- 1918 falt de største monarkiene: Det tyske keiserriket, Tsarriket, det ottomanske riket og Østerrike- Ungarns dobbeltmonarki (Palmer m.fl. 2007:718, Ucelay 2007:7). Bulgaria havnet på taperlagets side – men monarkiet overlevde fordi kongen abdiserte i tide. Etnisk-religiøse konflikter ble forsterket av krigen, og særlig i Østerrike skapte nasjonalisme og ulike sosiale grupper strid.

⁴⁶ En fullstendig oversikt over de ulike monarkenenes avgang kan ses i appendiks, tabell 5.

Etter krigen ble Østerrike, Tsjekkoslovakia, Ungarn erklært republikk, i tillegg til Finland, Albania, Polen og de baltiske statene. Ungarn ble et regentskap uten dynasti (Ucelay 2007:7). Verdenskrigen hadde forlenget den franske og den amerikanske revolusjonens tanker om nasjonalisme og demokrati (Palmer m.fl. 2007:718). Slutten av verdenskrigen bar preg av demokratiske revolusjoner i Tyskland, Østerrike og Ungarn. Det parlamentariske demokratiet stod sterkest hos krigsvinnerne (Storbritannia, Belgia, Luxembourg), samt i nøytrale land (Norge, Danmark, Sverige, Nederland). Parlamentarismen stod sterkest i statene som hadde økonomiske, kulturelle og politiske bånd til USA, England og til Frankrike (Hobson 2014:411). Også nøytrale stater opplevde politisk skifte; Sverige etablerte en parlamentarisk ansvarlig regjering, og kvinnelig stemmerett ble innført i 1921 (Ucelay 2007:6). Sverige var det siste monarkiet som ble DPM, under innflytelse av den negative skjebnen til de ikke-parlamentariske monarkiene Tyskland og Østerrike- Ungarn.

Men demokratiet var kortlevd, og trenden mot diktatur spredte seg over Europa i mellomkrigstiden. Innen 1938 var kun 10 av 27 europeiske land demokratiske; Storbritannia, Frankrike, Finland, Sveits, Tsjekkoslovakia, Belgia, Nederland og de skandinaviske landene. De revolusjonære tendensene i 1922-23 skapte etableringen av Sovjetunionen, Kemalistrepublikken i Tyrkia og fascisme- regjeringen i Italia, og senere nazismen i Tyskland. Det strukturelle skiftet tydeliggjorde at debatten om statsform til en viss grad var utgått, og skillene ble stadig mer utvisket.⁴⁷ Det dominerende monarkiet ble i denne perioden til en debatt om politisk ideologi og totalitære ideer. Første verdenskrig endret betydelig landenes interne og eksterne politiske landskap. Noen demokratiske regimer overlevde, mens andre vendte seg mot autokratiske, særlig fascistiske styreformer (De Meur m.fl. 1996:424). Første verdenskrig hadde vært en omfattende prøvelse for monarkiet, som flere monarkier ikke bestod (Palmer m.fl. 2007:718). Men også andre kriger er av betydning.

Spania og Hellas skiller seg ut ved at de i første omgang avvirket sine monarkier utenom verdenskrigene. Spania var nøytral i første verdenskrig, mens Hellas hadde vært på vinnerlaget. På grunn av krigen oppstod det nasjonal splittelse mellom konge og statsminister. I 1922 tapte Hellas krigen mot Tyrkia, og man avvirket monarkiet i 1924. En kan derfor anta at krigsnederlag generelt kan sluke monarkiet. Det er mindre viktig *hvilken* krig det er. Derfor har jeg benyttet variabelen «krigsnederlag» som generell nederlag i krig. Selv om særlig

⁴⁷ Det er for eksempel blitt foreslått at både Stalin, Mussolini og Franco smeltet monarki og republikk sammen (Hobson 2014:304, Ucelay 2007:8-9).

verdenskrigene er essensielle for å forstå monarkidød i Europa, må andre kriger som foregikk på samme tid være en del av forklaringsgrunnlaget.⁴⁸

5.2 Monarkiet under og etter andre verdenskrig

Tyskland angrep Polen i 1939, og Frankrike og Storbritannia svarte med å erklære krig mot Tyskland. Italia gikk inn på Hitlers side, etter først å være nøytral (Hobson 2014:440). Resultatet etter andre verdenskrig endte statsformdebatten for godt i Europa – med unntak av i Spania og Hellas. Sovjetunionen okkuperte Øst-Europa og monarkiene falt. Kommunisme og monarki passet ikke sammen (Ucelay 2007:18). Monarkiene i Øst-Europa ble dårlig stilt som følge av assosiasjoner til Tyskland og krigstap. Monarkiet led nederlag overfor kommunistene, som vant andre verdenskrig i Øst-Europa. Sovjetunionen okkuperte så Øst-europeiske land, og bredte med seg kommunistisk ideologi. Det kan være nødvendig å nevne borgerkrig som en del av analysedelen om krigsnederlag. Kampen mot okkupasjonsmaktene (Italia i Albania og Tyskland i Jugoslavia og Hellas) fant sted samtidig med borgerkrig mellom de som støttet de kongelige eksilregjeringene og kommunistene; som kommunistene vant i Albania og Jugoslavia. I Hellas foregikk kampen mot okkupasjonsmakten samtidig med borgerkrigen mellom kommunistene og de som støttet kongen og eksilregjeringen. Men i motsetning til Albania og Jugoslavia, tapte kommunistene borgerkrigen fordi Storbritannia, og senere USA, bidro med militær støtte til den greske eksilregjeringen. Dermed overlevde monarkiet etter 2. verdenskrig i Hellas. I Jugoslavia var det kommunistene og Tito som vant, og kongens eksilregjering tapte. På grunn av kommunistenes effektivitet mot tyskerne, støttet Storbritannia etterhvert Tito (De Santis 1981, Pavlowitch 1981). Spania var republikk da borgerkrigen kom, hvor den republikanske siden tapte krigen. Av de tre landene var det altså kun i Jugoslavia at borgerkrigen bidro til å avvikle monarkiet.

Tabell 4 viser hvordan landene forholdt seg politisk i første og andre verdenskrig. Krigsseier og krigsnederlag er relative begrep. Jeg vil gjennom tabellen ta utgangspunkt i at Trippelententen og De allierte var vinnerlagene, og Trippelalliansen og Aksemaktene var taperlagene i de to verdenskrigene (Palmer m.fl. 2007:678- 718, Hobson 2014:329- 339). Ut fra disse historiske kildene vil det innebære at Tyskland, Russland, Østerrike- Ungarn og Tyrkia led krigsnederlag i første verdenskrig, og Hellas mot Tyrkia. I andre verdenskrig led

⁴⁸ QCA- matrisen i appendiks (tabell 4) er delt i to uavhengige variabler, der krigsnederlag i henholdsvis første og andre verdenskrig er vist. Dette resultatet bekrefter resultatet fra QCA- analysen i kapittel 5, samt hypotesene.

Bulgaria og Italia krigsnederlag, det samme gjorde til en viss grad også Romania, som byttet side i 1944. Romania, Bulgaria og Jugoslavia avvirket monarkiet ved krigsnederlaget, mens de øvrige landene på aksemaktenes side allerede avvirket sine monarkier i 1. verdenskrig. Denne oversikten gir en indikator på at krigsnederlag fører til monarkiavvikling. En matrise over landenes krigsnederlag i begge verdenskrigene kan ses i appendiks, tabell 4.

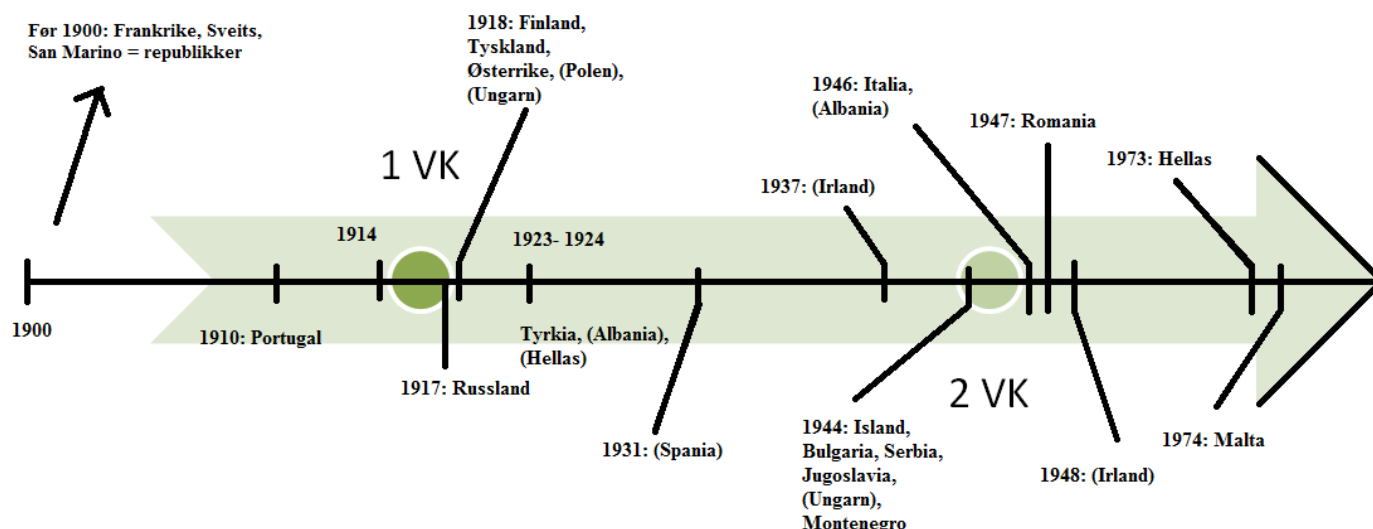
Tabell 4: Oversikt over statenes politiske stilling i 1. og 2. verdenskrig

Land	Politisk stilling 1. VK	Politisk stilling 2. VK
Norge	Nøytral	Nøytral, deretter alliert med De allierte
Sverige	Nøytral	Nøytral
Danmark	Nøytral	Nøytral, men okkupert av Tyskland
Storbritannia	Alliert med Trippelententen	Alliert med De allierte
Monaco	Nøytral	Nøytral, men implisitt under fransk påvirkning. Angrepet av Italia og Tyskland
Andorra	Underlagt Frankrike og Spania	Nøytral
Belgia	Nøytral, etterhvert til Trippelententen. Okkupert av Tyskland	Alliert med De allierte
Spania	Nøytral	Nøytral, deretter svakt alliert med Aksemaktene, for så å være sterkt nøytralt
Nederland	Nøytral	Alliert med De allierte
Liechtenstein	Underlagt Østerrike- Ungarn, men selv nøytrale	Nøytral
Vatikanstaten	Underlagt Italia	Offisielt nøytralt, men senere blitt kritisert for å støtte Nazi- Tyskland
Luxembourg	Nøytral, okkupert av Tyskland	Nøytral, okkupert av Tyskland
Russland	Alliert med Trippelententen, men store militære tap	Sovjetunionen alliert med De allierte
Finland	Underlagt Russland	Kjempet mot Sovjetunionen med Tyskland, men ikke del av Aksemaktene
Tyskland	Alliert med Trippelalliansen	Alliert med Aksemaktene
Island	Nøytral, underlagt Danmark	Underlagt Danmark
Frankrike	Alliert med Trippelententen	Alliert med De allierte
Portugal	Nøytral, etterhvert til Ententemakten	Nøytral, men med handelsforbindelser til Aksemaktene
Hellas	Nøytral, etterhvert til Ententemakten (1915)	Alliert med De allierte. Okkupert av Tyskland
Romania	Nøytral, etterhvert til Ententemakten (1916)	Nøytral til 1940; deretter alliert med Aksemaktene for så å bytte side til De Allierte i 1944
Italia	Alliert med Trippelalliansen, deretter Trippelententen i 1915	Alliert med Aksemaktene
Polen	Underlagt Russland	Alliert med De allierte
Malta	Underlagt Storbritannia	Underlagt Storbritannia, og angrepet av Aksemaktene
Ungarn	Alliert med Trippelalliansen	Alliert med Aksemaktene
Østerrike	Alliert med Trippelalliansen	Annektert av Tyskland og det tredje riket
Bulgaria	Nøytral, etterhvert til	Først alliert med Aksemaktene, for

	Sentralmaktene (1915)	deretter å erklære krig mot Tyskland i 1944
Tyrkia	Nøytral, etterhvert til Sentralmaktene (1914)	Nøytralt helt til landet angrep Tyskland i 1945
Sveits	Nøytral	Nøytralt, men under press for tysk okkupasjon
San Marino	Nøytral	Nøytral, men med tiltro til Tyskland
Montenegro	Støttet Serbias krig mot Østerrike-Ungarn	Okkupert av Italia og Tyskland
Serbia	Strid med Østerrike- Ungarn, angrepet av Østerrike etter skuddene i Sarajevo. Alliert med Trippelententen	Se Jugoslavia
Albania	Nøytral, okkupert av Italia, Frankrike og Østerrike- Ungarn	Var på Sovjetunionen og De alliertes side. Okkupert av Italia og Tyskland i 1939
Irland	Underlagt Storbritannia	Underlagt Samveldet med Storbritannia
Jugoslavia	-	Først nøytral. Allierte med Aksemaktene kun en uke i 1941. Alliert med De Allierte, okkupert av Tyskland og Italia.

En enkel oversikt over monarkier som ble okkupert eller var nøytrale i begge verdenskrigene er gjengitt i tabell 3 i appendiks. Landene i denne tabellen går igjen som DPM, i tillegg til Albania og Hellas, som gjeninnsatte monarkiet. Figur 2 viser den historiske tidslinjen for monarkiavvikling. Etter første verdenskrig falt 7 monarkier, hvorav to av dem gjeninnsatte institusjonen (Hellas 1935 og Albania 1928), og ett, Ungarn, fortsatte som de jure monarki uten monark frem til 1944. Spanias monarki falt i mellomkrigstiden, i 1931, men Spania hadde ikke vært involvert i verdenskrigene. I 1947 ble monarkiet gjenopprettet i Spania uten monark. Etter andre verdenskrig falt 6 monarkier, 7 medregnet Ungarn. Hellas' monarki ble avviklet på nytt i 1973, noe som gjør Hellas og Spania til spesielt interessante case ettersom monarkiene ikke ble avviklet gjennom verdenskrigene. Man kan argumentere for at et gjeninnsatt monarki er et svakere monarki, og at det var grunnen til at både Hellas og Albanias monarkier falt til slutt. Albanias andre monarki falt etter andre verdenskrig, og Hellas' i forbindelse med militærjuntaens statskupp og folkeavstemningen i 1973 og i 1974. Av de tre gjeninnsatte monarkiene, skal jeg altså se nærmere på to av dem.

Figur 2: Historisk tidslinje

Videre i analysen vil jeg gjengi historisk empiri om hver valgte case til analysen. Landene som avvirket monarkiet vil komme først, og DPM- landene sist. Her vil jeg sette fokus på landenes historiske prosess med tanke på de valgte variablene. Etterpå vil jeg oppsummere funnene i en QCA- analyse, der de historiske funnene er omkodet til verdier i tabellen. Analysen vil følge samme kronologiske rekkefølge som den historiske tidslinjen overfor. Dette kan bidra med å se på utviklingen stegvis, i tillegg til at forholdet mellom variablene kan komme tydeligere frem fra enhet til enhet. Hellas og Spania vil i denne delen av oppgaven samt i selve analysen kun observeres frem til henholdsvis 1924 og 1931, og resten av deres historie vil utdypes i casestudiet i del 2.

5.3 Monarkiene som ble avvirket

Første bølge med republikk (før ca. 1925)

Portugal: Fra 1891 så mange portugisere til den franske revolusjonen, og i 1910 ble monarkiet med Braganca- dynastiet - som hadde styrt siden 1640- avsatt gjennom revolusjon. Deretter ble den første portugisiske republikk erklært (Ucelay 2007:6, Wheeler 1972:172). Før revolusjonen hadde landet gjennomgått en nasjonal krise, især om styringen av landet. Det konstitusjonelle monarkiet fra 1822 hadde gitt kongen betydelig politisk makt. Deler av krisen dreide seg derfor om Portugals politiske system, og maktdelingen mellom kongen og lovgivende makt. Sistnevnte nektet å øke monarkens makt. Selv om Portugals system var bygget etter den britiske modellen, utviklet det seg ikke i samme retning. Folket mente at partiene og valgene ikke var representative, og at styret var et oligarki som nødvendig ville oppgi

sine interesser (Wheeler 1972:173). Kong Carlos 1. forsøkte å gjenvinne sin utøvende makt, men ble overrumplet av finansielle, koloniale og politiske skandaler, som i sin tur gjorde kongehuset svært upopulært. Partiene ble anklaget for å være personlige klikker, og valgene manipulert, samtidig som offentlig opinion var svak. De to monarkistiske partiene roterte i makten frem til 1901 gjennom avtaler mellom kongen og politiske ledere (Wheeler 1972:174). Denne politiske ustabiliteten skapte økonomiske og moralske kriser, hvor republikanerne skyldte på kirken og monarkiet, i tillegg til det politiske systemet. Etterhvert ble republikanske ideer forankret hos den lavere middelklassen, og forbundet med nasjonalisme og reform. Kongens upopularitet økte da han utnevnte en statsminister som forsøkte å styre diktatorisk (Wheeler 1972:177). I 1908 ble kong Carlos og arveprinsen henrettet. Carlos andre sønn, Manuel 2, overtok tronen, men hans personlige popularitet kunne verken redde tronen eller den nasjonale krisen. Det personlige og det institusjonelle ryktet til monarkiet hadde blitt nært assosiert med det diskrediterte politiske systemet. 3. oktober 1910 ble alle og alt som symboliserte monarkiet truet med massiv vold, og republikanske tropper overmannet monarkiets. 5. oktober flyktet kong Manuel til eksil i England, og senere samme dag ble republikken erklært.

Russland: Russland forble lenge det store unntaket fra den konstitusjonelle regelen. Den siste tsaren, Nikolai 2., videreførte den nasjonale tradisjonen (Hobson 2014:275-6). Russland hadde ingen ansvarlig regjering, og tsaren satt med full kontroll over militæret og utenrikspolitikken. For å dempe på misnøyen, kastet tsaren og rådgiverne seg i 1904 ut i krig med Japan for å skape patriotisk begeistring, - men som i stedet endte med tap. Nederlaget utløste revolusjonære krefter som tvang Nikolai til å komme med politiske innrømmelser. Tsarens upopulære valg og krigsnederlag bidro til å svekke både autokratiet og tiltroen til ham som regent. Når arbeiderne mistet troen på at han hadde omsorg for folket, ble de i stedet mottakelige for å involvere seg i sosialistiske partier. Dette, og en arbeiderdemonstrasjon, tok form i januar 1905 og arbeiderne rettet klagemål mot tsaren. Demonstrantene ble møtt med åpen ild fra en tropp som drepte mange hundre. Etter denne hendelsen forsvant tiltroen til at tsaren ville lytte til folket for godt, og streik og bondeopprør spredte seg over hele landet. Som svar la tsaren i august og i oktober 1905 ut to manifest som skulle bevilge flere demokratiske rettigheter, og Russland gikk herfra formelt fra enevelde til konstitusjonelt monarki. Opprettelsen av statsdumaen og tsarens ettergivenhet i 1905 kan forklare hvorfor han fortsatt ble sittende. I tillegg reddet hæren monarkiet ved dens brutale framferd overfor demonstrantene, fordi hæren forble tro mot tsaren (Hobson 2014:280, Palmer m.fl. 2007:729).

Etter den nye «grunnloven» fra 1906 hadde tsaren fortsatt rett til å utnevne og avsette regjeringene, oppløse statsdumaen og utstede påbud. To statsdumaer ble oppløst etter hverandre i 1906 og 1907, og ved krigsutbruddet i 1914 vedtok думаen å gå fra hverandre på ubestemt tid. Første verdenskrig gav tsar- regjeringen en rekke prøvelser den ikke bestod (Palmer m.fl. 2007:696).⁴⁹ I februar 1917 revolusjonerte folket, og troppene tok ikke lenger ordre fra tsaren. Denne gangen sluttet hæren seg til revolusjonen på landsbygda (Hobson 2014:282). Думаen grep muligheten til å reformere, og 15. mars valgte tsar Nikolai 2. å abdisere. Han forsøkte å returnere til palasset, men ble stoppet av troppene. Hele tsarfamilien ble drept i 1918, i frykt for overrumpling. Både krigsnederlagene i første verdenskrig, valgmanipulasjon og monarkens mangel på å innrette seg helt etter parlamentarisme førte til revolusjonen i 1917. Makten ble delt mellom sovjetene og den provisoriske regjeringen utgått fra Думаen. 17. september 1917 ble republikken erklært (Palmer m.fl. 2007:735).

Tyrkia: Vestliggjøring førte til flere reformer i det ottomanske riket utover på 1800- tallet. Ministeren Midhat Pasha avsatte sultanen og hans nevø, og innsatte i stedet Abdul Hamid 2. i 1876. Men det konstitusjonelle monarkiet varte kun i ett år. Først gav sultanen etter for reformen og grunnloven, men i 1877 avsatte han Pasha og parlamentet, for så å forkaste grunnloven (Palmer m.fl. 2007:645). Hamid regjerte eneveldig i 33 år, alltid i frykt og isolasjon. Opposisjonen ble stadig mer hissige og truet Hamid med terroraksjoner. Sultanen ble ikke mer populær av at de tyrkiske myndighetene stod bak massakre av nasjonalistiske armenere, bulgarere og makedonere i 1896 (Palmer m.fl. 2007:646, Hobson 2014:333). I 1908 revolusjonerte Ungtyrkerne mot sultanen, som de lenge hadde provosert. De tvang ham til å gjeninnføre grunnloven fra 1876 (Palmer m.fl. 2007:682-3). I 1909 forsøkte Sultan Abdul Hamid 2. seg på et kupp mot regimet, og ble dermed avsatt av hæren til fordel for sin bror Mehmet 5. Etter avsettelsen kom en kort demokratisk periode, etterfulgt av et autokratisk styre ledet av Ungtyrkerne fra 1908 til 1918. Disse førte også regimet uforberedt inn i første verdenskrig, hvor nederlaget ledet til dets oppløsning. Republikken Tyrkia ble deretter opprettet fra asken til det ottomanske riket, ledet av Mustafa Kemal Atatürk (1923- 1938), som ble president (Shaw m.fl. 1977). I 1922 ble sultanatet avskaffet, republikken ble erklært i 1923 og det islamske kalifat i 1924, som alle var resultatet av en revolusjonær stat. Dette var derfor mer en nasjonal og politisk revolusjon enn en sosial revolusjon. Som med Russland, ledet krigsnederlag til revolusjon.

⁴⁹ Som i 1905, førte tapene i krig til at russerne rettet misnøye mot tsarregimet. Trippelalliansen nærmet seg langt innover Tsar- riket, og millioner russere ble drept.

Tyskland: Fra og med 1871 var landet et konstitusjonelt monarki, og etter grunnloven fra 1871 ble kun rikskansleren ansvarlig for å innføre lover. Det var også alminnelig stemmerett for alle menn. I 1888 overtok 29 år gamle Wilhelm 2. tronen etter farens tidlige død. Wilhelm hadde høye tanker om egen personlig makt og privilegier, i kontrast til faren Frederick 3. Wilhelm havnet i politiske uenigheter med kansleren Otto von Bismarck, særlig om saker innen utenrikspolitikk og om grunnloven. Monarken trodde på kongehusets guddommelighet, og han dominerte politikken. Maktkampen med Bismarck endte med at Wilhelm avsatte Bismarck (Palmer m.fl. 2007:597). Keiseren skapte usikkerhet i statsledelsen, og ble sterkt kritisert av sosialdemokratene. Noen historikere hevder til og med at keiserens personlige styre var bakgrunnen for Tysklands feilede politikk: «*His bombastic speeches and his irregular and unbalanced interference with the regular process of diplomatic decision-making were considered a primary cause of the disastrous policies which led to the first world war*» (Mommsen 1990:290). Mommsen legger ikke skjul på keiserens personlige trekk som bakgrunn for politisk ustabilitet, og Wilhelms innblanding i politiske avgjørelser spesielt (Mommsen 1990). Landets valgordning var manipulert, og regimet var drevet av sensur og politiovervåkning (Hobson 2014:289). Tyskland manglet et kabinett med et kollektivt ministeransvar, og keiseren hadde monopol på makten over hæren og marinen i krig og fred (Hobson 2014:291). Da første verdenskrig brøt ut, ble Wilhelms rolle i krigen stadig svakere. Tysklands krigsnederlag kompromitterte keiserdømmet, og Trippelententen nektet å slutte fred med keiseren (Dypvik 2009). Liberale, demokrater og sosialister presset for fred og demokrati. Det tyske militæret var samtidig mer opptatt av å redde hæren enn å redde monarkiet. Da tyskerne innså det militære nederlaget, ble keiseren utpekt som et hinder for fred. De følte også at de ville kunne få bedre vilkår fra de allierte som republikk (Palmer m.fl. 2007:702). Mot slutten av 1918 måtte Wilhelm abdisere med monarkiets fall og forlate Tyskland i eksil til Nederland. Både det faktum at Wilhelm forsøkte å overrumple og tilsidesette statsledelsen til fordel for sin egen kongelige makt, og det at krigsvinnerne ikke ville legitimere hans keiserlige rolle etter krigen, styrker tesen om at hans atferd sammen med krigsnederlaget førte til Tysklands monarkiavvikling i 1918. Både krigsvinnerne, det tyske folk og hæren ønsket å avvikle monarkiet. Hæren ønsket å bevare ansikt, i tillegg til at en revolusjon kunne unngås. Med monarkidøden kom en mer parlamentarisk grunnlovsendring oktober 1918, der rikskansleren måtte ha Riksdagens tillit for utøvende funksjoner.

Østerrike- Ungarn: Ifølge Dalibor Rohac ble det Østerriksk- Ungarske riket oppløst i 1918 på grunn av nederlag i første verdenskrig, men også på grunn av interne konflikter (Rohac

2008:161). Blant de interne stridene peker Rohac spesielt på nasjonalitetsspørsmålet og etniske konflikter. Krigsnederlaget var en viktig katalysator for de indre strukturene i monarkiet. Likeså viser historisk evidens at spørsmålet om selvråderett hos varierte nasjonaliteter i riket, spilte en avgjørende rolle. Avtalene mellom monarken og en etnisk gruppe ble fort overkjørt av nye avtaler med en annen etnisk gruppe (Rohac 2008:163). Etniske konflikter mellom ungare og østerrikere økte mot slutten av 1800- tallet. Demokratiseringsprosessen var ufullstendig, og valgene ofte manipulerte. Ministerpostene ble besatt av aristokrater (Hobson 2014:300). Et viktig tema innen politikken var selvsagt politiske aktørers autonomi i forhold til monarkiet. Monarken vaktet på sin preferanse for status quo når det gjaldt nasjonal autonomi og redistribusjon. På grunn av frykt for revolusjon, innførte eliten stemmerett for menn i Østerrike i 1907. Krigsnederlaget i første verdenskrig var hovedårsaken til rikets oppløsning, men det fantes også andre årsaker innlemmet i dette. Første verdenskrig endret den østerrikske regjeringens natur, og økte makten til den utøvende delen av eliten. De utøvende ble mindre ansvarliggjorte og fikk mer rom for skjønn. Også frykt for inflasjon og økonomisk kollaps bidro til å felle Habsburg- monarkiet (Rohac 2008:173). Ungarn endte unionen med Østerrike i oktober 1918.⁵⁰ Karl I., som hadde overtatt etter keiser Franz Josef i 1916, forsøkte å komme tilbake til tronen som konge av Ungarn frem til sin død i 1922 (Seton- Watson 1967:185). I Østerrike ble statsministre tilsvarende valgt av keiseren, og monarken hadde makt til å oppløse parlamentet. I 1914 ble parlamentet oppløst, og monarkiet avviklet i 1918.

Ungarn: I Ungarn hadde keiseren som ungarsk konge, også dominans over parlamentet. Grunnloven av 1867 innebar ikke ansvarlig regjering. I 1905 var Franz Joseph villig til å utnevne en koalisjonsregjering, men ville ikke akseptere dens plattform. I stedet utnevnte han en ikke- parlamentarisk *caretaker* regjering. Francis Joseph godtok deretter å la koalisjonen danne en regjering, som vant flertall i 1906. Når det gjaldt militære og utenrikspolitiske spørsmål, var keiseren en sterk autoritet som ikke lot seg begrense parlamentarisk. Keiseren fortsatte å velge ministre og regjere gjennom dem frem til monarkiet ble avviklet i 1918 (Przeworski 2012:121-122, Palmer m.fl. 2007:598-9). Statsminister Wekerle proklamerte oppløsningen av dobbeltmonarkiet 16. oktober 1918, og Karolyi overtok statsministerposten i november (Seton- Watson 1967:185). Republikken varte til 1919. Politiker og sjøoffiser Miklos Horthy ble i 1920 valgt til statsoverhode av det nye parlamentet. Han avviste Karl 4. i

⁵⁰ Militære nederlag gjorde at Østerrike ikke lenger kunne hindre Tsjekkoslovakias uavhengighet i 1918 (Rohac 2008:174).

et forsøk på å gjenvinne tronen i 1921, med støtte fra Ententen. Videre styrte han som en slags regent, relativt ubegrenset, og under andre verdenskrig erklærte Horthy Ungarn som nazivennlig. I 1944 proklamerte han et ønske om å forlate krigen, og ble tatt til fange av tyskerne. På grunn av Ungarns krigsnederlag mistet han makten i 1944 (Sulyok 2009). Monarkiet som sådan ble offisielt avviklet 1918, men Ungarn er likevel et særskilt tilfelle med «hybridregenten» Horthy.

Albania: Albania ble til i 1912 i fredsforhandlingene etter den andre Balkankrigen, og etter uavhengighet fra det ottomanske riket. Landet skulle bli selvstendig, men samtidig avhengig av Østerrike- Ungarn og Italia. I 1914 ble den tyske prins Wilhelm von Wied utvalgt av stormaktene til fyrste av Albania, men han satt ikke lengre enn et halvår. I 1914 var landet i borgerkrig, hvor Wied- regjeringen flyktet landet. Albania satt da uten ledelse. Wilhelm abdiserte imidlertid ikke, og var de jure monark til 1924, da Albania ble reetablert som republikk (Fried 2012:430, Ucelay 2007:7). Under første verdenskrig forholdt Albania seg nøytralt, noe som ble lite respektert av de krigførende parter. Landet lå under Østerisk- Ungarsk innflytelse, og var geopolitisk sentral for både dobbeltmonarkiet og for Italia. Nøytralitet var det eneste alternativet for en liten og svak stat i en krigstid som denne, og den fortsatte å eksistere så lenge Østerrike- Ungarn og Italia sørget for det (Fried 2012:425-426). Regjeringen i landet kollapset allerede ved starten på krigen. I 1928 ble imidlertid Albania monarki igjen, ved at presidenten Zog erklærte seg som konge. I Albania lå den utøvende makten hos kongen etter konstitusjonen fra 1928. Politisk opposisjon var ulovlig, og kongen håndplukket ministere etter egen vilje, som ble avhengige av ham. Pro- Zog- partier vant valgene i 1928, 1932 og i 1937. Han regjerte til 1939 (Przeworski mfl. 2012:111). I 1946 ble Albanias monarki avviklet. Zogs sønn Leka forsøkte forgjeves å gjenvinne familiens trone i en folkeavstemning i 1997 (Ucelay 2007:18).

Monarkiene som ble avviklet (1925- 50)

Serbia/ Montenegro/ Jugoslavia: Serbia er et tilfelle hvor monarken måtte ha godkjennelse fra det nasjonale *Skupchtina* i å utnevne og avsette regjering. Serbia hadde altså en nyanse parlamentarisme før innlemmingen i Jugoslavia. Kong Milan hadde abdisert i 1893, men iscenesatte et kupp og returnerte i 1894. *Det Radikale parti* returnerte til makten i 1903, etter at et kupp drepte Milans sønn Alexander 1. Kuppet førte til at Obrenovic- dynastiet ble avsatt, og Peter 1. av huset Karadordjevic ble innsatt. Montenegro var et kongedømme fra 1910 og

ble slått sammen med Serbia i 1918. Samme år ble Serbia og Montenegro innlemmet i Jugoslavia (som fikk sitt navn i 1929), men med serbisk monark. I begynnelsen ble kongeriket av Serbere, Kroater og Slovenere styrt med parlamentarisk støtte, men landets grunnlov fra 1921 gav ikke ansvarlig regjering. Den utøvende makten var i kabinettets hender, utnevnt og avskjediget av kongen (Przeworski m.fl. 2012:126). Serbia ble seierherre i første verdenskrig. Peters sønn, kong Alexander 1., forsøkte seg på mislykkede føderale reformer, og i 1929 avviklet han grunnloven av 1921, oppløste parlamentet, og introduserte et personlig kongediktatur (Przeworski m.fl. 2012:127). Utvikling i retning DPM ble dermed stanset av monarken selv. Han gjeninnsatte parlamentet med grunnlov i 1931, og ministre ansvarlige overfor tronen. Valgene som ble avholdt var ikke konkurrerende. I 1934 ble kongeparet drept ved attentat i Marseille. Derfor fungerte en slektning, prins Paul Karadjordjevic,⁵¹ som prinsregent til kronprinsen ble gammel nok til å overta. 6. april 1941 ble Jugoslavia okkupert av tyskerne, men landet forsøkte lenge å holde seg nøytralt. Prinsregent Paul signerte etter press fra nazistene Tremaktspakten i Wien. Det viste seg som meget upopulært blant jugoslavene. I et statskupp ble derfor makten overført til Peter 2. selv, som da var 17 år gammel. Jugoslavia var kun alliert med aksemaktene i en uke, før de gikk over til alliert side. Kongen og landets regjering måtte flykte til London i eksil. I London ble de tatt i mot som helter på grunn av motstanden mot Tyskland (Pavlowitch 1981:90, De Santis 1981:541).⁵² Jugoslavia led store sivile tap, og det utartet seg borgerkrig mellom tjetnikene – en nasjonal motstandsbevegelse ledet av Draza Mihailovic og partisanene, ledet av kommunisten Tito. Krigsministeren i eksilregjeringen, Mihailovic, støttet kongen, og ble etter hvert omgjort til en alliert jugoslavisk figur i britisk og jugoslavisk propaganda (Pavlowitch 1981:95,97). Partisanene kjempet både mot aksemaktene og tsjetnikene i borgerkrigen. De allierte støttet kongehuset og den rojale hæren, men skiftet etterhvert side til å støtte partisanene, som førte til sistnevntes seier (Pavlowitch 1981:98,109, De Santis 1981:548). Kongen ble møtt med kritikk av både den jugoslaviske og den britiske regjeringen da han ønsket å gifte seg, ettersom de mente det var upassende med et kongelig bryllup i krigstid.⁵³ Da britene valgte Ivan Šubašić til statsminister, kapitulerte kongen overfor Tito i avtalen dem imellom.⁵⁴ Da

⁵¹ Også kjent som Pavle.

⁵² Den unge kongen ble et romantisert symbol på Jugoslavias frigjøringskamp i sin britiske allianse. Kongen og hans ministre fortsatte å gi uttalelser om å kjempe for seier (Pavlowitch 1981:90). USA og de allierte hadde i lang tid liten interesse for Jugoslavia (de Santis 1981:541).

⁵³ Peter giftet seg med prinsesse Alexandra av Hellas og Danmark i London 1944. Saken om ekteskapet skapte kaos i London, siden kongen nektet å gi etter for politikernes vilje (Pavlowitch 1981:110-12, de Santis 1981:546).

⁵⁴ Da statsministeren returnerte til London, nektet Peter å akseptere avtalen, og han forsøkte til og med å avsette Šubašić (Pavlowitch 1981:115).

Tito dannet en ny regjering i Jugoslavia, ble den kongelige eksilregjeringen oppløst. Peter hadde skadet monarkiets omdømme ved sin involvering i eksilregjeringen i krigsårene. Samtidig hadde monarkiet fungert dårlig som et patriotisk, forenende symbol (Pavlowitch 1981:115, De Santis 1981:548). I 1945 ble Peter 2. avsatt av kommunistenes grunnlovsforsamling (Hobson 2014:441). Dette oppløste også monarkiet, og Jugoslavia ble republikk samme år.⁵⁵

Italia: Grunnloven fra 1861 gjorde rede for at regjeringen var ansvarlig overfor kongen. Men parlamentarisk ansvarlighet var et åpent spørsmål. Landet var et konstitusjonelt monarki etter 1861 (Palmer m.fl. 2007:597, Przeworski m.fl. 2012:132). Italia var på seierlaget i første verdenskrig, men 600 000 mistet livet, og italienerne var skuffet da de ikke mottok lovede kompensasjoner etter krigen (Palmer m.fl. 2007:808-9). Mussolinis marsj mot Roma førte til at kong Victor Emmanuel 3. gav etter, og utnevnte ham til statsminister i 1922. Mussolini erklærte seg selv som *Capo di Governo e Duce del Fascismo*. I 1922 tok han kontroll over parlamentet, og innførte et fascistisk diktatur. Parlamentarismens inntog var likevel blitt så akseptert, at Mussolini måtte godkjenne en lov som eksplisitt stadfestet at regjeringen ikke var ansvarlig overfor parlamentene. Parlamentarisk ansvarlighet var dog ikke innlemmet i grunnloven, men til en viss grad praktisert. Monarkiet falt likevel (Przeworski m.fl. 2012:132). I 1940 førte han Italia inn i krig på tysk side, noe som ledet til hans eget fall i 1943 (Ucelay 2007:11). Politiske partier blomstret i kjølvannet av diktatorens fall. Under andre verdenskrig hadde Italia mistet kolonier og blitt invadert av de allierte, i tillegg til at landet bar preg av sosial uro samt økonomiske og militære problemer (Linsenmeyer 1981:649). Da det fascistiske rådet bestemte seg for å bli kvitt Mussolini, arresterte og avsatte kongen ham og satte inn general Pietro Badoglio som statsminister. Sammen ledet de et ikke- demokratisk regime mens de forhandlet med de allierte (Linsenmeyer 1981:650). Victor Emmanuel var ikke bare blitt smittet av fascisme, han ble også etterhvert en svakere stilt konge, som nektet å miste troen på tyskernes militære utsikter (Linsenmeyer 1981:655). Savoy- dynastiet var aldri atskilt fra fascistregimet, og ble skjemmet av sitt samarbeid med det.⁵⁶ Å erstatte kong Victor Emmanuel 3. med sønnen Umberto 2. reddet ikke dynastiet, fordi kongefamilien var for nært forbundet med Mussolini, fascismen og Italias krigsnederlag (Ucelay 2007:18, Nash

⁵⁵ Oppløsningen av Jugoslavia i 1991 endte også håpet om å restaurere monarkiet i Serbia (Ucelay 2007:7,18).

⁵⁶ To medlemmer av kongefamilien, kronprinsesse Maria Jose (belgisk prinsesse gift med kronprins Umberto 2.) og Hertugen av Aosta, forsøkte å tilnærme seg de allierte uten av fascistbevegelsen visste om det. Britene tvilte på om noen kongelige medlemmer kunne være i stand til å lede en revolt mot fascismen. Kongen selv hadde vist seg som et villig verktøy for fascistbevegelsen (Linsenmeyer 1981:653-4).

1994:118). Przeworski m.fl. karakteriserer Savoy- dynastiets fall som følge av Mussolinis diktatur (Przeworski m.fl. 2012:132). Statsminister Badoglio gjorde et febrilsk forsøk på å slutte fred med de allierte ved å skifte Italias side i krigen. Men tempoet var for sakte, og i 1944 ble Badoglio avsatt som følge av sin fascistiske overbevisning. Også kongen hadde vært for treg i å abdisere, og monarkiet ble avviklet etter folkeavstemningen i 1946. Da hadde kronprinsparet sittet i kun en måned, jamfør «maikongen» (Palmer m.fl. 2007: 895, Linsenmeyer 1981:658).

Romania: Romania ble et konstitusjonelt monarki i 1866, med en monarkisk rett til å velge og til å avsette ministre. Kongen spilte en stor rolle i å avgjøre valgresultatene gjennom sin konstitusjonelle autoritet til å utnevne kommende statsministre. Mellom 1881 og 1914 roterte to partier i kongens favør. Kong Carol utpekte ministre og partiledere, og innsatte regjeringer for å vise at valg var determinert etter hans ønske (Seton- Watson 1967:199). Landet hadde før første verdenskrig involvert seg i Balkankrigene. På grunn av disse ønsket Romania å distansere seg fra Russland, og innledet derfor hemmelig samarbeid med Tyskland og Østerrike- Ungarn. I 1914 ønsket kong Carol å støtte tysk og østerriksk- ungarsk side, men regjeringen valgte å erklære Romania nøytralt. Senere samme år døde kongen, og sønnen, Ferdinand 1., var mer innstilt på å støtte Ententemakten. Romania angrep Østerrike- Ungarn i 1916, men ble tvunget ut av tyskerne, og dermed okkupert av Tyskland. Regjering og konge måtte evakueres (Seim 2012). Romania kom ut av første verdenskrig på vinnnersiden. Selv om landet led store tap i 1918, kom det bedre ut av fredsforhandlingene enn øvrige Øst-europeiske land (Seton- Watson 1967:198). I 1917 hadde Ferdinand lovet å innføre alminnelig stemmerett for menn, og ved krigens slutt ble det satt i gang en jordreform som bedret bøndernes vilkår. Dette førte til dannelsen av flere politiske partier. At kongen var på vinnnersiden i tillegg til å innføre stemmerett og bevilgning av mer jord, slo muligens positivt tilbake på monarkiet. Men da Ferdinand døde i 1927, fikk ikke sønnen Carol arverett (Seton- Watson 1967:200, Seim 2012). Dette skyldtes både hans privatliv og frykten for hans samarbeidsvilje.⁵⁷ I stedet ble sønnen Mikael på 6 år satt på tronen under et regentskap. I 1930 kom likevel Carol tilbake, og ble kong Carol 2. I 1938 innførte han et kongelig diktatur, samtidig som fascismen vokste i Romania. I frykt for maktovertakelse henrettet Carol fascismebevegelsens ledere. En ny grunnlov ble innført i 1938 (Seton- Watson 1967:203,209, Seim 2012). Romania ble dratt inn i andre verdenskrig på tysk side, og en tredjedel av landet

⁵⁷ Han hadde inngått i et ekteskap som ikke ble godkjent av regjeringen, og levde i eksil i Frankrike fra og med 1926. Økende misnøye i Romania uttrykte et ønske om hans gjenkomst, noe også sønnen godtok (Seton- Watson 1969:203).

gikk tapt. Carol måtte abdisere i 1940, og general Ion Antonescu overtok som statssjef, mens Mikael ble konge. Antonescu styrte diktatorisk til 1944. Han hadde ført Romania inn i krigen mot Sovjetunionen på tysk side. Da sovjetisk angrep banket på deres egen dør, utførte Mikael et kupp og fikk Antonescu arrestert. Etter dette skiftet Romania side i krigen. Mellom 1944 og 1947 ble Romanias styre stadig mer overtatt av kommunistene. I 1945 kom Sovjetunionen med et ultimatum om sovjetvennlig regjering. En av de mest innflytelsesrike politikerne i landet rådet kongen til å si nei, men Mikael oppfattet det som umulig. Etterhvert ble landets styring mer kommunistdominert, og manipulerte valg ble avholdt i deres favør. I 1947 ble all opposisjon umulig (Seim 2012). Mikael 1. forble på tronen til januar 1948, da han ble tvunget til å abdisere. Han forsøkte mislykket å ta tilbake tronen, og kommunistrepublikken ble erklært (Przeworski m.fl. 2012:124-125, Ucelay 2007:18). Seton- Watson hevder at Romanias fall til kommunismen skyldtes Carol 2. oppfordring til terror og Mikael's manglende handlekraft, i tillegg til begges motvilje mot demokrati. Hovedårsaken til Romanias kollaps lå i det fundamentale skillet mellom de styrte og de styrende (Seton- Watson 1967:215-6).

Bulgaria: Bulgaria ble selvstendig fyrstedømme i 1878 og fikk sin første grunnlov i 1879. Ifølge grunnloven var ministerne ansvarlige overfor prinsen. I 1881 suspenderte fyrst Alexander grunnloven, og ble i 1886 tvunget til å abdisere på grunn av det (Przeworski m.fl. 2012:118). Fyrst Ferdinand overtok tronen etter Alexander. Han utnevnte regjeringer, for så å holde manipulerte valg som bekreftet hans vilje. Monarken dikterte indirekte valgresultatene, som gjorde ham til en utøvende autoritet (Przeworski m.fl. 2012:115). Bulgaria stod fra 1915 på sentralmaktenes side i første verdenskrig, men monarkiet overlevde. Høsten 1918 ble Bulgaria knust av et angrep fra de allierte styrkene. For å redde tronen abdiserte Ferdinand, og overlot den til sønnen Boris 3. Boris overga Bulgaria til de allierte. Parlamentet ble oppløst i 1920 og statsministeren avsatt i 1923 gjennom et militærkupp som antakeligvis var støttet av Boris (Przeworski m.fl. 2012:118). Et nytt kupp fulgte i 1934, med et motkupp i 1935 som etablerte et kongelig diktatur (Przeworski m.fl. 2012:119). Utvikling mot DPM ble dermed stanset av monarken selv. Under andre verdenskrig støttet Boris Hitler og Tyskland, etter at Bulgaria først var nøytralt. I løpet av Boris 3.' regjeringstid hersket det uro i landet, med gjentatte drapsforsøk på tsaren (Goplen 2007). Han regjerte likevel til sin død i 1943, og i 1946 ble Bulgaria folkerepublikk. Barnekongen Simeon 2. ble av kommunistiske herskere fjernet som konge av Bulgaria, og monarkiet ble avviklet i 1946, etter en folkeavstemning (Ucelay 2007:18). Simeon ble imidlertid valgt som Bulgarias statsminister i perioden 2001-2005.

Spania (til og med 1931): I 1890 innførte det konstitusjonelle monarkiet allmenn stemmerett for menn, men valg ble manipulert av lokale makthavere (Hobson 2014:419). Kongen utnevnte ministrene og lederen av regjeringen. Parlamentet hadde bevilgende myndighet, men kunne ikke velge ministre. Dermed var det en innebygd bombe i Spanias politiske topp- til bunn- system (Przeworski m.fl. 2012:106). Spania hadde forholdt seg nøytralt under første verdenskrig, men i 1923 støttet kong Alfonso 13. diktatorkuppet til general Primo de Rivera. I 1930 ble det politisk uro i Spania, og en mild revolusjon gjorde at de de Rivera gikk av. Riveras styre endte med strid og sammensvergelses mot kongen samme år. Kong Alfonso dro i eksil for å ha støttet diktatoren i tillegg til at landet opplevde valgfusk (Palmer m.fl. 2007:824-5, Greve 2009). Kommunevalg ble avholdt i 1931, der et klart flertall gikk til republikanere. Kongen dro i eksil til Roma, men uten å abdisere, og republikanerne erklærte samtidig republikk i Spania i april 1931 (Hobson 2014:420).

Hellas (til og med 1924): Hellas fikk sin grunnlov i 1844, med en nyere versjon i 1864. Begge grunnlovene bevilget kongen utøvende makt. Både i 1910 og i 1915 oppløste kongen parlamentet, og førstnevnte førte til konflikt mellom kongen og statsministeren. Hellas er det eneste landet hvor parlamentarisk ansvarlighet var praktisert over en lengre periode (1875-1910), men hvor monarken likevel senere forsøkte å overkjøre parlamentet (Przeworski m.fl. 2012:121). Danskfødte kong Georg 1. ble innsatt som konge av Hellas i 1863 for å roe et politisk ustabilt land. Han aksepterte at regjeringen skulle utgå fra majoriteten i det greske parlamentet, og var ellers godt likt av grekerne (Grimstad 2003:230). I 1897 erobret Tyrkia Kreta, og Georg ble kritisert for sin tilbakeholdne utenrikspolitikk. Han ville ikke la Kreta bli innlemmet i Hellas, og måtte godta kreteren Venizelos som utenriksminister. I 1912 erklærte Hellas krig mot Tyrkia, og i 1913 ble Georg myrdet på åpen gate av en anarkist. Georg 1. ble etterfulgt av sønnen kong Konstantin 1. Kongen og Venizelos' «Salonika- regjering» var uenige om landets krigsspørsmål gjennom hele 1916. Konstantin ble anklaget for å være tyskervennlig, og for å føre en nøytral politikk under 1. verdenskrig. Ententemakten tvang ham til å abdisere i 1917, og resultatet ble at Venizelos utviste kong Konstantin 1. Sønnen, Alexander (1917- 1920), som ble hans erstatter, fikk en uheldig død etter et apebitt (Ucelay 2007:6, Nash 1994:117). Samme år ble det bestemt gjennom en manipulert folkeavstemning at Konstantin 1. skulle gjeninnsettes, men han havnet igjen i eksil etter gresk krigsnederlag mot Tyrkia i 1922. Hans andre sønn, Georg 2., ble ny konge, men også han måtte dra i eksil til Storbritannia i 1923. I 1924 ble Hellas erklært som republikk (Nash 1994:118).

5.4 Monarkiene som overlevde og ble DPM

Norge: Norge ble uavhengig fra Sverige i 1905 og fikk, etter full uavhengighet, den danske prins Carl som konge over Norge, kong Haakon 7. Parlamentarisme ble innført i 1884 og endelig praktisert fra 1905, men først nedfelt i grunnloven i 2007. Norge var et av de siste landene som *innførte* monarki, men det rådet også her sterk uenighet om statsform. Republikanerne krevde folkeavstemning gjennom demonstrasjoner i hovedstaden. Prins Carl ba da om en folkeavstemning for å blidgjøre republikanerne, ikke nødvendigvis på grunn av en demokratisk tilbøyelighet (Alstadheim 2014:49). Likevel er det sistnevnte historien har husket, som fremhevet Haakon som et demokratisk avvik blant Europas kongelige. Alstadheim mener imidlertid at folkeavstemningen gikk bort fra prinsippet om statsform, til å bli en folkeavstemning om prins Carl som egnet konge av Norge. Dette ble underbygget ved at statsminister Michelsen truet med å gå av dersom monarkiet ikke ble videreført (Alstadheim 2014:53-5). Mye tyder også på at innsettelsen av den danske prinsen og engelske prinsesse Maud, var en politisk taktikk i å skaffe Norge internasjonal anerkjennelse og trygghet. Den nye regjeringen innførte reformer som innskrenket kongens politiske utfoldelse, noe kong Haakon reagerte kraftig på. I 1913 truet han med å abdisere om hans vilje ikke gikk gjennom, trusler som Knudsen- regjeringen gav etter for (Alstadheim 2014:58-9). Muligens ble hendelsen overskygget av utbruddet av første verdenskrig. Det er relevant å påpeke kongens reaksjon på okkupasjonen av Norge i andre verdenskrig. Representanter fra angriperne la frem krav om kapitulasjon og frihet til å okkupere i 1940. Til gjengjeld skulle Tyskland la være å blande seg inn i landets styre mer enn nødvendig. Kongen sa nei, og flyktet til Storbritannia mens kampen mot fienden begynte (Alstadheim 2014:82-83). Parlamentarismen og demokratiet var angrepet, og kongens to nei til tyskerne i 1940 ble ansett som et forsvar for det norske folk, og et forsvar for demokratiet. Han ble derfor hyllet av folket ved krigens slutt, ansett som en konge på lag med sitt folk, og på lag med folkeviljen.

Belgia: Belgia ble selvstendig fra Nederland i 1830. Selv om det sies at «Belgia ble født parlamentarisk», var ikke parlamentarisme en del av grunnloven fra 1831. Kong Leopold var utøvende makt; han regjerte gjennom ministrene, og ledet regjeringene til 1847. Maktkampen mellom monarken og parlamentet ble tydeligere utover 1800-tallet, men prinsippet om ansvarlig regjering ble praktisert fra og med 1847, og innlemmet i grunnloven i 1892 (Przeworski m.fl. 2012:128). Belgia var nøytral i starten av begge verdenskrigene, men tysk

okkupasjon førte landet inn på Ententen og De alliertes side. Belgias nøytralitet ble dermed ignorert, og landet havnet på en krigsside som stod igjen som vinnere. Da tyskerne invaderte Belgia i 1940, valgte kong Leopold 3. på vegne av landet å kapitulere betingelsesløst. Han var øverstkommanderende for hæren, og nektet å følge regjeringen i landflyktighet. I tillegg spredte det seg mistanker om Leopolds tyskervennlighet (Alstadheim 2014:96). Regjeringen fortsatte krigen fra eksil i London mellom 1940 og 1945, da Belgia ble befrikk (Tvedt m.fl. 2015). Etter krigen var Leopolds rolle som monark svært omstridt, og opprør førte til at han i 1951 abdiserte (Alstadheim 2014:96). Kongens bror Charles hadde vært prinsregent siden 1945, og etter Leopolds abdisering, ble kronprins Baudouin konge (Tvedt m.fl. 2015). Leopold mistet tronen fordi han ikke viste støtte til regjeringen, og fordi han ikke viste seg tydelig å være på belgiernes lag under krigen. Han overgav tronen til sønnen i tide før monarkiet falt.

Danmark: Danmark var eneveldig til og med 1848, da kongen gav etter for press fra massene, ledet av de liberale. De presset for å oppløse kabinettet, men kongen utnevnte en annen konservativ regjering. Dette hendte imidlertid før grunnloven ble vedtatt i 1849 og i 1866. I 1901 utnevnte Christian 4. en venstre-regjering i frykt for at partiet skulle havne i hendene til det radikale og stadig mer populære Sosialdemokratene. Etter dette var parlamentarismen en politisk praksis i Danmark, og ble nedskrevet i grunnloven i 1953. Danmark ble altså et konstitusjonelt monarki i 1849, og et DPM fra 1901. Danmark var nøytral i første verdenskrig, og ble ikke okkupert. Etter Tysklands krigsnederlag i 1918, reiste spørsmålet seg om Sønderjylland skulle gjenforene seg med Danmark, som kong Christian 5. ville, eller om det skulle forbli tysk. En folkeavstemning i 1920 viste at området skulle fortsette som tysk, men regjeringen var splittet. Kongen sparket regjeringen og innførte sin egen regjering (Przeworski m.fl. 2012:111,128). Dette ble ansett som grunnlovsstridig og et brudd på parlamentarismen. Streik i fagbevegelsen fulgte, med tilsvarende folkekrav om republikk. Denne hendelsen er blitt kalt påskekrisen. Etter fem dager gav kongen etter for presset. Til tross for at kuppet gjorde ham upopulær, ble hendelsen likevel glemt. Han fortsatte å være symbol på et nasjonalt samlingspunkt, og dette kom spesielt frem i andre verdenskrig. En gruppe representanter fra næringslivet forsøkte i 1940 å få Christian til å kaste regjeringen og sette inn en ny bestående av konservative personer fra næringslivet. Det betydde strid mot parlamentarismen, og Christian sa nei (Alstadheim 2014:88). Kongen ble hos sitt folk i en vanskelig tid, og ble populær for sine daglige rideturer gjennom København. Han ble hyllet ved krigens slutt i 1945 (Alstadheim 2014:97).

Sverige: Konstitusjonalisering av monarkiet startet i første omgang i 1719 og i andre omgang i 1809, men ingen av dem sikret ansvarlige regjeringer i grunnloven. 1719- regjeringen anses som parlamentarismens gjennomslag, og all makt gikk fra kongen til fire stender og et råd ansvarlig for stendene. Eneveldet ble gjeninnført i 1772 av kong Gustav 3., og han endte med å bli skutt. Den neste kongen, Gustav Adolf, og ble avsatt i et kupp etter å ha blitt holdt ansvarlig for landets krigsnederlag mot Russland og Danmark- Norge i 1809. Riksdagen fikk da igjen en sterkere stilling (Salvesen m.fl. 2013). Sverige var nøytral i begge verdenskrigene, og ble heller aldri okkupert. Men statsminister Hjalmar Hammarskjöld nøytralitetspolitikk vakte misnøye i Storbritannia, og Hammarskjöld måtte tre av i 1917. Dermed ble det dannet en koalisjonsregjering mellom de liberale og sosialdemokratene i 1917, som var landets første parlamentariske regjering. Parlamentarismen ble også innført under innflytelse av monarkienes skjebne i Tyskland og Russland, og var drevet av frykt for revolusjon. Under andre verdenskrig deltok Sverige i omfattende hjelpearbeid overfor sine okkuperte naboland, både i Norge, Danmark og i Finland, etter angrepet fra Sovjetunionen i 1939. Noen kritiserte derfor regjeringen for å støtte alliert side, men kritikken stilnet da aksemaktene så ut til å tape krigen (Salvesen m.fl. 2013). Sveriges monarki ble ikke «testet» på samme måte som de landene som involverte seg i krigen, eller der hvor nøytraliteten ikke ble respektert. Ikke før i 1974 ble det skriftlig nedfelt i grunnloven at kongen ikke lengre hadde utøvende makt, og at regjeringen var eksplisitt ansvarlig overfor parlamentet (Przeworski m.fl. 2012:131).

Storbritannia: Konstitusjonalisering av monarkiet startet allerede på 1600- tallet, og Storbritannia har derfor blitt kalt «The mother of all parliaments» (Hobson 2014:260). I 1834 ble Whig- regjeringen ledet av Lord Melbourne oppløst av kong William 4., og erstattet av en ny regjering ledet av Peel, lederen av Tory i House of Commons. Parlamentet ble oppløst, og da Peel tapte valget, ble Melbourne gjeninnsatt av kongen. Men i 1858 erstattet dronning Victoria den liberale Palmerston med en minoritets Tory- regjering under Derby. Kun da han ikke kunne passere lovgivningen, aksepterte dronningen Palmerston og senere Gladstone (Przeworski m.fl. 2012:131). Charles 10. hadde blitt avsatt i 1830 da han forsøkte å få gjennom sin vilje, mens hans etterfølger ikke ble det- til tross for at han oppløste parlamentet fire ganger. Det utløste ikke like store reaksjoner (Przeworski m.fl. 2012:111). Storbritannia var konservativt, men stabilt, og monarkiets makt var innskrenket i landet lenge før de fleste andres. Landet var på vinnerlaget i begge verdenskrigene, og bar ikke kjennetegn på valgmanipulasjon. Det britiske monarkiet har i tillegg anerkjent skiftende maktstrukturer, og akseptert nye, pressende krefter. Kongene som havnet i konflikt med parlamentet ved å

forsvare egen makt, stod på demokratimotstandernes side, og ble drept eller sendt i eksil. Andre regenter forstod at de måtte forhandle mens de fortsatt hadde tid (Nicolson 1962:281).

Nederland: Nederlands grunnlov fra 1815 nevnte ikke ansvarlig regjering. Flere konstitusjonelle endringer ble innført i 1840- årene, men kong Wilhelm 1. ville ikke fortsette å regjere under denne konstitusjonen, og abdiserte i 1840. Sønnen Wilhelm 2. regjerte så fra 1840 til 1849. Wilhelm 3., som regjerte fra 1849 til 1890, aksepterte dannelsen av en konstitusjon som den britiske. Han gav også etter for presset om å innsette Thorbecke-regjeringen, men den falt i 1853- antakeligvis etter kongens vilje. Ansvarlig regjering var praktisert fra og med 1868, noen sier også 1840 (Przeworski m.fl. 2012:129). I 1890 døde kongen, og dronning Emma fungerte som regent til datteren Wilhelmina var gammel nok til å styre. Dronningen viste seg som en meget populær monark i de atten årene hun satt. Wilhelminas regjeringstid ble den lengste i Nederlands historie, og hun var som moren, også ytterst populær. Wilhelmina regjerte både under første og andre verdenskrig, og fungerte som et nasjonalsymbol i måten hun opptrådte overfor folket, på tross av at hun levde i eksil. Nederland var nøytral i første verdenskrig, og ble okkupert i andre verdenskrig. Dronningen abdiserte for datteren Juliana i 1948, som igjen har blitt etterfulgt av dronning Beatrix og kong Willem- Alexander (Bratberg 2009).

Luxembourg: I 1815 ble Luxembourg et offisielt storhertugdømme, med en grunnlov fra 1848 som vedtok at makten utgikk fra storhertugen og regjeringen. Landet var altså et konstitusjonelt monarki. Luxembourg oppnådde full selvstendighet fra Nederland i 1890 fordi de ikke ønsket kvinnelig statsoverhode da Wilhelmina ble dronning samme år. En slektning av det nederlandske kongehuset, Adolf av Nassau, ble storhertug. Vilhelm etterfulgte ham på tronen, men da han var sønneløs gikk den videre til Marie Adelheid i 1912. I løpet av første verdenskrig oppløste hun parlamentet og holdt Katolikkpartiet i regjering, tross partiets mangel på parlamentarisk støtte (Dumont m.fl. 2003:474). Landet var nøytralt i krigen, men ble okkupert av Tyskland. Storhertuginnen ble anklaget for å være tyskervennlig, og hun måtte abdisere i 1919, etter at blant annet sosialistene og de liberale krevde avskaffelse av monarkiet. Mens uroen tok til i byene, trådte storhertuginnen av tronen for å gi den til sin søster. Hun dro senere i til kloster i Roma (Qour Grand Ducale de Luxembourg 2011). En folkeavstemning om landets statsform samme år vedtok at monarkiet fikk fortsette med Marie Adelheids søster, Charlotte. Ved den nye grunnloven i 1919 introduserte landet også allmenn stemmerett for alle, valgsystemet gikk fra majoritetsvalg til proporsjonal representasjon, og

grunnloven påpekte at suvereniteten skulle utgå fra folket (Dumont m.fl. 2003:474). Dermed ble Luxembourg et DPM. Under andre verdenskrig ble Luxembourg igjen okkupert av tyske tropper, og storhertuginne Charlotte flyktet til London med regjeringen. Hun ble en ytterst populær monark, som regjerte i hele 45 år. Da de allierte befrikk Luxembourg i 1944-5, returnerte Charlotte til en varm velkomst. I 1964 overtok sønnen Jean, og hans sønn Henri ble storhertug i 2000 (Julsrud 2015).

5.5 Analyse

I analysen skal den historiske empirien inn i matrisen. For å operasjonalisere informasjonen fra enhetene, gir jeg dem verdien 1 for tilstedeværende, og 0 for fraværende. Russlands tilfelle vil da for eksempel få 1 på A) Valgmanipulasjon, 0 på B) Monarken gir etter for parlamentarisme, 1 på C) Revolusjon, og 1 på D) Krigsnederlag/ alliert med krigstaper. Monarkiet i Russland overlevde ikke, og får derfor 0 på Y (monarkioverlevelse). Videre i analysen, og i sannhetstabellene, vil vi se at stor bokstav A tilsier 1 (ja/ tilstedeværende) og liten bokstav a tilsier 0 (nei/ fraværende). Liten y tilsvarer monarkidød.

Tabell 5: Samlet QCA- matrise

Case	A: Valgmanipulasjon	B: Monarken gir etter/ parlamentarisme	C: Revolusjon	D: Krigsnederlag eller alliert med taper i krig	Y: Monarki- overlevelse
Norge	0	1	0	0	1
Sverige	0	1	0	0	1
Danmark	0	1	0	0	1
Storbritannia	0	1	0	0	1
Belgia	0	1	0 (1 abdikasjon)	0	1
Nederland	0	1	0	0	1
Luxembourg	0	1	0 (1 abdikasjon)	0	1
Portugal 1910	1	0	1	0	0
Russland 1917	1	0	1	1	0
Ungarn 1918 (1944)	1	0	0	1	0
Østerrike 1918	1	0	1	1	0
Tyskland 1918	1	0	1	1	0
Tyrkia 1922	1	0	1	1	0
Hellas 1924	1	0	0	1	0 (Til og med 1935)
Spania 1931	1	0	0	0	0 (Til og med 1947/ 1975)

Bulgaria 1946	1	0	0	1	0
Serbia/ Jugoslavia 1945	1	0	0	1	0
Italia 1946	1	0	0	1	0
Albania 1924	1	0	0	0	0 (Til og med 1946)
Romania 1947	1	0	0	1	0

Matrisen viser hvilke «syndrom» som kan forbindes med monarkidød og monarkioverlevelse. Vi ser at de som overlever har samme konstellasjoner; altså identiske verdier. Ingen av de felte monarkiene har samme variabelkombinasjoner som de 7 monarkiene som ble DPM. Ifølge analysen ser det ut til at fravær av valgmanipulasjon (A) og tilstedeværelse av parlamentarisme (B) er nødvendige betingelser for monarkiets overlevelse. Det er derfor disse variablene som ser ut til å være de tydeligste: Alle DPM- land har samme verdi, og alle de falne monarkiene har motsatt verdi av DPM på variablene A og B. Alle land hvor monarkiet ble avvirket, hadde minst én tilstedeværende verdi på de fire variablene. Samtlige hadde valgmanipulasjon og motstand mot parlamentarisme, mens alle unntatt Albania hadde dette *i tillegg* til krigsnederlag og/eller revolusjon. Imidlertid ser man at alle landene som ble republikk under første verdenskrig, tapte eller var alliert med tapersiden. Krigsnederlag og revolusjon er altså sterkt forbundet med monarkiavvikling, men ikke nødvendige betingelser. Albania avvirket monarkiet uten å være på tapende side i noen av verdenskrigene. Fravær av krigsnederlag kan muligens forklare hvorfor Albania gjeninnførte monarkiet i mellomkrigstiden.

Samtlige av monarkiene som ble avvirket som følge av krigsnederlag og/ eller revolusjon var monarkier som forut for krigsnederlag/ revolusjon bar preg av valgmanipulasjon og motstand mot parlamentarisme. Vi ser at variablene har interaksjon. Både valgfusk, motstand mot parlamentarisme og krigsnederlag kan skape revolusjon. Revolusjonen må være vellykket for å kunne avvikle monarkiet. Flere av landene som avvirket monarkiet rundt 1918, opplevde revolusjon i tillegg til krigsnederlag, i forhold til landene som avvirket det etter 1945. Trolig har DPM- landene mindre sannsynlighet for revolusjon, men det betyr ikke at monarkiet ikke kan bli truet av det- jamfør hendelsene i Belgia 1951 og Luxembourg 1919, hvor monarkene abdiserte for å forhindre revolusjon.

Effekten av abdikasjon som revolusjonsdempende middel vil minke med størrelsen på monarkens «bagasje.» Abdikasjon reddet det belgiske og det luxembourgske monarkiet, men ikke det italienske. Dette kan forklares med at Belgia og Luxembourg holdt rene valg, og at

monarken utover å være pro- tysk i verdenskrigene, aksepterte parlamentarismen. Den italienske monarken hadde derimot større «bagasje» ved å støtte et fascistisk diktatur under Mussolini. Abdikasjon reddet derfor ikke Victor Emmanuel, hvis sønn kun ble sittende i én måned. Det reddet heller ikke tsar Nikolai 2. av Russland. Abdikasjon kan løse problemet på et bestemt tidspunkt, men ikke på sikt. I grunnen utsetter abdikasjon problemet til neste generasjon; for å bevare monarkiet må *noen* til slutt gi etter for parlamentarisme. Dette bekreftes ved at ingen monarkier har overlevd som konstitusjonelle. Landene kunne også ha monarker på rekke og rad som gav etter, men hvor monarkiet likevel ble avvirket som følge av én monarks motstand. Én generasjon kunne altså velte institusjonen. Vi ser også at abdikasjon kan ha litt av den samme effekten som krigsnederlag: Land som var nøytrale eller på vinner siden beholdt monarkiet, mens tyskervennlige monarker i okkuperte land økte faren for revolusjon, og abdiserte. Abdikasjonen avverget revolusjonstrusselen og reddet monarkiet som institusjon. Å være på «vinner siden» under okkupasjon er kanskje vel så viktig for utfallet som et direkte krigsnederlag. Dette ser vi med Belgias eksempel i 1950 og Luxembourgs i 1919. Det var muligens også viktig at de abdiserte i tide.⁵⁸

Det er variablene valgmanipulasjon (A) og motstand mot parlamentarisme (B) som sier mest om demokratiseringsprosessen, og den interne demokratiske tilstanden i landet. Valgmanipulasjon er direkte i strid med demokrati, og det samme er en monark som ikke gir etter for maktreduksjon. Disse to verdiene på variablene kombinert ser ut til å ha størst betydning for Y. Den demokratiske tilstanden har også muligens påvirkning på involvering i krig. Det er sannsynlig at en monark uten makt (DPM) ikke vil gå til angrepskrig. Dermed er det mer relevant hvordan monarken forholdt seg til angrepet i disse landene. Mangel på demokrati øker også faren for revolusjon. Dette eksemplet viser ytterligere at det er interaksjon mellom variablene. De ulike variablene kan ses på som tester som monarken står overfor, og som «dør» om de ikke består dem. Krigsnederlag og revolusjonsforsøket svekket den russiske tsaren i 1905, og førte til delvis overgang til konstitusjonelt monarki. Men et nytt krigsnederlag og en ny revolusjon i 1917 førte til monarkiets fall. En revolusjon «holder» kanskje ikke alene til å forklare y, men må ses i sammenheng med krigsnederlag, valgfusk og parlamentarisme. Dette ser vi på nærmere i to sannhetstabeller:

⁵⁸ Mange konger unnlot bevisst å abdisere offisielt, i håp om å bli gjeninnsatt på tronen. I stedet tok de «permisjon», som kong Alfonso 13. av Spania (Lindqvist 2011b:365).

Tabell 6: Sannhetstabell 1

Betingelser				Monarki-overlevelse	N
A	B	C	D	Y	
0	1	0	0	1	7
1	0	1	0	0	1
1	0	1	1	0	4
1	0	0	1	0	6
1	0	0	0	0	2
					20

Kombinasjoner av tilstedeværelse og fravær gir ulike utfall. Likningen blir så: $Y = A + B + C + D$. Med de ulike veiene har vi $Y = aBcd$; og $y = AbCd + AbCD + AbcD + Abcd$. I sannhetstabell 2 ser vi hvilke kombinasjoner som gir henholdsvis negativt (y) og positivt (Y) utfall.

Tabell 7: Sannhetstabell 2, variabelkombinasjoner

aBcd = Norge, Sverige, Storbritannia, Belgia, Nederland, Danmark, Luxembourg	N = 7
AbCd = Portugal	N = 1
AbCD = Tyrkia, Russland, Tyskland, Østerrike	N = 4
AbcD = Ungarn, Hellas, Italia, Bulgaria, Romania, Serbia/ Jugoslavia	N = 6
Abcd = Spania, Albania	N = 2
5 veier (1=Y og 4=y)	N = 20

I tabell 7 har jeg satt opp de 5 ulike variabelkombinasjonene med utgangspunkt i tabell 5 og 6. Veien til Y er ifølge matrisen aBcd. Vi kan ikke utelukke noen av variablene, ettersom alle de positive tilfellene har samme konfigurasjoner av verdier på variablene. Ingen DPM har opplevd verken krigsnederlag eller revolusjon. Vi vet ikke hva som ville skjedd dersom for eksempel revolusjonen i etterkrigstidens Belgia ble en realitet, derfor kan vi heller ikke eliminere noen variabler i minimeringsprosessen til Y. De identiske verdiene styrker betydningen av hypotesene, og viser at det er «én» oppskrift på monarkioverlevelse- nemlig å bli DPM.

Likeså er det 4 veier til y : $AbCd$, $AbCD$, $AbcD$ og $Abcd$. Hadde det vært kun tre veier til y , fordi Spania og Albania⁵⁹ hadde gjennomgått revolusjon eller krigsnederlag, kunne jeg konkludert med at det var to kausale veier til y : AbC eller AbD . Da hadde A og b ikke vært tilstrekkelige, fordi de ikke skjer utenom C eller D . Tilsvarende ville C og D vært tilstrekkelige fordi de ikke skjer uten A og b . Men på grunn av $Abcd$ med to tilfeller, så blir A og b nødvendige betingelser, fordi de kan forekomme uten C eller D . Når vi så tar med $Abcd$, må vi minimere på en annen måte:

$AbCd$ kombinert med $AbCD$ produserer AbC

$AbCD$ kombinert med $Abcd$ produserer AbD

$AbcD$ kombinert med $Abcd$ produserer Abc

Når vi så minimerer Abc kombinert med AbC , produserer det Ab , mens AbD ikke lar seg redusere ytterligere.

Resultatet blir da $Y = aBcd$, og $y = Ab + AbD$.

Etter å ha benyttet boolsk minimeringsmetode ser man at det er to kausale veier til monarkidød. Den ene er valgmanipulasjon (A) og motstand mot parlamentarisme (B), den andre er valgmanipulasjon, motstand mot parlamentarisme og krigsnederlag (D). Det er da interessant at Portugal avvirket sitt monarki gjennom revolusjon, og man kan derfor argumentere for at revolusjonen var forårsaket av A og b , fordi revolusjonen ikke har skjedd utenom disse. Spania og Albania avvirket monarkiene uten verken revolusjon (C) eller krigsnederlag (D), noe som betyr at kombinasjonen A og b er tilstrekkelig til å forklare monarkidød. Dette gjør dem til nødvendige betingelser, men også tilstrekkelige, fordi de alene kan produsere y . Krigsnederlag og revolusjon i seg selv kan forårsake y , men de forekommer ikke uten A og b . De er derfor tilstrekkelige, men ikke nødvendige. Vi vet ikke hva som ville skjedd dersom Belgia hadde opplevd revolusjon, men vi kan se av matrisen at alle land som opplevde revolusjon også avvirket monarkiet.

Å minimere analysen er å søke etter det minste antall variabler og variabelkombinasjoner. Variablene bør ses på som en prosess i en kontekst der stivhengighet er til stede: Monarkier med en ikke-demokratisk monark har kanskje høyere sannsynlighet for å falle ettersom monarkens upopularitet øker sannsynligheten for revolusjon og involvering i krig. Man kan tolke fra matrisen at demokrati i A og B reduserer sannsynligheten for C , og D . Fire variabler og fem kausale veier gir til sammen ni ulike kombinasjoner som ikke kan observeres.

⁵⁹ Kong Zog led nederlag da Italia erobret Albania i april 1939. Han dro i eksil i 1941.

5.6 Oppsummering

Analysen tilsier at parlamentarisme og fravær av valgmanipulasjon utgjør nødvendige betingelser for monarkioverlevelse, men ikke tilstrekkelige. Det er én vei for monarkioverlevelse; fravær av krigsnederlag, valgmanipulasjon, revolusjon, og en monark som gir etter for parlamentariske krav. Det er to veier til monarkidød; valgmanipulasjon og at monarken ikke gir etter for parlamentarisme, eller det samme kombinert med krigsnederlag. Variablene må dog vurderes komplementære og helhetlige, som betyr at krigsnederlag og revolusjon ikke bør ses isolert fra de andre betingelsene. I analysekapitlet har jeg benyttet det teoretiske rammeverket og den historiske empiri som grunnlag for å teste valgte hypoteser og forklaringsvariabler. Analysen har sammenfattet omfattende informasjon i en datamatrise for lettere tolkning av variablene. Som nevnt i metodekapitlet, er QCA en mønstersøkende metode som skal finne likhetstrekk ved enhetene. Jeg mener å ha funnet at landene som avvirket monarkiet, i langt høyere grad har vist seg gjennomgå revolusjon, krigsnederlag, valgmanipulasjon og en monark som var mostander av parlamentarisme, enn land som beholdt monarkiet. Dette viser tendenser til at de valgte uavhengige variablene kan forklare utfallet Y (og y), som er den avhengige variabelen. Variablene kan altså avdekke mønstre av årsakssammenhenger for det historiske utfallet. Som vi ser av denne delen av analysen, skiller ikke Hellas og Spania seg nevneverdig ut, da de til nå kun er analysert frem til sine respektive monarkifall. Dette endrer seg når de to enhetene gjeninnfører monarkiet, som vi skal se i casestudiet.

Oppsummert ble monarkiene avvirket ved: 1) Sosial/ politisk revolusjon, 2) Folkeavstemming/ valg 3) Krig og krigsnederlag, og 4) Uavhengighetskamp. Ut fra det historiske narrativ kan vi kategorisere casene slik: 1) Revolusjon: Portugal, Russland, Tyrkia, Tyskland og Østerrike, 2) Folkeavstemning: Italia, Hellas, 3) Krigsnederlag: Tyskland, Ungarn, Italia, Østerrike, Bulgaria, men også Romania, og Jugoslavia, 4) Uavhengighetskamp/ konsensus: Malta, Finland, Irland, Island, Polen. Uavhengighetskamp og folkeavstemninger har blitt utelatt i denne oppgaven, men kan være relevant for videre studier. Det kan også være andre svakheter med analysen. For det første har den første minimeringsprosessen Y lite variasjon. Det er i tillegg sjanse for at studien mangler potensielt viktige variabler. Svakheterne med selve analysen er blant annet A) Mye historisk materiale er utelatt og kan potensielt ha utelatt viktig informasjon, B) Det har vært flere monarker i perioden hos hver enhet, med særs variert atferd. Noen ble beholdt på grunn av ekstern støtte – som Georg 2. av Hellas. En ikke- demokratisk monark blir da ikke nødvendigvis automatisk

avsatt C) Resultatene har begrenset variasjon. Alt i alt er det risikabelt å konkludere med konkrete funn. Styrken med en slik analyse er at den åpner for kombinatoriske sammenhenger, i tillegg til å vise logisk drøfting av variabler og årsakssammenhenger. En casestudie av to av de tjue landene kan videre bidra til å teste hypotesene, for å gi mer håndfaste konklusjoner.

Del 2.

Kapittel 6. Casestudie: Monarkiene i Spania og Hellas

«Dersom monarker bare oppfører seg som republikanere vil deres undersåtter oppføre seg som rojalister.»

Samuel T. Coleridge

6.1 Innledning

I QCA- matrisen skilte ikke Hellas og Spania seg nevneverdig ut; der de kun ble analysert frem til sine første monarkiaavviklinger i henholdsvis 1924 og 1931. Jeg vil nå se på den videre historien til disse to landene. Til nå har vi sett at Spania og Hellas var de eneste landene hvor republikken ble styrtet og monarkiet gjeninnført med udemokratiske midler i mellomkrigstiden, og hvor monarkiet overlevde 2. verdenskrig og borgerkrig. Monarkiet som ble gjeninnført ved president Zog's kupp i Albania i 1928, ble avskaffet som følge av hendelser i 2. verdenskrig. På udemokratisk vis ble monarkiet gjeninnført i Spania de facto i 1936 og i Hellas de jure i 1935. Monarkiet overlevde 2. verdenskrig i begge land, til tross for dets udemokratiske karakter.

Dialogen mellom teori, empiri og metode skal fortelle og reflektere, men like fullt sammenlikne. Denne analysen er prosess-sporende og søker historiske spor som kan knyttes til hypotesen og til det teoretiske rammeverket gjennom analytiske verktøy. David Collier skriver: *"This tradition of research... combines well- thought out comparison with an appreciation of historical context, thereby contributing to an effort to 'historicize' the social sciences"* (De Meur m.fl.1996:423). Prosessen ved å systematisere historisk data bekrefter at *"statsvitenskap uten historie har ingen røtter, at og historie uten statsvitenskap bærer ingen frukter"* (De Meur m.fl. 1996:423). Det teoretiske rammeverket for casestudiet avledes fra analysekapitlet, der teorien og funnet er at kun DPM overlever som monarki i Europa.

Casestudiet er dermed teoribekreftende der Spania og Hellas observeres komparativt, og mer på dybde- og breddenivå enn de 18 andre monarkiene.

6.2 Casevalg

Som nevnt tidligere er det flere grunner til at Spania og Hellas velges for nærmere dybdeobservasjon, noe som også kommer frem av analysekapitlet. For det første er Spania og Hellas de eneste landene utenom Albania hvor monarkiet ble gjeninnsatt. For det andre var den første monarkiavviklingen ikke direkte relatert til krigsnederlag i verdenskrigene, som hos de andre. Begge monarkiene overlevde begge verdenskrigene. Debatten om statsform preget innenrikspolitikken i begge land, og de var de siste landene til å avgjøre spørsmålet om monarki (Ucelay 2007:5). Ucelay gir enda en forklaring på hvorfor Spania og Hellas skiller seg ut:

”Greece and Spain were exceptional in the European State system, even worldwide, because they were the only two countries of any importance that shifted from Monarchy to Republican political systems, and then back again. It is true that Albania, founded as a Monarchy in 1912, and which, after some undetermined times as a regency, formally became a Republic in 1925 (...) But everywhere else, after 1918 (and unlike nineteenth – century France or even Spain), the establishment of a Republic was a definitive, twentieth- century fact, and any sort of restoration remained a mere fantasy.” (Ucelay 2007:13).

I tillegg stod kampen mot kommunismen sterkt i begge land, og var en viktig del av begge landenes borgerkriger. Hellas var det siste landet som endte med å avvikle monarkiet i Europa, og Spania det siste til å gjeninnføre det. På mange måter var de også noen av de siste landene til å innføre demokrati i Vest- Europa; Spania som et demokratisk parlamentarisk monarki (DPM), og Hellas som republikk, begge i den tredje bølgen demokrati (fra og med 1974). Det blir derfor interessant å se hva som gjorde at disse to landene endte opp med to ulike statsformer, og hvorfor det skjedde så lenge etter de andre. Som nevnt i teorikapitlet er hypotesen for casestudiet at Hellas avvirket monarkiet for godt på grunn av kongens ikke-demokratiske handlinger. Som vi har sett fra resultatene i kapittel 5, spilte dette en avgjørende rolle. Ved diktatoren Francisco Francos’ død i 1975, var det mange som mente at monarkiet, og den nye kongen Juan Carlos 2., ikke ville vare lenge. Med Juan Carlos ble det i praksis

innført et kongelig diktatur, som forlengelse av Franco- diktaturet. Men Juan Carlos overrasket alle med å arbeide for demokrati i landet etter Francos død:

“Doubted at first by some because he had been appointed by Franco, Juan Carlos strengthened his throne by publicly defending democracy against the brief attempted putsch of 23 February 1981. In Greece, by contrast, his cousin King Constantine had sided with the colonels’ coup of 1967 only to see the monarchy abolished via plebiscite after the restoration of democracy in 1974” (Stepan m.fl. 2014:41).

Disse historiske hendelsene gir utgangspunkt for en dypere analyse hvor jeg undersøker Spania og Hellas med mest vekt på demokrativariablene og monarken som aktør; ettersom krig og revolusjon har vært fraværende i Europa i etterkrigstiden. Hensikten med casestudiet er å «teste» tesen om at monarkiene kun overlever som DPM i Europa.

6.3 Deskriptiv sammenlikning

Casestudiet gir meg muligheten til å se det greske og det spanske monarkiet mer helhetlig; og dermed studere monarkiet lengre tilbake i tid enn hos de andre monarkiene. Dette for å ha en mer utvidet forståelse, gjennom faktorer som kultur, religion, tradisjon og historiske konflikter, som kan kaste lys over årsakene bak den endelig valgte statsformen. For eksempel har spørsmålet om statsform gjennomgått hele seks folkeavstemninger i Hellas mellom 1920 og 1974.⁶⁰ Av 7 regenter ble 4 avsatt i perioden 1832 til 1974. Det greske monarkiet hadde hatt en turbulent tid, og landet vekslet mellom demokrati og diktatur (Tridimas 2009:120). For å bedre forstå hendelsen i 1974, er det nødvendig med et grundigere historisk bakteppe.

Verdenskrigene var de viktigste hendelsene i det 20. århundret. Hellas ble presset til å entre både første og andre verdenskrig. I tillegg hadde Hellas deltatt i de to Balkankrigene fra 1912-13. Spania, på den andre siden, var nøytral og ikke involvert i noen av verdenskrigene (Ucelay 2007:3). Ifølge Ucelay kan man finne en «politisk rytme» hvor ideologiske og institusjonelle mønstre kan følges både internt og eksternt. Eksternt kan vi observere karakteristikene i det politiske systemet i området, internt kan vi se på dynamikken i atferd som utspiller seg innenfor et politisk samfunn over en relativ periode. Ucelay mener denne politiske rytmen treffer likt i både Hellas og Spania i året 1936 (Ucelay 2007:2). Etter valget i

⁶⁰ Ingen av de seks folkeavstemningene var konstitusjonelt pålagt, de var snarere arrangert ved den sittende regjeringens diskresjon (Tridimas 2009:120).

januar 1936 ble Hellas' grunnlov fra 1927 erstattet med den fra 1911, og Glucksburg-dynastiet ble gjeninnsatt med George 2. 4. august 1936 ledet han og Metaxas etableringen av et diktatur. I Spania vant Folkefronten valget i februar 1936, som ble fulgt av sosial uro og terror. Francos opprør 18. juli forverret seg til en treårig borgerkrig mellom republikanere og nasjonalister. Denne borgerkrigen var en av de blodigste i historien, og kan på mange måter ses på som en forløper for andre verdenskrig. Tilsvarende delte den greske treårige borgerkrigen (1946-9) etter andre verdenskrig likhetstrekk med den spanske. Borgerkrigen førte til at det spanske diktaturet vant overtaket (Ucelay 2007:4). Begge borgerkrigene hadde opphav i stor sosial uro, økonomisk ustabilitet, krigsintervenering, spørsmålet om minoriteter og politisk ideologi. I tillegg hadde Hellas en lang og bitter konflikt med Tyrkia, mens Spania kriget i Marokko. Krigene spesielt viser hvilken internasjonalisert kontekst som omga dem. Så selv om landene først og fremst observeres internt, kan en umulig studere dem helt isolert.

6.3.1 Hellas

I forbindelse med min dybdeundersøkelse av Hellas, besøkte jeg nasjonalbiblioteket i Athen påsken 2015. Noe litteratur om kong Otto og kong Konstantin 2. kommer herfra.⁶¹ Etter krig og uavhengighet fra det ottomanske riket i 1832 ble prins Otto av Bayern valgt til gresk konge.⁶² Men kongen manglet lederskap, evne til å motta kritikk, og var overbevist om at monarkiet var ufeilbarlig (Nash 1994:114). Kong Otto regjerte som en eneveldig monark frem til 1843, da han ble tvunget til å akseptere en grunnlov, og deretter avsatt i 1862.⁶³ Kongeparet forlot Hellas til Bayern, etter at dronningen ble forsøkt drept (Nash 1994:115, Legg m.fl. 1997:29). Året etter ble danske Georg valgt som konge, sammen med utformingen av en ny grunnlov som stadfestet Hellas som et «kronet demokrati.»⁶⁴ Georg var en suksess, og styrte Hellas i femti år (Nash 1994:115). Men da han foreslo at kronprins Konstantin skulle lede sentralkommandoen, reagerte politikerne, og fryktet at dette ville dele grekerne i monarkister og republikanere (Tsarouhas 2005:5). I 1913 ble kongen myrdet på åpen gate og tronen ble overtatt av Konstantin 1. (Tridimas 2009:121, Grimstad 2003:230).

⁶¹ Her fikk jeg god hjelp av de ansatte til å finne relevante bøker om den greske kongehistorien. Se figur 1 i appendiks for billedokumentasjon av besøket.

⁶² En favorittkandidat hadde vært Leopold av Saxe-Coburg, enkemannen etter arvingen til den britiske tronen, prinsesse Charlotte. Men svigerfaren, kong George 4., nektet, og det endte med at Leopold senere ble belgisk konge (Nash 1994:114).

⁶³ Han ble anklaget for Hellas' korrupte system med manipulerte valg, og han mislyktes i å benytte sine dynastiske bånd til andre monarker (Legg m.fl. 1997:30).

⁶⁴ Georg var en 17 år gammel prins av Danmark da han ble valgt. Hans opprinnelige navn var William (Nash 1994:115, Legg m.fl. 1997:30).

Den tyskvennlige Konstantin 1. ønsket å holde Hellas nøytralt under første verdenskrig, noe som ikke falt i god jord hos statsminister Eleftherios Venizelos, som ville at Hellas skulle slutte seg til Ententemaktene. Venizelos og Konstantin ble erkefiender. Striden som fulgte delte grekerne i rojalister og ikke- rojalister (eller venizelister), og et massivt britisk press førte til at kongen ble tvunget til å abdisere i 1917 (Clogg 2013:108, Legg m.fl. 1997:34). Ved å favorisere en gruppe over en annen, ble monarkiets konstitusjon en politisk sak. Konstantin 1. var i tillegg gift med den tyske keiserens søster, Sophie. Kongen ble derfor anklaget for å være pro- tysk, og han ble avsatt i 1917 etter et ultimatum fra Ententen (Tsarouhas 2005:6, Nash 1994:115, Legg m.fl. 1997:35). Prins George ble ekskludert fra arveretten fordi han også var germanofil, så lillebroren, prins Alexander, overtok tronen.⁶⁵ Men i 1920 døde han plutselig som følge av et apebitt. Samme år tapte Venizelos i valget, og en manipulert folkeavstemning stadfestet at Konstantin 1. kunne returnere som monark.⁶⁶ Offiserene lojale mot kongen fikk tilbake sine stillinger (Tsarouhas 2005:6).

I krigen mot Tyrkia fra 1919 til 1922, kalt *the Asian Minor disaster*, tapte Hellas. Dette førte til at kongen og den pro-rojale regjeringen ble avsatt i et militærkupp i 1922 (Tsarouhas 2005:6). Konstantin 1. ble etterfulgt av sønnen George 2, men Hellas var i økonomisk krise i tillegg til at krigsnederlaget medførte at landet måtte ta imot 1,3 millioner greske flyktninger fra Tyrkia. Republikanske bevegelser vokste, og George ble i 1923 tvunget i eksil. I 1924 vedtok republikanerne avvikling av monarkiet. Folkeavstemningen viste at 70 prosent ønsket en republikk (Tridimas 2009:6,122, Cliadakis 1979:117). Den politiske debatten i Hellas hadde lenge ikke bare hvilt på statsform, men også på hvilken maktfunksjon monarkiet skulle ha i et parlamentarisk system. Siden Konstantin 1. abdiserte i 1922, hadde kong George 2. blitt ignorert og oppfordret til å forlate Hellas i 1923. Etter dette ble en krigshelt fra Balkankrigene, admiral Koundouriotis, valgt til president, og Venizelos til statsminister i 1928 (Clogg 2013:106, Legg m.fl. 1997:35).

⁶⁵ Under Alexanders' styre, hadde Konstantin og Georg forlatt Hellas i eksil, og fulgt nøye med fra Sveits (Nash 1994:116). Alexander falt for greske Aspasia Manos, som ikke ble godkjent verken av kongefamilien, Venizelos, eller av folket, som ikke ønsket en etnisk gresk kvinne som dronning. Tross motstanden giftet Alexander og Aspasia seg, og fikk datteren Alexandra. Etter først å bare være kjent som Madam Manos, fikk Aspasia og Alexandra kongelige titler via Alexanders mor, dronning Sophie. Alexandra ble senere dronning av Jugoslavia gjennom giftermålet med kong Peter 2. De fikk sønnen Alexander i eksil i London, 1945.

⁶⁶ Ifølge Tridimas var folkeavstemningen manipulert, men støtten til kongen var likevel i tilstrekkelig overvekt. Det bør også nevnes at folkeavstemningen dreide seg om personen Konstantins retur mer enn det dreide seg om landets statsform (Tridimas 2009:121).

Videre økonomiske og sosiale uroligheter i tillegg til politisk ustabilitet medførte trøbbel for republikken. Drapsforsøket på Venizelos i 1933 og Marsrevolten i 1935 hendte i en periode med økonomisk nød, som i sin tur førte til et kupp i regi av general Kondylis. Ved valget i 1935 krevde militæret en umiddelbar restaurering av monarkiet, og Kondylis grep sjansen til å avvikle republikken (Legg m.fl. 1997:39). Deretter ble folkeavstemning avholdt, med påfølgende gjeninnføring av monarkiet og kong George 2. i 1935 (Nash 1994:118, Tsarouhas 2005:7).⁶⁷ Kongen var usikker på sin nye rolle, og vendte seg mot general John Metaxas, som resulterte i en allianse dem i mellom. Alliansen ble en kombinasjon av kongens tradisjonelle, absolutte makt, og Metaxas' fascistiske overbevisning. 4. august 1936 etablerte George 2. et diktatur under ledelse av Metaxas. Begrunnelsen var «å forhindre kommunisme» (Cliadakis 1979:117, Sfikas 1991:312). Diktatorens grep på landet mellom 1936 og 1941 startet også som et forsøk på å arrestere den økende radikaliseringen og venstresidens bevegelser, da de republikanske Liberale fikk massiv støtte. Partiet var motstykket til det monarkiske Folkepartiet (Cliadakis 1979:118). Da partiene ikke klarte å samarbeide etter valget i januar 1936, kuppet Metaxas i stedet makten. Metaxas mislikte både politikere og partier, enda mer foraktet han kommunisme (Legg m.fl. 1997:39). Begge partiene kollapset imidlertid som følge av Aksemaktenes okkupasjon av landet (Sfikas 1991:311).

Metaxas var nær venn av kongefamilien, og samtidig sterk motstander av parlamentarisme. Kongens atferd komplementerte den nye juntaens arbeid (Nash 1994:118). Han hevdet at han ikke kunne tillate å la seg begrense av «prosedyrer» fordi hans primære ansvar lå hos sitt folk. Kongen ba folket om å godta det han kalte et «eksperiment med kronet demokrati» (Cliadakis 1979:122). Kuppet og kongens tilbakekomst ble støttet av Storbritannia, selv om de foretrakk en konstitusjonell monark. For Metaxas' del, var hans eneste innvending at hans lojalitet utelukkende lå hos monarken (Cliadakis 1979:124-5). Etter kuppet ble de enige i at kongen skulle binde hæren til egen person for å kontrollere intern politikk (Cliadakis 1979:126). Etterhvert kontrollerte ikke bare George hæren, han utnevnte Metaxas til krigsminister (Cliadakis 1979:128). Sammen mente kongen og Metaxas at parlamentarisme var umulig. Da George 2. ble lei av å krangle med politikere, gav han stadig mer av makten til Metaxas. Snart var hæren under hans kontroll. Etter dette regjerte Metaxas uhindret. Streik og opprør som

⁶⁷ Det er høyst usikkert hvorvidt folkeavstemningen gjenspeilte folkeviljen. Ifølge Cliadakis var avstemningen manipulert, og gjeninnsettelsen av monarkiet «påtvunget.» Tridimas skriver derimot at valget resulterte i en stor majoritet som ønsket gjeninnføring av monarkiet (Tridimas 2009:122, Cliadakis 1979:123). Sfikas skriver imidlertid at til og med greske monarkiske politikere anslo at 80-90 prosent av befolkningen var mot kongen og hans regjeringens tilbakekomst (Sfikas 1991:312).

fulgte Metaxas' ledelse (Cliadakis 1979:131). Metaxas- diktaturet oppstod to uker etter at den spanske borgerkrigen var i full gang. Både kong George 2. og Metaxas fryktet at en borgerkrig også ville ramme Hellas, i tillegg til at de fryktet kommunistisk revolusjon. Dette bidro til at de handlet raskt, og det viser også at de ønsket å forhindre parlamentarisk styre (Cliadakis 1979:133).

Da andre verdenskrig brøt ut, ønsket Metaxas å holde Hellas nøytral. I 1940 ble landet imidlertid angrepet og okkupert av Italia og Tyskland, og av Bulgaria i 1941 (Clogg 2013:142, Legg m.fl. 1997:39). Metaxas døde i 1941, og kongefamilien måtte dra i eksil til Kairo sammen med regjeringen (Sfikas 1991:311). Tross flukten til utlandet under 2. verdenskrig, forble George landets regent frem til sin død i 1947. I september 1946 hadde 68 prosent stemt på monarkiet i en folkeavstemning om statsform (Tridimas 2009:122, Legg m.fl. 1997:43). Historikere har konkludert med at også dette valget var manipulert, og at støtten til monarkiet i utgangspunktet var lav.⁶⁸ Men samtidig førte den brede motstanden mot kommunisme til at mange likevel stemte på monarkiet (Tridimas 2009:122). En annen årsak til at George 2. ble sittende, var den sterke støtten fra statsminister Winston Churchill under 2. verdenskrig. Churchill var en sterk tilhenger av det tradisjonelle og konstitusjonelle monarkiet og mente at dette var den beste statsformen også for Hellas (Sfikas 1991:313). Forholdet mellom Churchill og George 2. var blitt etablert under perioden med republikk (1924-35), da kongen levde i eksil i Storbritannia. Statsministeren følte også en forpliktelse overfor George som monark, som hadde kjempet på Storbritannias side i 1940-1 (Sfikas 1991:312). Etter britisk press i 1941 måtte George love den greske befolkningen konstitusjonelle friheter som tok avstand fra det som tidligere var assosiert med Metaxas- regimet (Sfikas 1991:313).

Det greske folket trodde ikke at kongen ville returnere fra eksil uten en folkeavstemning. Samtidig holdt det kommunistdominerte EAM et godt øye med Hellas' etterkrigspolitikk.⁶⁹ Churchill spurte: *"Why should his Kingship be called in question at this stage? He should go back as he left as King and General"* (Sfikas 1991:313). Dermed forble hans vilje til å stå ved

⁶⁸ Britene (spesielt utenriksminister Eden og det britiske krigskabinettet) mente at George 2. ikke burde returnere til Hellas før folkeavstemningen, mens Churchill var av motsatt oppfatning. Saken om avstemning ble en het debatt som foregikk allerede fra 1944, og som ble utsatt en rekke ganger (Sfikas 1991:316-17).

⁶⁹ EAM/ ELAS, Nasjonal frigjøringsfront og hær som ble etablert i 1941, og var en kommunistisk motstandsorganisasjon. Den kjempet mot aksemaktene under okkupasjonen av Hellas, og ble den største geriljahæren i Hellas. Innen 1944 kontrollerte organisasjonen 2/3 av landet, og i 1946 involverte den seg i borgerkrigen som varte til 1949 (Encyclopædia Britannica 2015, Legg m.fl. 1997:41). Papandreou ønsket å splitte organisasjonen ved å sette opp en nasjonal hær. Eden og Churchill selv dro til Athen julen 1944 for å undersøke situasjonen (Sfikas 1991:319).

monarkens side uforstyrret. Både EAM og det britiske krigskabinettet anbefalte George 2. å returnere til landet først etter folkeavstemningen, men Churchill, og kongen selv, var av en annen oppfatning. Da hadde George Papandreou blitt statsminister, som både var republikaner og antikommunist. Det var også på dette tidspunktet at en *ansvarlig regjering* ble forsøkt innført (Sfikas 1991:316). Grekerne fryktet at britene ville gjeninnsette kongen med makt, og utenriksminister Anthony Eden mente det ville være taktisk lurt å holde en folkeavstemning både for kongens og for briteres rykte. Churchill aksepterte, men hadde ingen intensjoner om å gi opp håpet for det greske monarkiet. I stedet aksepterte han Edens forslag for å kunne svekke EAMs republikanske propaganda (Sfikas 1991:317). Papandreou protesterte, men hadde ikke annet valg enn å godta Churchill og kongens krav. I 1945 ble en ny regjering dannet i Hellas, uten EAM, ledet av den republikanske generalen Nikolas Plastiras som statsminister. Men selv ikke her var ansvarlig regjering praktisert. Februar 1945 ble Varkiza-fredsavtalen underskrevet mellom EAM og den greske utenriksministeren, som var støttet av Storbritannia. Avtalen var at EAM skulle innlemmes i politikken dersom de overga seg militært. Men avtalen ble brutt av regjeringen, mens monarkister angrep republikanere. Etterhvert ble det ulovlig å være medlem i EAM, og det ble stilt spørsmål ved hvem som var den største fienden av kommunistene og okkupantene (Sfikas 1991:323-4). Kongen ble markedsført som motgiften til EAM, og ble gjeninnsatt etter den riggede folkeavstemningen i 1946 (Sfikas 1991:326, Tridimas 2009:122). Folkeavstemningen utløste sivil streik, og samme år brøt det ut gresk borgerkrig mellom kommunister og nasjonalister (eller anti-kommunister).⁷⁰ Tidligere hadde sammenstøtet vært mellom rojalister og republikanere, men nå var den endret til en dypere, fundamental konflikt: Liberale, kommunister, sosialister på den ene siden, og konservative, monarkister og fascister på den andre (Tsarouhas 2005:7). Borgerkrigen endte i 1949, med kommunistisk tap og en ny grunnlov i 1952 (Tridimas 2009:122). Krigen kostet mange liv og mye penger, og gjenoppbyggingen av landet var langsam og kostbar. Etter krigen var de ideologiske skillene dypere enn noensinne. Regjeringen vant over geriljaen, og høyresiden over venstresiden. Utfallet ledet til sult, økonomisk krise og apatiske politikere. Arven etter krigen bar preg av streng anti-kommunisme og eksklusjonspolitik. Hæren måtte demonstrere sin lojalitet til monarkiet, mens alt som var forbundet med kommunisme ble ulovlig (Tsarouhas 2005:8). Fra 1950-

⁷⁰ Ifølge Sfikas var Churchills politiske spill en viktig bakenforliggende årsak til den greske borgerkrigen. Den britiske statsministerens fikk enorm påvirkning på greske hendelser i 40-årene. Den økende greske opposisjonen til kongen svarte han med å ytterligere blande seg inn i gresk politikk. Men da Churchill ble oppmerksom på den greske regjeringens massehenrettelser av kommunistene i 1947, ble til og med han sjokkert (Sfikas 1991:327).

årene overtok Folkepartiet og videreførte en anti- Venizelist tradisjon (Legg m.fl. 1997:45-6). Georges bror Paul 1. overtok tronen i 1947, og styrte til sin egen død i 1964.⁷¹

Etter Kong Pauls død i 1964, ble Konstantin 2. ny konge (Grimstad 2003:230). Han ble Hellas' siste konge, og jeg vil derfor ha mest fokus på denne delen av Hellas' historie. I 1963 ble G. Papandreou gjenvalgt som statsminister etter 19 år. Den tidligere statsminister Sofoklis Venizelos døde ti dager før valget, og kong Paul døde tre uker etter. Som tjuetreåring havnet Konstantin 2. da raskt ut i offentligheten.⁷²

“Although he was more inclined to fast cars and sporting activities than to serious contemplation, this fact was looked upon favorably by the politicians (...) It was thought, the fun- loving king would be less liable to interfere in the running of the country” (Theodoracopulos 1976:130-1).

Men politikerne tok feil. Var det noe Konstantin gjorde, og som samtidig ble hans bane, var det å blande seg inn i politikken. Det begynte med konfrontasjon mellom kongen og statsministeren i 1965. Papandreou ville avsette forsvarsministeren og overta kontrollen med hæren selv. Men forsvarsminister Garoufalias nektet å gå av, fordi han hadde «sverget sin ed til kronen». Kongen var enig, og han nektet å avsette ministeren. Konstantin foreslo i stedet et kompromiss (Theodoracopulos 1976:147-8, Tridimas 2009:122, Tsarouhas 2005:9). Som svar Papandreou truet kongen med å gå av som statsminister. «Jeg skal sende deg min avskjedigelse skriftlig», sa han. Da svarte kongen: «Det behøves ikke. Jeg godtar din avskjed her og nå». Hendelsen vakte sterke reaksjoner blant befolkningen, og er antageligvis den første i rekken av hendelser som bidro til å felle monarkiet. At kongen blandet seg inn i, og avgjorde statsministerens valg av ministre ble ansett som et demokratisk problem. Folket kalte kongens handlinger tilfeldige, ikke- demokratiske, til og med kriminelle (Theodoracopulos 1976:149). Saken om militæret fikk særlig betydning for striden mellom Konstantin og Papandreou. De siste tretti årene, siden Metaxas' tid, og særlig etter borgerkrigen, hadde den

⁷¹ Også Paul giftet seg med en kvinne fra den tyske kongeslekten, prinsesse Frederika, barnebarnet til keiseren (Nash 1994:119). Ellers er det lite informasjon å finne om Paul, annet enn at han utnevnte Constantine Karamanlis til statsminister i 1955 (Legg m.fl. 1997:47). Kongeparet ble dog kritisert for å gi politiske uttalelser, og for sine kostnader og utenlandsreiser. De svarte med å donere en privat eiendom til staten.

⁷² Ung, høy, og atletisk ble han svært populær, særlig etter å ha vunnet gullmedalje i seiling under Roma-Olympiaden i 1960. Og da Konstantin giftet seg med den vakre, danske prinsessen Anne- Marie fire år etter, vakte synet av det strålende paret stor glede hos det greske folk (Theodoracopulos 1976:130-131). Eks- dronning Anne- Marie av Hellas (f. 1946) er lillesøster til nåværende dronning Margrethe av Danmark. Deres fire barn er født i England, hvor de levde i eksil etter innføringen av republikk. Først i 2013 fikk familien lov til å flytte tilbake til Hellas (The Greek Royal Family 2012).

greske hæren vært pro- rojalistisk og høyrevridd (Tsarouhas 2005:2). Militæret tilhørte tronen. Både kronen og militæret var stabile institusjoner som virket uvillige til å endre seg:

”The military itself identified itself with the King, who constitutionally was its supreme commander rather than with elected governments (...) The Civil War had further convinced most officers of the Communist danger, and they naturally attached themselves to the one sworn enemy of the Communists- the King” (Theodoracopulos 1976:145).

Papandreous’ forsøk på å flytte kontrollen over militæret ble for kongen en indikasjon på at monarkiet kunne tømmes for makt, ved å havne i statsministerens hender. Palasset, som gjennom generasjoner hadde ansett forsvaret som deres private domene, følte seg bedratt av en regjering som forsøkte å bytte ut hærens ledere med nye, som delte deres overbevisning (Theodoracopulos 1976:149-150). Siden 1843, da hæren hadde tvunget Kong Otto til å innføre en grunnlov, hadde den greske hæren blandet seg i politikken. De tre tiårene mellom kuppet i 1909 og Metaxas- diktaturet var den greske politikken dominert av kupp. En del av kuppene var pro- rojale, og alle ble igangsatt av hæren (Tsarouhas 2005:1). Både Georg og sønnen Andreas Papandreou planla å nøytralisere monarkiets makt over militæret. Konstantin 2. følte at hæren var hans personlige len og ansvar. Han så på seg selv som en garantist for nasjonens ve og vel- som han bare kunne være gjennom å ha kontroll over hæren, som garanterte dette. Han anså seg selv som personifiseringen av Hellas: Et angrep på ham var et angrep på Hellas (Theodoracopulos 1976:151). Hæren selv ville nok snarere avsatt statsministeren enn kongen. I det konstitusjonelle monarkiet bestod maktkampen hovedsaklig mellom monarken og politikerne. I det greske eksemplet var hæren nesten som en autonom makt som spilte en større rolle i politikken enn i andre land. Selv om spørsmålet også her var hvem som skulle styre hæren, så hadde få andre europeiske land militærkupp i den grad Hellas opplevde helt til nyere historie.⁷³ At hæren reddet den russiske kongen i 1905 og mistet lojaliteten til ham i 1917, kan si noe om hvor viktig hærens lojalitet til monarken faktisk var. Og som vi skal se med Spania, var hærens lojalitet til Juan Carlos avgjørende for at landet vellykket kunne innføre demokrati.

⁷³ Et annet land er Portugal.

Oberstkuppet i april 1967 ble til et syvårig militært diktatur, ledet av George Papadopoulos.⁷⁴ Konstantin var innblandet i et kongelig motkupp i desember 1967 (Tridimas 2009:122, Nash 1994:119, Legg m.fl. 1997:53). Men på tross av krisen i 1965 og det mislykkede motkuppet i 1967 ble ikke monarken avsatt. Han valgte imidlertid en lav profil i eksil i Roma. Etterpå flyktet kongefamilien til London. Blant grunnene til at oberstregimet ventet med å avvikle monarkiet, skriver Theodoracopulos (1976) at konsekvensene ville virket mot sin hensikt: De nærmere 35 prosent grekerne som støttet kongehuset ville ha motsatt seg det revolusjonære regimet, og hæren ville gjennomgått interne krampetrekninger ettersom kongen og landet i mange soldaters sinn var tett sammenkoblet.

“Besides, Constantine was the fig leaf of legality which allowed most nations- especially America- to maintain diplomatic relations with the junta (...) The Colonels also realized that, while they continued the Kings’ spend and kept Greece a monarchy, Constantine would not join the growing number of political dissidents in exile who were plotting against their regime” (Theodoracopulos 1976:206).

Umiddelbart etter kuppet ble det satt i gang en rekke reformer i gresk politikk. Papadopoulos ble statsminister og autoritær grunnlov ble til i 1968. Papadopoulos bestemte at tiden var inne for å avvikle monarkiet og erklære republikk (Legg m.fl. 1997:53). Konstantin 2. mistet tronen både fordi han blandet seg for mye i politikken sfære, tok beslutninger ansett som ikke-demokratiske, og fordi han fungerte som en dårlig leder. Avisene hadde dessuten tidlig forsøkt å diskreditere monarkiet og alt det stod for. Hærens lojalitet til ham var kanskje det som gjorde at han satt på tronen lengre enn han ellers ville gjort. Kuppforsøkene kan vitne om det. *”After acting like a lion in 1965 and like a hawk in 1967, Constantine turned into a lamb in 1973 (...) On June 1st 1973, the monarchy was formally abolished”* (Theodoracopulos 1976:228). I 1973 ble det avdekket et planlagt kuppforsøk for å gjeninnsette kongen. Averoff, Garoufalias og noen sjøoffiserer ble alle arrestert. Konspiratorene hadde planer om å gjeninnsette Konstantin på tronen, men i stedet mistet de den for ham (Theodoracopulos 1976:227).

⁷⁴ Dette kuppet kan ses på som en konsekvens av en rekke faktorer, deriblant andre verdenskrig, borgerkrigen, etterkrigstidens politiske utvikling samt ustabiliteten som fulgte uenigheten mellom kongen og Papandreou (Tsarouhas 2005:9-10). Det var ventet at Papandreou ville bli gjenvalgt ved parlamentsvalget i mai 1967. Kuppet kom før valget for å forhindre dette.

Tabell 8: Hellas' kongerekkefølge⁷⁵

Kong Otto	1832- 1862 (avsatt)
Kong Georg 1.	1863- 1913 (myrdet)
Kong Konstantin 1.	1913- 1917 (eksil) 1920- 1922 (avsatt)
Kong Alexander 1.	1917- 1920 (døde)
Kong Georg 2.	1922- 1924 (republikk) 1935- 1947 (døde)
Kong Paul 1.	1947- 1964 (døde)
Kong Konstantin 2.	1964- 1973 (republikk)

Tabell 8 viser Hellas' rekkefølge av monarker. Den siste av de seks folkeavstemningene Hellas holdt om statsform, kom etter diktaturets kollaps. Juntaen ble oppløst i juli 1974 og regjeringen arrangerte igjen folkeavstemning i desember hvor 69 prosent stemte imot monarkiet. Denne folkeavstemningen var annerledes enn de forrige. Det var den første avstemningen hvor kvinner hadde stemmerett, og som derfor utgjorde et fritt og rettferdig valg.⁷⁶ Det var også den eneste folkeavstemningen av de seks hvor resultatet ikke ble bestridt av den tapende side (Tridimas 2009:123). Valget i 1974 var både om statsform og om parlamentariske valg i å produsere en demokratisk regjering og grunnlov (Tridimas 2009:120).⁷⁷ Konstantin selv holdt ikke kampanjer, men kringkastet beskjeder fra London (Tridimas 2009:126). Diktaturets fall fjernet også kongen, som heller ikke ble oppfordret til å returnere i ettertid.⁷⁸ Oberstjuntaen mellom 1967 og 1974 var siste gang militæret intervenerte i det tjuende århundret (Tsarouhas 2005:1). I 1975 ble en ny grunnlov utformet, som gjorde politikerne alene ansvarlige for avgjørelser som angikk nasjonalstyrken. Dermed ble politiseringen av hæren erstattet med en sivilkultur til hinder for militær innblanding i politikken (Tsarouhas 2005:1).

Hellas sin monarkiske historie var både ustabil og voldelig; bare mellom 1913 og 1922 hadde landet overvært fire konger, et mord, to abdikasjoner, en voldelig død, et hemmelig ekteskap og en avbrutt arverekkefølge (Nash 1994:113,117). Utenom revolusjon, ble monarkiet i Hellas avvirket gjennom valgmanipulasjon, krigsnederlag og en politisk kompromittert

⁷⁵ En mer utfyllende versjon finnes hos Legg m.fl. 1997, side 59.

⁷⁶ Greske kvinner fikk stemmerett i 1952 (Tridimas 2009:123).

⁷⁷ Spørsmålet om statsform var vanskelig å skille fra personen som holdt tronen. Den eneste måten monarkiet kunne fortsette på, var at Glucksburg- dynastiet beholdt tronen (Tridimas 2009:126). Under valget reagerte flere på at man måtte velge mellom «kronet» og «ukronet», og anti- rojalist-leiren kritiserte mangelen på ordet «republikk».

⁷⁸ Den nå statsløse kongefamilien fikk danske pass i sympati fra den danske kongen. De fikk også beholde eiendommer og arvegjenstander (Nash 1994:119-20).

monark. Kongene hadde både støttet diktatur, forsøkt å vinne makt, gjort seg til fiender av folkevalgte politikere og forsøkt å begrense parlamentarismen. I tillegg tapte Hellas krigen mot Tyrkia. Studiet av Hellas mener jeg derfor bekrefter hypotesen så langt. Hellas' andre monarkiavvikling følger det samme mønsteret der institusjonen falt på grunn av en monark som motsatte seg maktdeling. Det gjenstår å se om Spania stiller seg annerledes.

6.3.2 Spania

Spanias monarkihistorie var like dramatisk i det 19. århundret som i det 20.ende. Etter at Spania ble invadert av Napoleons tropper i 1808, måtte Ferdinand 7. abdisere. Da han returnerte i 1814, så han ingen grunn til å la konstitusjonen begrense hans makt. I 1820 brøt en revolusjon ut, som endte med at Ferdinand måtte akseptere å bli konstitusjonell monark (Unaldi 2012:20). Også dronning Isabella 2. mistet tålmodigheten med det konstitusjonelle systemet, og økt upopularitet førte til at hun måtte abdisere i 1868. Den neste monarken, italienske kong Amadeo 1., manglet oppslutning, og republikanerne proklamerte republikk i 1873. Forsøket med republikk var imidlertid ustabilt og hadde hele fire presidenter. Monarkistene forsøkte å konspirere for å få Bourbon- huset tilbake på tronen (Lindqvist 2011b:344). Det første forsøket med republikk endte med militærkupp, og allerede i 1874 ble monarkiet gjeninnført. Alfonso 12. ble konge, sønnen etter den avsatte Isabella 2. (Lindqvist 2011b:348). I Alfonsos regjeringstid ble maktdeling praktisert tross en rekke manipulerede valg. Kongen døde imidlertid ung av tuberkulose i 1885. Arvingen, Alfonso 13., ble født i 1886, og moren Maria Christina av Østerrike fungerte som regent til Alfonso var 16 år, i 1902. Alfonso 13. var aktiv i politikken og manipulerde politikere ved og blant annet å kreve underskrift for beslutningsvedtak (Lindqvist 2011b:350-1). Bare de to første årene i sin regjeringstid utnevnte han hele 34 regjeringer og 66 ministre.

På begynnelsen av 1900- tallet var Spania involvert i kriger mot USA og Marokko, hvor sistnevnte ikke endte før i 1926. Under første verdenskrig var Spania nøytral, og begge sidene i krigen bestilte spanske varer. Årsaken til Spanias nøytralitet var muligens landets geografiske isolasjon, i tillegg til egne turbulente hendelser. Spanske tropper var stasjonert i Marokko fra og med 1909 (Lindqvist 2011b:353, Ucelay 2007:3). I 1921 forsøkte generalen Silvestre å lage en plan som skulle stoppe krigen, som ble støttet av kongen, men ikke av øverstkommanderende. På svært rask tid var 14000 drept, inkludert Silvestre, og litt senere falt ytterligere 7000 spanjoler. Nederlaget førte til økt misnøye blant befolkningen, mens de

sosiale motsetningene ble forsterket. Etterhvert ble mennesker daglig angrepet av anarkister (Lindqvist 2011b:356).

Primo de Rivera og Alfonso 13.

I 1923 tok Don Miguel Primo de Rivera makten i Spania. Han ledet et syv års diktatur i landet, og fjernet grunnloven fra 1876 som garanterte et liberalt monarki. Statskuppet var anerkjent av kong Alfonso 13., som var lei av et langsomt, maktfordelt system han mente ødela landets utvikling (Unaldi 2012:3). Kongen satte seg selv i en ikke- konstitusjonell posisjon og dermed i skyggen av diktatoren. Alfonso 13. presenterte Rivera som «hans egen Mussolini» for den italienske kong Victor Emanuel. I tillegg hadde hæren gått over på Riveras side, fordi de håpet på et bedre, mer stabilt styre enn det de siste 30 regjeringene hadde vært (Lindqvist 2011b:158, Shlomo 1977:66). På noen områder lyktes de Rivera; for det første endte han krigen i Marokko, for det andre fikk Spania økt økonomisk velstand i løpet av hans styre (Lindqvist 2011b:359). Men de Rivera var en dårlig leder som ofte improviserte og var en amatør innen politikken (Shlomo 1977:65). Han ville aller helst fjerne politikere og idolisere treenigheten nasjon, kirke og konge. Han var ikke en særlig stor politisk tenker, ei heller planlegger. Han gjorde heller ikke stort da Spania ble, som resten av verden, møtt med nedgangstid i 1929. Etterhvert økte arbeidsledigheten sammen med landets utgifter, og streiker fulgte. Diktatortiden hans ble dominert av politisk usikkerhet og økonomiske vansker. Han fratok katalanernes rettigheter og angrep deres kultur. Da Rivera møtte massiv motgang, vendte han seg til hæren. Men hæren ønsket kun å støtte diktatoren i kongens favør. Hæren hadde egentlig aldri støttet de Rivera, og ettersom de Rivera ikke var et produkt av hæren, ble han ikke ansett som en forkjemper for dens interesser (Shlomo 1977:80). Til slutt fikk han alle universiteter og intellektuelle mot seg, og måtte trekke seg tilbake i 1930 (Lindqvist 2011b:360-1, Shlomo 1977:70,75).

Kommunisme og fascisme stod sterkt i Spania, og det var frykten for anarki som dyttet katalanske høy-borgerlige i armene på Primo de Rivera. Partiene skjulte heller ikke det faktum at de satte pris på det gamle regimets fall (Shlomo 1977:66). De Rivera var monarkist, men i hans styreperiode var monarkiet annenrangs. Han fremstilte seg selv som moralsk vokter, patriot og humanist; en som stod for rettferdighet og religion (Shlomo 1977:69). Alfonso var bare monark på papiret, og mange av de Riveras handlinger var ikke gjort i lojalitet overfor kongen (Ucelay 2007:13, Shlomo 1977:68). De Rivera arbeidet i tillegg med

en grunnlov i 1929 som aldri ble ferdig utformet. Han angrep den monarkiske konstitusjonelle komiteen og begynte å kritisere kongens utøvende makt. Diktatoren forstod ikke de republikanske ideene om å innlemme kongen som en symbolsk figur (Shlomo 1977:71). Folk begynte å søke etter noe nytt, og følte at rettferdighet og utvikling ikke kunne samsvare med verken monarki eller en diktator. Palasset og monarkiske bygninger ble steinet (Shlomo 1977:75-6). Et år senere forsøkte sterke, hemmelige krefter å få i stand en republikk.⁷⁹ Republikanerne hadde blitt stadig flere, samtidig som misnøyen i landet økte. Det første forsøket på å erklære republikk i 1930, mislyktes.⁸⁰ I 1931 ble det holdt kommunevalg, som også ble et valg om statsform. Republikanerne vant valget i alle store byer, og kongen hadde mistet all støtte: *«Ingen av generalene ville trekke sverdet for ham. En del av aristokratiet og store deler av middelklassen kunne aldri tilgi kongen at han hadde hjulpet frem og støttet Primo de Riveras diktatur»* (Lindqvist 2011b:365). Dermed var Alfonso litt i samme situasjon som George 2. av Hellas, som hadde støttet «sin» diktator. Han ble i motsetning til Alfonso, ikke avsatt fordi han satt trygt i fanget til Churchill. Men parallellen til Victor Emanuel og Mussolini er imidlertid slående. Alfonso var og ble identifisert med diktatorens styre: *“...in 1930, Alfonso 13. could not seriously expect the salvation of his uncertain crown from the «old parties». The cause of the liberal- constitutional monarchy had been drastically undermined.”* Hendelsen ble kalt en skilsmisse mellom kronen og offentlig opinion (Shlomo 1977:73-4).

Monarkiet var ikke i stand til å fylle vakuumet etter de Rivera (Shlomo 1977:72). Kongen abdiserte aldri, og i brevet han etterlot seg tydeliggjorde han at han snarere hadde tatt «permisjon» (Lindqvist 2011b:365, Bernecker 1998:66). Gjennom hele perioden forsøkte Alfonso 13. fortrinnsvis å søke mulighet for tilbakekomst. Han avsatte de Rivera, men det var for sent. De Riveras politikk og rykte fikk store konsekvenser for monarkiet (Shlomo 1977:80). Republikken Spania ble erklært 1931, og den nye regjeringen satte i gang en rekke reformer.⁸¹ Landet var fortsatt preget av uro, og i 1933 overtok høyrevridde, konservative partier, som styrte med ineffektive og upopulære ministre. Noe av det første den nye republikken gjorde, var å angripe kirken. Det neste de tok tak i, var nedskjæringer i hæren. Katalanernes selvstendighetserklæring ble trukket tilbake, og flere havnet igjen i

⁷⁹ Ifølge Lindqvist var dette både katalanske venstregrupper, sosialister, intellektuelle, fagforeningsledere, liberalister, baskiske nasjonalister og republikanske katolikker (Lindqvist 2011b:363).

⁸⁰ Et av kuppmedlemmene var Ramon Franco, Fransisco Francos lillebror (Lindqvist 2011b:363).

⁸¹ Den laget en republikansk grunnlov som har blitt referert til av venstrepolitisk side i Spania frem til i dag (Ucelay 2007:13).

arbeidsledighet. Middelklassen og andre grupper vendte seg mot regjeringen, og kaos hersket i Spania. Det var ikke lett å gjøre et kongelig enevelde om til et parlamentarisk demokrati på så kort tid (Lindqvist 2011b:366-8). Regjeringen sendte hæren etter opprørerne, og i denne hæren fantes Francisco Franco, som hadde vært løytnant i Marokko- krigen.

Borgerkrigen og Franco

Nye valg ble holdt i februar 1936 og gruppene til venstre gikk med samlet front mot representantene for det gamle regimet (Palmer m. fl. 2007:831). De venstre vant, men militærgrupper ledet opprør mot regjeringen og general Franco ble leder. Krigen spredte seg fra Marokko til Spania, hvor opprøret utløste en borgerkrig fra 18. juli 1936 til 1939 (Ucelay 2007:3,14). Som mange andre diktatorer, begynte Franco å love folket frihet, rettferdighet, og å redde fedrelandet. Hans manifest ble sendt på radiostasjoner 18. juli. Han ble utnevnt til statssjef uten noe demokratisk valg (Lindqvist 2011b:380). Ettersom kampene varte, ble Franco en synligere leder, og samtlige offiserer pluss 75 000 frivillige marokkanere stod på Francos side (Lindqvist 2011b:373-5). Den treårige spanske borgerkrigen regnes som en av historiens blodigste.⁸² Krigen tiltrakk seg enorme mengder frivillige fra 53 land, hvor Hitler og Mussolini dessuten bidrog militært i Francos favør.⁸³ Borgerkrigen i Spania ble dermed startskuddet for andre verdenskrig, i det minste en slags treningsleir for den. Få måneder etter Francos seier brøt andre verdenskrig ut (Lindqvist 2011b:379).

Borgerkrigen var en krig mot republikken; derfor regnet mange med at monarkiet skulle gjeninnføres. I opprørsfasen hadde Alfonsos 23- årige sønn, prins Juan av Bourbon, forsøkt å ta tilbake tronen faren tok «permisjon» fra. Han kom fra eksil i Roma i håp om å overta kommandoen og få tittelen kronprins.⁸⁴ Juan ble arrestert og ført høflig tilbake i eksil, til Francos fornøyelse. Han hadde ingen planer om å bli Don Juans' statsminister (Lindqvist 2011b:376). Nasjonaliststyrkene inntok Barcelona i januar 1939, og da stod bare Madrid igjen. Krigen sluttet med et forsøk på militærkupp, ledet av oberst Casado, som gjorde opprør mot sine egne - kommunistene. Han prøvde å få til en fredsavtale med Franco, og ble derfor

⁸² Anslagsvis en halv millioner mennesker ble drept (Julsrud 2014). Lindqvist hevder tallet kan være så høyt som 800 000 (Lindqvist 2011b:390).

⁸³ Blant frivillige var det cirka 1300 skandinaver, som sluttet seg til den internasjonale brigaden på republikansk side. Flertallet var kommunister eller sosialdemokrater. Først og fremst engasjerte skandinavene seg for å kjempe mot fascisme (Lindqvist 2011b:376). Hitler sendte 10 000 tyske soldater og hundrevis av fly og stridsvogner. Mussolini sendte 50 000 soldater og 600 fly (Lindqvist 2011b:381).

⁸⁴ Don Juan var Alfonsos' tredje sønn. Førstefødte Alfons hadde gitt opp håpet om tronen, mens Jaime hadde frivillig avstått (Lindqvist 2011b:375).

sett på som en forræder av sin egen kommuniststøttende tropp. I Madrid gikk de til angrep på Casado og det utartet seg krig i borgerkrigen. Dette var den siste kampen mot Franco og den siste republikanske hæren ble utslettet (Lindqvist 2011b:389).

I 1939 innførte Franco et autoritært, fascistisk styre som han de facto var regent over. Han tok makt av samme slag som middelalder-kongene hadde; ved å koble sammen imperialistiske Spania med moderne fascisme og et totalitært monarki modellert etter de katolske monarkiene på 1600- tallet (Unaldi 2012:14). Franco- diktaturet var verken helt monarkisk eller republikansk, og formelt kalt «The Spanish State» (Ucelay 2007:14).⁸⁵ Spanias katolske kirke gav sin støtteerklæring til Franco, og han hadde dermed et sterkt og bredt lag av medspillere. I 1945 ble Spania internasjonalt forstått som et kongedømme, ventende på en konge. I 1947 ble derfor monarkiet offisielt innført med Franco som regent (Bernecker 1998:66, Ucelay 2007:14). Med seieren hadde republikken og alt som hadde noe med den å gjøre, blitt utslettet. Katalansk og baskisk ble forbudte språk, og kirken tok over undervisningen. *Falangen* var det eneste tillatte partiet, og politikere ble håndplukket av Franco. Skilsmisse ble ulovlig, alle lærere ble tvunget til å gå i daglig messe (Lindqvist 2011b:392-4). Han var verken en storslagen fascist eller nazist, men styrte i stedet etter eget forgoðsbefinnende. Personlig beskrives Franco som kald og følelsesløs.

Under andre verdenskrig var Spania nøytral. Krigen gjorde at gjenoppbyggingen av Spanias produksjon ble utsatt, og freden førte til at de ble isolert fra verdenssamfunnet. FN boikottet Spania, og landet fikk ikke lån eller Marshallhjelp (Ucelay 2007:3, Lindqvist 2011b:397). Nøytraliteten førte antageligvis til at Franco ble sittende, i motsetning til Hitler og Mussolini. Med den kalde krigen kunne Franco bedre Spanias internasjonale rykte ved å stille opp for USA som europeisk base. I 1955 ble landet medlem i FN, til tross for at Spania fremdeles var et diktatur (Lindqvist 2011b:398). Franco ble bredt støttet, men motstanden mot ham ble antageligvis større på senere tidspunkt. Alle forsøk på intervensjon ble uansett slått hardt ned på (Lindqvist 2011b:392). Franco styrte Spania fra 1939 -og i motsetning til de fleste andre diktatorer- til sin død i 1975. Selv som gammel mann hadde han stålkontroll på landet, men demokratiske krefter hadde i all hemmelighet startet flere tiår tilbake. Utover 50- og 60- tallet vokste økonomien og Spania ble modernisert. Turismen økte kraftig for hvert år. Dermed kom folk fra hele verden som tok med seg nye kulturinntrykk, og som bidrog til å modernisere det

⁸⁵ Franco var en hybrid av diktator og konge. Som de facto regent var han bare ansvarlig overfor «Gud og historien.» Franco var overbevist om at han hadde et høyere kall fra Gud, og at han kunne redde Spania. Da han ble statssjef ble også myntene signert «Franco Caudillo av Guds nåde.»

strengt katolske landet (Lindqvist 2011b:398-402). Det første steget i overgang til demokrati var Stabiliseringsplanen i 1959, som skulle utvikle en mer markedsorientert økonomi. Dermed var Spania i sosial og økonomisk endring allerede fra 1950- tallet, til tross for at det politisk var ikke- demokratisk (Bregolat 1999:149).

Juan Carlos og demokratisering

Franco og Don Juan hadde hatt et livslangt fiendskap. Don Juan var selvsagt monarkist, men han foraktet francoismen. I løpet av Francos diktatur, forsøkte Don Juan å restaurere det tradisjonelle monarkiet, med seg selv som konge (Bernecker 1998:66-7,70). Siden Francos barnebarn giftet seg med en bourboner som tilhørte den franske tronen, var det mange som trodde at Franco ville etablere et nytt kongelig dynasti. Man fryktet også at han ville utpeke Alfonso de Bourbon- Dampierre, til monark (Unaldi 2012:15). I stedet utpekte han Don Juans sønn, Juan Carlos, til arving. Franco bestemte seg for å forme Juan Carlos til francoist og plassere ham som sin arvtaker for å føre francoismen videre (Ucelay 2007:19). Som tiåring ble prinsen sendt til Spania i 1948 fra eksil i Roma for å få utdanning, etter en avtale mellom Franco og faren. Franco tok hans utdanning meget seriøst (Unaldi 2012:15). I 1969 ble han offisielt utpekt som Francos etterfølger, hvor Juan Carlos ble «prins av Spania» (Lindqvist 2011b:403-4, Bernecker 1998:66).⁸⁶ Juan Carlos stod ved Francos side helt til diktatorens død. Ingenting tilsa at han skulle gjøre noe spesielt annerledes enn å følge i Francos fotspor, og folket antok derfor at Juan Carlos ikke ville bli sittende som konge særlig lenge (Lindqvist 2011b:402-3, Bernecker 1998:66,68,70).⁸⁷ Men Juan Carlos overrasket alle.

Planleggingen startet i kulissene før Francos død. Juan Carlos hadde holdt hyppige møter med forbudte partier og aktører. Da Franco døde 20. november 1975, hersket det usikkerhet om fremtidens styreform. I begynnelsen fulgte maktdelingen Francos ønsker, hvor Juan Carlos' utøvende makt stod relativt uhindret. Han ble aldri like mektig som Franco, men var mektigere enn de andre monarkene i Europa (Bernecker 1998:71-2).⁸⁸ Den nye kongens demokratiske sinnelag ble fundamentet for Spanias overgang til demokrati i 70- årene

⁸⁶ Prinsen var kvalifisert på flere måter; gjennom tette bånd til hæren, 20 -årige forberedelser til rollen, sin lojalitet til regimet, og som medlem av Bourbon- dynastiet. Da flertallet i Francos styringskrets stemte for valget av Juan Carlos, fikk han prinsetittel (Bernecker 1998:68). Forholdet mellom Juan Carlos og faren var anspent, og det tok lang tid før Don Juan i det hele tatt aksepterte sønnen som Francos arving (Bernecker 1998:70).

⁸⁷ Han ble kalt «Juan den korte», til tross for sin lange høyde, - som henspilte på den antatte levetiden folk hadde til hans kongsrolle (Lindqvist 2011b:403).

⁸⁸ Den nye kongen hadde konstitusjonell makt slik europeiske monarker hadde hatt flere tiår før: Han var leder av det politiske apparatet, han utnevnte og avskjediget ministre, han var ansvarlig for nasjonale institusjoner, og for offentlig orden. I tillegg hadde han symbolmakt som øverste nasjonalfigur (Bernecker 1998:72).

(Bregolat 1999:149, Lindqvist 2011b:406-7, Unaldi 2012:4). Etter å ha arvet et 36 år langt diktatur, brukte Juan Carlos kronen til å innføre demokrati. Suverenitet ble dermed returnert til folket (Bregolat 1999:150). Samtidig var han klar over at denne overgangen ville fjerne monarkiets, og dermed hans egen makt. Men sammenliknet med andre monarkiers skjebner forstod han kanskje at det var den eneste måten å redde monarkiet på.

”The first and most important task for the new king was to stabilize the monarchy. Only a parliamentary monarchy could balance the deficit in legitimacy with which he had entered office”, skriver Bernecker. Gjennom taler viste han at han ønsket reform og trinnvis demokratisering. Han måtte vinne støtte både blant eliten og i folket. For det første ble alle fengslede opposisjonelle som ikke hadde begått forbrytelse mot menneskeliv, løslatt. For det andre besøkte kongen flere spanske regioner, og holdt blant annet taler i Katalonia, hvor han åpenlyst viste sin støtte til deres kultur og språk. For å utvikle DPM måtte kongen også akseptere kommunistpartiet (Rose 2012:73, Unaldi 2012:18). Den politiske strukturen i landet ble kraftig endret internt; der legalisering av partier, utarbeidelse av frie valg, konstruksjon av en ny grunnlov og sammensetting av en ny økonomisk reform ble utarbeidet (Bregolat 1999:150). Da landet i tillegg ble medlem av EU, fikk Spania incentiver utenfra for å videreføre den demokratiske overgangen.

Det var flere årsaker til at overgang til demokrati gikk så rolig for seg. For det første var folk lite villige til å gå i ny kamp etter borgerkrigen. For det andre aksepterte Francos parlament Cortes å oppløse seg selv. En annen viktig grunn var at kommunistpartiet aksepterte monarkiet og flagget (Bregolat 199:150-3). Fagforeninger og partier hadde ikke vært tillatt under Franco, og nå var det avgjørende at ingen så muligheten til å velte det nyfødte demokratiet. Moncloa- avtalen spilte videre en viktig rolle i demokratiseringsprosessen, som ble utarbeidet i 1977. Uten den økonomiske utviklingen ville demokratiet sannsynligvis ikke lyktes (Bregolat 1999:151-2). Samtidig lyktes man med gode ledere i perioden, men det var spesielt avgjørende at kongen var demokratisk overbevist (Bregolat 1999:154, Bernecker 1998:66). Det «formelle» monarkiet ble gjeninnført i 1978 uten kongelig utøvende makt lovfestet i den nye grunnloven (Palmer m. fl. 2007:831, Ucelay 2007:19). Kongen utnevnte Adolfo Suarez til statsminister i 1976. Suarez’ politiske reformer møtte i tillegg utbredt støtte i befolkningen, og hans politikk ble viktig for Spanias overgang til demokrati (Unaldi 2012:18). Et siste sentralt poeng i demokratiovergangen dreide seg om et mislykket statskupp 23. februar 1981. Da ble parlamentet stormet av 320 medlemmer av *Guardia Civil* og dets

leder, oberst Antonio Tejero. Kongen talte på fjernsyn om at kuppemakerne truet landets grunnlov og demokrati. Støtten til grunnloven i 1978 bekreftet samtidig støtten til monarkiet. I en undersøkelse etter kuppforsøket svarte 86 prosent at de hyllet kongen for sin rolle i den kritiske situasjonen (Bernecker 1998:80, Unaldi 2012:18). At kuppet endte mislykket bekrefter at militærstyrkene støttet kongen og grunnloven (Bregolat 1999:153).

Bernecker mener at kongens overbevisning og handlinger må ses i sammenheng med hans tid, og at enkeltpersoner kan ha en viktig rolle i historiske hendelser (Bernecker 1998:65). Individer kan ha avgjørende betydning når de har stor makt. Monarkens personlighet var utslagsgivende i det politiske maktspeillet (Bernecker 1998:82). Juan Carlos snakket om historisk tradisjon, nasjonale lover og folkevilje. Men en av de viktigste faktorene i demokratiseringen var hærens tillit til kongen. I sine taler til dem vektla han disiplin og beskrev seg selv som soldat og som medlem av de væpnede styrker. Kongen proklamerte ære, rettferdighet og tjeneste til Spania, og poengterte at de først og fremst var underlagt ham som øverstkommanderende og som spansk konge (Rose 2012:74-5, Unaldi 2012:18). Militærets integrering i det politiske systemet var essensielt i demokratiets stabilitet. Militæret aksepterte kongen som en av sine egne, og han var nærere hæren enn det Franco hadde vært. De fleste av hans diskusjonspartnere kom nettopp fra militæreliten (Bernecker 1998:76).

Juan Carlos reduserte sin egen posisjon for å skape et symbolsk, representativt og moderat monarki – altså et DPM. På 1920- og 30- tallet var man overbevist om at monarkiet måtte ofres for å kunne etablere demokrati. Spanias første forsøk på demokrati var nettopp republikansk. Men med Juan Carlos hendte det motsatte: Det var monarkiet som ofret seg for å etablere demokratiet. Dermed var ikke monarkiet lenger hovedfienden til demokratiet i det spanske tilfellet, men et springbrett fra Franco- diktaturet til et parlamentarisk demokratisk. Som Unaldi, påpeker, måtte det kanskje en borgerkrig til for at de kongelige skulle forstå behovet for forandring (Unaldi 2012:25). Kongens mentorer og utdanning var viktig for hans omfavelse av demokratiet, men kongen sørget ikke for en vellykket overgang alene.⁸⁹ Sosiale, strukturelle, internasjonale og midlertidige faktorer på aggregert nivå, så vel som den politiske elitens handlinger, var alle av betydning for Spanias overgang til demokrati. Kong Juan Carlos og dronning Sofia gjorde sine symbolske oppgaver sammen, og ekstra interessant

⁸⁹ Individuelle medlemmer av den politiske eliten kan ha utstrakt betydning. Dersom Juan Carlos oppførte seg som sin bestefar Alfonso 13., eller om det var Juan Carlos som hadde dødd av pistolskudd som barn, i stedet for den eldre broren Alfonso, kunne utfallet sett ganske annerledes ut (Unaldi 2012:26). Broren døde som 14- åring da de to brødrene lekte med en pistol. Det er blitt videre kjent at det var Juan Carlos som avfyrte skuddet.

er det at hun er greske kong Konstantin 2. sin søster. I 2014 abdiserte han for kronprins Felipe, etter at finanskrisen i 2008 og et par kongelige skandaler reduserte folkets støtte til monarkiet. Tabell 9 viser den kongelige rekkefølgen fra slutten av 1800- tallet til i dag.

Tabell 9: Spanias kongerekkefølge

Isabella 2.	1833- 1870 (abdisert)
Alfonso 12.	1875- 1885 (døde)
Maria Christina av Østerrike (regent)	1885- 1902 (Alfonso gammel nok)
Alfonso 13.	1886-1931 (republikk)
Francisco Franco (diktator)	1936- 1975 (døde)
Don Juan de Bourbon	Aldri regent ⁹⁰
Juan Carlos 1.	1975-2014 (abdikasjon)
Felipe	2014- i dag

6.4 Komparativ diskusjon

I casestudiet får vi noen svar på hvorfor noen monarkier overlevde, tross upopularitet og ikke-demokratiske valg. George 2. ble sittende på grunn av støtten fra Churchill og den britiske regjeringen, i tillegg til at folkeavstemningen som gjeninnsatte ham var manipulert. Konstantin 2. ble ikke avsatt med det første fordi det var taktiske grunner til å beholde ham en stund til. Samtidig ser vi at begge landene levde under stor sosial, økonomisk og politisk uro. De lå dermed sårbart til rette for diktatorisk maktkupp og påfølgende borgerkrig. Årsaken til at Spania og Hellas var «trege» med demokratiinnføring i europeisk sammenheng, kan være at de til en viss grad var isolert fra de andre landene. Begge lå relativt utenfor angelsaksisk kulturpåvirkning (Unaldi 2012:20). Flertallet av den spanske befolkningen hadde lav kunnskap om andre land, og de sammenliknet seg i mindre grad med andres liv. Mange hadde en ide om at landet bare kunne styres av en «sterk mann» (Lindqvist 2011b:407-8). Det var ikke før i 1938, da Spanias borgerkrig nesten var over, at den europeiske ideen om monarki virkelig stod for fall. I både Spania og Hellas så man at spørsmålet om statsform også innebar diktatorikk og borgerkrig. Borgerkrigene flyttet dessuten kampen mellom monarkister og republikanere til å bli en kamp også mellom kommunister og nasjonalister.

⁹⁰ Don Juan frasa sin rett til tronen i 1977. Han ble landsforvist i juni 1975 etter å ha kritisert regjeringen (Bernecker 1998:78, Unaldi 2012:22).

Likhetstrekkene mellom George 2. og Alfonso 13. er slående. Men mens George 2. fikk hjelp av britene, fikk ikke Alfonso en tilsvarende ytre hjelp. Tilliten Alfonso hadde i hæren fjernet de Rivera, men ikke Franco. Ingen av de spanske diktatorene var direkte motstandere av monarkiet, men mer tilhenger av en personlig makt. Ved å holde kongen på en armlengdes avstand uten å avsette dem helt, klarte diktatorene muligens å forene monarkistene og republikanere midlertidig. Folk ble uvisse på hvilken statsform de faktisk levde under, og politiske ideologier som fascisme og kommunisme tok over debatten.

På samme måte som monarkiet brukte religion til å rettferdiggjøre sin plass, ble kamp mot kommunisme brukt som faneflagg hos diktatorene med kongene i ryggen. I tillegg gjorde monarkiet, særlig i Spania, en god jobb med å proklamere seg selv som symbolet for katolisismen, og i begge tilfeller motstander av kommunisme (Unaldi 2012:23). Både Hellas og Spania fikk store etniske konflikter, så vel som ideologiske grupperinger. Gresk politikk - både monarkisk og republikansk- var voldelig og ustabilt. Det fantes ingen borgerkultur, ingen systemisk lojalitet eller tålmodighet for maktfordeling, men snarere en «borgerkrigskultur.» Spania var substansielt sett i samme situasjon. Borgerkrigen i Hellas liknet den spanske interne konflikten ti år før (Ucelay 2007:8,18).

I både Hellas og Spania så man en lang tradisjon med monarkisk- orienterte militærstyrker, hvor monarkiene lenge overlevde på grunn av sin fiendeposisjon til kommunismen. Konstantin 2. og Juan Carlos 1. var begge regenter på 1970- tallet, førstnevnte i slutfasen, sistnevnte i begynnerfasen av sitt styre. Mens Konstantin 2. forsøkte å øke egen makt, gav Juan Carlos den fra seg. Begge hadde støtte i hæren, men Konstantin 2. trengte også legitimitet fra folket og deres folkevalgte. I tillegg ble den spanske overgangen til demokrati regissert av en representant fra diktaturet selv, etter lang periode med diktatur. Fordi Franco var en slags regent, var det heller ingen brå overgang hva gjaldt statsform. I Hellas, derimot, hadde erfaringer med demokrati kommet og gått, og folk så seg lei av kongelige kupp i en tid hvor resten av Vest- Europa var demokratisk. Tiden var overmoden for demokratisk republikk i Hellas, og tilliten til monarkene var brutt. I det minste tilliten til at de kunne ha et demokratisk sinnelag. Kampen om demokrati dreide seg ofte om kampen mot autoritære figurer, som monarker. Strukturelle så vel som personlige faktorer påvirker hvordan monarkiet ble legitimert (Unaldi 2012:2,4).

I Hellas blandet militæret seg inn i politiske krefter, mens i Spania ble militærstyrken ledet av Franco i samråd med katolsk, føydalistisk og fascistisk støtte (De Meur m.fl. 1996:445). Både Franco og Metaxas begrunnet sitt styre med kamp mot kommunisme. Begge land opplevde store interne kriser som ledet til militær intervensjon og autoritære politiske grupper, hvor det som fantes av et parlamentarisk system kollapset (De Meur m.fl. 1996:448). Som Ucelay påpeker, møtes Spania og Hellas ved stupet i 1935-6. Uroligheter, konstitusjonelle kriser og borgerkrig preget begge land, og fellestrekket vedvarer til midten av 70- årene, der de begge demokratiseres. Et land måtte kvitte seg med monarken i prosessen, mens det andre beholdt monarken nettopp fordi han innførte demokrati. Disse forskjellene tydeliggjør kjernen i aktørvariabelen, som tilsier at monarkens atferd er avgjørende i møte med folkekrav om demokrati. Juan Carlos' tiltak ble utført på alle nivåer; i militæret, i politikken, i kulturen og i jussen. Gjennom symbolske gester som å lære seg katalansk språk, i tillegg til politisk og juridisk handling, arbeidet han for demokrati og å styrke monarkiets kredibilitet. Av Webers tre typer autoritet, brukte kongen den lovlige og den karismatiske. Men han henspilte også i sine taler på den dynastiske tradisjon og respekt for Spanias historie. Etterhvert lyktes han i å bli ansett som beskytter og som drivkraft for demokratisk transformasjon (Bernecker 1998:77-9). At Juan Carlos brukte tid på overgangen bekrefter også tesen om at fredelig overgang fører til monarkioverlevelse. Hellas var mer karakterisert av urolighet og ustabilitet, og er det til en viss grad også i dag. Både Spania og Hellas ble «tatt» av den tredje bølgen av demokrati, Hellas i 1974, og Spania i 1978. Begge land manglet imidlertid kontinuitet i et historisk helhetsperspektiv, som jo var det monarkiet skulle fremme.

De to kongenes ulike atferd og tilnærminger forklarer hvorfor Juan Carlos ble sittende som konge til 2014- i 39 år - i motsetning til Konstantin, som ble sittende i knappe 10 år, til 1973. Spania lå tjue- tretti år på slep etter de vestlige landene i Europa, og utover 60- tallet hadde Spania for alvor begynt å se til andre land. Diffusjonsteori og modernisering ligger her som bakenforliggende forklaringer. Francos lange styretid skyldtes blant annet at rojalister og vestlige makter foretrakk Francoisme foran en «usikker» republikk. Minnet om en turbulent republikk var fortsatt ikke glemt. Franco konkluderte med at monarkiet måtte vedvare etter sin død fordi alternativet, republikk, i hans øyne hadde bevist sin fiasko. Don Juan på sin side skjønnte at Franco var den eneste måten monarkiet kunne overleve på (Unaldi 2012:15). Don Juan gav også beskjed om at han kun ville fratrukke sin rett til tronen dersom Juan Carlos innførte demokratisk reform (Unaldi 2012:17). Man kan derfor anta at også Don Juan ønsket et demokrati, særlig ettersom han mislikte både Franco og hans valg av Juan Carlos, da han

visste fint lite om sønnens egentlige planer. Annet enn farens ønske og som en strategi for monarkiets overlevelse, hvorfor valgte Juan Carlos demokratiet? Paul Preston skriver:

”By excluding the monarchy from Spain for 40 years and by his arrogance in nominating his own royal successor, Franco seemed to have destroyed any political neutrality Juan Carlos might have enjoyed, just as he had undermined the monarchy’s other two central attributes of continuity and legitimacy” (Preston 2004:330).

I tillegg lærte Juan Carlos om inkludering og forhandling da faren forberedte sønnen på senere oppgaver. Det kan også ha vært av betydning at kongens svoger, Konstantin 2., nettopp ble avsatt bare et par år tidligere. Historien om Juan Carlos er et kroneksempel på hvordan monarkier blir beholdt. Men mens de andre monarkene i dagens DPM kunne bruke tiår på å gi etter, måtte Juan Carlos demokratisere monarkiet i ekspressfart. Som konge forstod han at han ikke kunne gjenta sine forfedres feilsteg (Unaldi 2012:22). Konstantin 1. på sin side, hadde antageligvis mer tro på landets tålmodighet enn hva som var tilfelle. Siden vi vet mindre om hans bakgrunn, er det vanskelig å si konkret hvorfor han handlet som han gjorde, - sammenliknet med hva vi vet om Juan Carlos. At det greske 60- tallet var mer turbulent enn det spanske, kan også gi en pekepinn på bakgrunnen for endelig statsform - selv om trekkene ved den individuelle monark var avgjørende.

6.5 Oppsummering

I casestudiet har jeg forsøkt å observere kronologisk, og å se ulike sammenhenger mellom fortid og nåtid. Når vi ser tilbake i tid, var det høyere terskel for monarkienes atferd, men også da ble en rekke monarker avsatt og tvunget i eksil. Det er muligens det som skiller moderne og eldre tid; at den ideologiske avstanden til republikk som alternativ statsform, var større. Altså ble monarkene gjerne like fullt avsatt, men det var mer aktuelt å sette inn en ny monark enn å avvikle institusjonen. Kanskje var det nettopp derfor De Rivera, Metaxas og Franco ikke så det nødvendig å avvikle monarkiet som statsform, men i stedet danne et «hybridregime» i kombinasjonen monarki og militært diktatur. Monarkene kom i skyggen av diktatoren, men ble like fullt sittende så lenge diktatorene støttet monarkene. Slektskapet mellom monarkiet og diktaturet er altså ikke bare et enevelde, men har dukket opp i «moderne form» i Spania og Hellas.

Casestudiet bekrefter tesen om at bare DPM har overlevd i Europa. Monarkiet ble avviklet i Hellas fordi kongen ikke gav etter for parlamentarisme, mens monarkiet i Spania ble beholdt på grunn av kongens ønske om demokrati. Det er dog en rekke andre faktorer som kan ha spilt ulike roller, som vil avhenge av kontekst, tilfeldigheter eller udokumenterte hendelser. Når vi oppsummert anvender de uavhengige variablene fra oppgavens del 1 på Hellas og Spania, finner man at valgmanipulasjon og politisk kompromittering dominerte begge land i det første monarkiet, mens Hellas også led krigsnederlag. Når den greske hæren ble slått, ble kongefamilien ofte brukt som syndebykk (Nash 1994:118). Spania på sin side utløste borgerkrig etter en militær revolt i Marokko i 1936. I det andre monarkiet i Spania (etter 1975), gjenspeiler historien mer av de samme trekkene som DPM- landene. I Hellas' andre monarki (etter 1935) hadde man riktignok ingen revolusjon eller krigsnederlag, men perioden 1967-1974 var dominert av militærkupp. Dette bekrefter funnene fra QCA- matrisen som viser at variablene A (valgmanipulasjon) og B (Motstand mot parlamentarisme) er de med høyest forklaringsverdi. Studien av Spania og Hellas styrker dermed min generalisering om at *kun* monarkier som blir DPM har overlevd i Europa.

Kapittel 7: Konklusjon

7.1 Diskusjon av resultater

I en oppgave som denne er det begrenset kapasitet til å innhente all relevant informasjon om hvert land i hele den valgte perioden. Det er derfor en del kortfattet informasjon i utformingen av datagrunnlaget. I denne oppgaven er det i tillegg flere faktorer som ikke er blitt observert, og kan anses som potensielle, alternative forklaringer til de valgte variablene. For det første har jeg ikke vurdert effekten av territorielle delinger mellom landene. Jeg har bare kort nevnt etniske konflikter og økonomiske skiller, enda mindre økonomisk utvikling. Dette er snarere blitt en del av moderniseringsteori innenfor demokratiseringen av kontinentet. Sekularisering og religiøse endringer er også utelatt i stor grad. Kirken som aktør kan ha hatt en større betydning enn hva jeg har vurdert i studien. Sist, men ikke minst, har jeg sett av datagrunnlaget at hæren har hatt en større rolle enn forventet. Både i tilfellet med den russiske revolusjonen i 1917, under den franske revolusjonen, i den greske monarkihistorien og i demokratiseringen av Spania under Juan Carlos, var hæren av signifikant betydning hva gjaldt lojalitet til monarken. Kongen måtte ha legitimitet både hos folket og i hæren for å kunne bli sittende. Dette er muligens noe som vil være åpent for senere forskning. Gjennom den samme litteraturen har det vist seg at militæret dessuten hadde en mye tettere kobling til

beslutningstakerne og til politikken enn i dagens situasjon. Da var det heller kanskje ikke så rart at mange diktatorer kom nettopp fra militæret. I dag lever både monarken og hæren under folkevalgtes kontroll. Kongelig militærkupp hører i Europa fortiden til.

En annen faktor som kan vies mer fokus for videre studier er utviklingen av partisystemet og partienes betydning for valg av statsform. Ideen om opposisjon til makten ble som sagt utviklet med det konstitusjonelle monarkiet. Retten til en politisk opposisjon kom i mange tilfeller før utvidelse av stemmeretten (Bakke m.fl. 2009:19). Det er viktig å påpeke at selv etter innføring av parlamentarisme snakker man ikke nødvendigvis om et fullverdig demokrati. Dette fordi allmenn stemmerett for begge kjønn gjerne kom senere enn parlamentarisme. For eksempel fikk svenske kvinner stemmerett i 1921, mens greske kvinner måtte vente til 1952 (Ucelay 2007:13). Et fullt ut demokratisk system må inneha *både* retten til politisk opposisjon og stemmerett for alle voksne i befolkningen.

Oppsummerende etter analysene, kan man konkludere med at:

1) Monarkiet falt dersom A) Monarken mistet legitimitet ved ikke å gi etter for parlamentarisme, B) Valgsystemet var manipulert, C) Landet hadde voldelige, revolusjonære opprør, og D) Landet led krigsnederlag. Motsatt ble monarkiet beholdt dersom A) Monarken ikke manipulerte valg, B) Gav etter for parlamentarisme, C) Landet var nøytralt eller på vinnnersiden i krig, D) Landet hadde en rolig, ikke- voldelig overgang til demokrati.

2) Monarken ble avsatt (på grunn av manglende legitimitet) dersom A) Han brøt med tradisjoner, B) Kjempet mot demokratiske og/ eller revolusjonære krefter, C) Blandet seg inn i politiske saker og konflikter med negativt utfall, D) Var apatisk eller en dårlig leder i krisesituasjoner, E) Forsøkte å beholde en autoritær maktposisjon, eller F) Støttet en diktator eller et diktatorisk regime. Man ser imidlertid unntak hvor en monark var vanskelig å fjerne, på grunn av kobling til hæren eller på grunn av ekstern støtte (som Georg 2., Boris 3., men også Konstantin 2. de første par årene).

3) Det som kjennetegner DPM- landene, er at 1) De ikke opplevde valgfusk, 2) De var enten nøytrale i krig, eller på vinnnersiden, 3) Monarken gav etter for politiske krav og parlamentarisme, 4) De opplevde ingen revolusjon. Det er imidlertid viktig å påpeke at selv om Storbritannia er det eneste DPM- landet som offisielt vant krigen, ble Belgias og

Nederlands nøytralitet ignorert. Gjennom okkupasjon ble de tvunget inn på de alliertes side, nøytraliteten ble opphevet, og dermed havnet de på krigens vinnerlag.

I både første og andre del av oppgaven har jeg sett at det var valgmanipulasjon (A) og motstand mot parlamentarisme (B) som gav størst utslag på monarkiets fall. Det er på den andre siden vanskelig ikke å vurdere motstand mot parlamentarisme isolert gjennom en 115 år lang periode, der alle monarker har hver sin personlighet og atferd. I tillegg kan en enkelt monark være overbevist om sin egen kongelige autoritet for så å akseptere egne begrensninger på et senere tidspunkt. Videre forklaringer hvorvidt monarkiet overlevde eller ikke i slike situasjoner, har jeg begrunnet med abdikasjon eller at kongen trakk seg i tide. Dette er imidlertid ikke utdypet nærmere, og kan være interessant for videre forskning. I casestudiet har jeg brukt mer plass på å observere flere monarker kronologisk. Her stemmer hypotesen om at en monark som ikke gir etter for parlamentarisme, vil miste tillit og dermed tronen. Antakelsen er at dette er mye mer relevant for den aktuelle perioden fra og med 1900, på grunn av demokratisering. Noen monarkier overlevde lengre fordi udemokratiske monarker valgte å abdisere fremfor å yte fortsatt motstand. Det er forskjell på monarkens overlevelse og institusjonens overlevelse:

”Certainly, the future of monarchies could not be predicted by reading their constitutions. What was inexorable was that the monarchs would lose power, but whether they would also lose the crown was not foretold. Why did some monarchies succeed in losing power but preserving the crown while others lost both? (...) Once they constitutionalized their rule, monarchs could not keep power and survive. The monarchs who were too good at using the state- apparatus to manage elections- and many were- saw their monarchies abolished. Those who clung to power when they happened to have lost also ended being overthrown. To keep the crown on their heads, they had to know when to give up.” (Przeworski m.fl. 2012:111).

Denne antakelsen samsvarer også med annet teoretisk grunnlag. Vi ser at grunnlovene og krav om demokratisering utfordret monarkienes makt og legitimitetsgrunnlag. «Demokratisering» er strukturelt og kanskje veldig abstrakt, men kan operasjonaliseres gjennom utformingen av grunnlovene, valgene og det politiske systemet, dvs. i hvor stor grad monarken kontrollerte politikken. Man har også en relativ oversikt over årstallet hvert land innførte grunnlover som

gjorde landene til konstitusjonelle monarkier. Dette kan ses i tabell 1 for DPM, samt tabell 1 i appendiks for republikkene. Oppsummerende vil jeg konkludere med svar på hypotesene.

7.2 Svar på hypotesene

De antatte hypotesene i studien har jevnt over samsvart fint med funnet datamateriale, med få avvik:

H1: Land med fredelige, ikke- voldelige overganger til demokrati, beholdt monarkiet, mens land med revolusjonære, voldelige overganger fjernet det. Her ser vi at alle land som opplevde revolusjon, også opplevde monarkiavvikling. Revolusjon vil her bety det samme som en radikal, voldelig overgang. Vi ser at ingen av landene som beholdt monarkiet, opplevde revolusjon. Men Storbritannia (1649 og 1688) og Frankrike (1792) gjeninnsatte det, og det russiske monarkiet overlevde revolusjonsforsøket i 1905. I de to førstes tilfelle, kan det forklares med den rådende ideologien og tidsepoken, mens i sistnevnte var revolusjonen mislykket.⁹¹

H2: Land som tapte i krig, fjernet oftere monarken. Monarken ble holdt ansvarlig for landets mislykkede krigføring. Land som vant i krig og/ eller var politisk nøytrale, beholdt monarkiet siden monarkens ansvarlighet over situasjonen påvirket monarkens rolle. Denne hypotesen bekreftes ved at ingen av landene som beholdt monarkiet led krigsnederlag, bortsett fra Bulgaria; hvor Ferdinand reddet monarkiet ved å abdisere. Ti av tretten land med monarkidød tapte i krig. De tre andre var Portugal, som avviklet monarkiet ved revolusjon før verdenskrigene, Spania, som ikke var involvert i verdenskrigene, og Albania, som var strengt underlagt aksemaktenes og stormaktenes kontroll. Matrisen i appendiks bekrefter dette mønsteret: Landene som tapte i en krig var mer tilbøyelig til å fjerne monarken ved krigens slutt. Her er det kanskje interessant med en liten parallell til teorien om den demokratiske fred. Jo mer demokratisk landet er – og altså jo mer politisk marginalisert og demokratisk orientert monarken er- jo mindre sannsynlig er det at landet erklærte krig. Man kan se at flere av de tretten landene ble styrt av en diktator, var involvert på trippelalliansens eller aksemaktens side og/eller innførte totalitære politiske ideologier. Støtte til tyskerne i

⁹¹ Styrken og ressursnivået til de republikanske gruppene spilte også en rolle; for eksempel var ikke de spanske republikanerne sterke nok til å erklære republikk etter Isabella 2. sin avgang i 1868.

okkuperte land førte til frykt for revolusjon og abdikasjon, som i Luxembourg 1919 og i Belgia 1951.

H3: Monarkier som opererte med valgmanipulasjon ble avviklet, mens landene som beholdt monarkiet ikke hadde manipulerte valg. Alle land hvor politiske valg ble manipulert, endte med monarkiavvikling. Dette har sammenheng med at disse tretten landene hadde en monark med større politisk makt, samtidig som at disse landene var de samme som involverte seg mest i kriger og som utviklet autoritære regimetyper i mellomkrigstiden. Ingen av DPM-landene opplevde omfattende valgmanipulasjon.

H4: I statene hvor monarken gav etter for det parlamentariske prinsipp ble monarkiet beholdt, mens statene hvor monarken ikke aksepterte å gi fra seg politisk makt, ble det fjernet. Vi så i matrisen at ingen DPM hadde opplevd en politisk kompromittert monark som ønsket å fjerne parlamentariske prinsipper, begå maktkupp, stå på tapende side av en krig, eller forsøkte å manipulere valg. Tilsvarende hadde landene som endte som republikk hatt monarker som støttet diktatorer eller totalitære ideologier, begitt seg ut i krig og endt på tapende side, forsøkt å øke egen makt, manipulere valg eller blande seg for mye i styringen av landet. Denne variabelen var spesielt vanskelig å operasjonalisere, men jeg mener å ha funnet et slags atferdsmønster som kan løses dikotomt. Dette går i stor grad under monarkens popularitet, tillit og støtte fra folk, hær og ministre. I casestudiet har vi fått bekreftet at monarkens personlighet, atferd og holdning var avgjørende for monarkiets overlevelse. Tilfellene med Alfonso 13., George 2., Konstantin 1. og Konstantin 2., viser dette. Kong Juan Carlos innførte demokrati etter egen vilje, mens Konstantin 2. febrilsk forsøkte å holde fast på monarkiets, og egen makt. Juan Carlos gjenbygde og gjenvant tilliten til monarkiet, mens Konstantin ødela all tillit kongehuset måtte ha igjen. Spania og Hellas var de eneste landene som etablerte udemokratiske monarkier i mellomkrigstiden, hvor monarkiet overlevde krig og opprør i kjølvannet av andre verdenskrig.

7.3 Konklusjon

Problemstillingen innledningsvis, var følgende: *Hvorfor overlevde noen europeiske monarkier, mens de fleste andre ble avviklet i løpet av det 20. århundret?* De bevarte monarkiene overlevde fordi de hadde en fredelig og gradvis overgang til demokrati, og fordi de hadde mindre grunn til å bytte statsform, da monarkiene ikke var politisk kompromittert. I

motsetning til monarkiene som opplevde valgmanipulasjon, krigsnederlag, revolusjon eller en monark som motsatte seg parlamentarismen, gikk ikke monarkiene gjennom de samme prøvelsene som kunne kompromittere monarkiet. Av QCA- matrisen så vi at det var én vei til monarkioverlevelse og to veier til monarkidød; at monarken motsatte seg parlamentarisme, valgmanipulasjon eller de samme inkludert krigsnederlag. På bakgrunn av hypotesene, viste samtlige antakelser seg som korrekte: Krigsnederlag, revolusjon, valgmanipulasjon, og en monark som ikke gav etter for parlamentarisme har alle negativ sammenheng med monarkioverlevelse. Monarkiet kunne bare overleve som et DPM; altså ved at monarkiet tilpasset seg den demokratiske utviklingen. DPM- landene hadde ingen voldelige eller revolusjonære overganger til demokrati, de var enten nøytrale eller på vinnende side i krig, og hvor maktkampen mellom konge og parlament gikk i parlamentets favør. Maktdeelingen innebar naturligvis også en mye mindre sjanse for valgmanipulasjon, eller at kongen kontrollerte valget. Monarkiene overlevde ved å bevare sin opphøyde rolle gjennom respekt for folkekravet og folkesuverenitetsprinsippet. Forsøkte monarkene å rokke ved dette, kunne de få både folket, politikerne og hæren- men også eliten - mot seg. Monarken var altså i det 20. århundret i en posisjon der maktkamp og maktfordeling var i en omdreiningsprosess; makten ble flyttet fra monarken til folket og dets politiske representanter. Den eneste måten monarkiet kunne bevares på, var å gi etter for dette. Dermed er også variabel A og B de viktigste forklaringsvariablene. Dette blir bekreftet i casestudiet av Spania og Hellas. Monarkene som ble avsatt, anerkjente ikke de nye maktstrukturene, og satte sine monarkier gjennom prøvelser som førte til ytterligere belastninger for institusjonen.

Utviklingen mot DPM startet allerede på 1800- tallet. Flere «bølger» demokrati endret gradvis det enevelde monarkiet til konstitusjonelt, og fulgte videre det konstitusjonelle monarkiet til DPM. Det postdemokratiske monarkiet er en institusjon som har endret identitet og innhold. Fra å være suveren stat med dynastisk prinsipp, til nasjonsbygger i verdenskrigene, og i dag blitt redusert til symbolske og moralske idealfamilier i et massemediesamfunn. Monarki er essensielt en imaginær institusjon. Det seremonielle med monarkiet, regaliene, og respekten for tradisjon er alle fortsatt med på å karakterisere det magiske ved kongehuset. Men som institusjon er dens legitimitet svekket ved at respekten for autoritet, rangordning og arvelig samfunns plassering er utgått, der vi i dag lever i mer egalitære og likestilte samfunn. Margaret Thatcher argumenterte med at en institusjon ikke kunne forsvare seg ved simpelthen å hevde at den hadde eksistert i lang tid. Hvis en institusjon ikke kunne rettferdiggjøre seg på praktisk grunnlag, kunne det avskaffes (Bogdanor 1995:305). I dag kan monarkiets praktiske funksjon

være humanitært arbeid, samtidig som kongefamilien må holde seg langt unna politikkens sfære.⁹² En monark med politisk tilhørighet vil splitte, i stedet for å forene nasjonen, og vil samtidig utfordre demokratiet. I dag er kampen om demokrati avgjort, og monarkiene hviler på folkeinteresse, popularitet og opinion.⁹³ Monarkene sitter i grunn på kongestolen så lenge de har folkets tillatelse, og er verdig folkets tillit. Som populære kong Olav 5. av Norge sa: «Jeg har 4 millioner livvakter» (Haug 2014). Skulle de kongelige bevege seg for langt utover folkets komfortsone, setter de monarkiet i risikozonen. I en stadig mer globalisert tid må monarkiet også tilpasse seg EU, som har overtatt deler av nasjonalstatenes suverenitet.⁹⁴ Europeisk integrasjon vil føre til at monarkiene blir mer modernisert og internasjonalisert. I nyere tid har ingen av de europeiske republikkene blitt monarkier, noe som tyder på at monarkiet som statsform er utdøende. Holdbarheten på de gjenlevende monarkiene, derimot, gjenstår å se.

⁹² Det eneste stedet en britisk regent ikke har lov til å oppholde seg, er i *House of Commons*. De kongelige har verken stemmerett, - organisasjonsfrihet, religionsfrihet eller rett til å ytre sine meninger som gjelder saker utenfor humanitære grunnlag (Alstadheim 2014:76). De skal være politisk nøytrale og ikke ha mulighet for å påvirke valgresultat eller politiske beslutninger.

⁹³ Debatten om monarki versus republikk går ofte på hvilken styreform man ønsker, og kvaliteten på alternativet til monarki. Monarkiets popularitet baserer seg på sentimentalitet og følelser snarere enn fornuft og prinsipielle grunnlag (Nicolson 1962:300, Alstadheim 2014). Disse følelsene for monarkiet er i dag sterke i mange av monarkiene, og symbolene om kontinuitet, (nasjonal) enhet, integrasjon og tradisjon er både mektige, og viktige for folket. Debatten innebærer også ulike alternativ om hva slags republikk man som stat ønsker, og hvem som skal overta monarkens oppgaver.

⁹⁴ De syv monarkiene som er medlem av EU er: Sverige, Belgia, Danmark, Nederland, Luxembourg, Spania og Storbritannia. EU har per dags dato 28 medlemsland.

Bibliografi

Alstadheim, Kjetil B. 2014. *Republikken Norge. Om hvorfor vi fortsatt har konge – og hva vi kan få i stedet*. Oslo: Aschehoug forlag.

Anderson, Lisa. 1991. "Absolutism and the Resilience of Monarchy in the Middle East." *Political Science Quarterly*. The Academy of Political Science.

Anderson, Perry. 1974. *Lineages of the Absolutist State*. London: The Bath Press.

Bakke, Elisabeth. Heidar, Knut. 2009. Kap 1. "Politikk i Europa." Sampil 100. Institutt for sammenliknende politikk. Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Bergen.

Bernecker, Walther L. 1998. "Monarchy and Democracy: The Political Role of King Juan Carlos in the Spanish Transition". *Journal of Contemporary History*. Sage Publications.

Bogdanor, Vernon. 1995. "The Monarchy and the Constitution." *Oxford University Press*.

Boix, Charles. Miller, Michael. Rosato, Sebastian. 2012. "A Complete Data Set of Political Regimes, 1800- 2007." *Comparative Political Studies*. Sage Publications.

Bratberg, Terje. 2009. Store Norske Leksikon. "Juliana Louise Emma Marie Wilhelmina." [Online 16.04.2015] URL: https://snl.no/Juliana_Louise_Emma_Marie_Wilhelmina

Bregolat, Eugenio. 1999. "Spain's Transition to Democracy." The John Hopkins University Press.

Cheibub, J. A, Shane, Martin og Rasch, B. E. 2014. "To Invest or Not to Invest? Modes of Government Selection in Parliamentary Democracies and their Origins."

Clement, Adam. 2012. "Liechtensteins' Monarchy. Fresh Prince of Liechtenstein." *The Oxonian Globalist*. Vol 2. Issue 3.

Clogg, Richard. 2013. *A Concise History of Greece*. Tredje utgave. Cambridge University Press.

Cliadakis, Harry. 1979. "The Political Background to the Metaxas Dictatorship, 1935-36." *Journal of Contemporary History*, Vol 14, No 1. Sage Publications.

Collier, David. Adcock, Robert. 1999. "Democracy and Dichotomies: A Pragmatic Approach to Choices about Concepts." *Annual Review of Political Science*.

Dahl, Robert A. 1971. *Polyarchy. Participation and Opposition*. New Haven and London, Yale University Press.

De Meur, Gisele. Berg- Schlosser, Dirk. 1996. "Conditions of Authoritarianism, Fascism, and Democracy in Interwar Europe: Systematic Matching and Contrasting of Cases for "Small N" Analysis." Sage Publications. *Comparative Political Studies*.

De Santis, Hugh. 1981. "In Search of Yugoslavia: Anglo- American Policy and Policy-Making 1943-45." Sage Publications: Journal of Contemporary History.

Diamond, Larry. 1999. *Developing Democracy. Toward Consolidation*. The John Hopkins University Press.

Doyle, William. 2001. *The French Revolution. A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.

Downing, Brian M. 1992. *The Military Revolution and Political Change. Origins of Democracy and Autocracy in Early Modern Europe*. New Jersey: Princeton University Press.

Dumont, Patrick. De Winter, Lieven. 2003. «Luxembourg: A Case of More 'Direct' Delegation and Accountability», i *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*. Strøm, Kaare. Muller, Wolfgang C. Bergman, Torbjørn. Oxford University Press.

Dypvik, Astrid Sverresdotter. 2009. "Vilhelm 2. - tysk keiser 1888-1918." [Online 14.02.2015] URL: https://snl.no/Vilhelm_2/tysk_keiser_1888-1918

Elliot, J.H. 1991. "A Europe of Composite Monarchies". Oriel College, Oxford.

Encyclopædia Britannica. 2015. *EMA/ELAS*. [Online 21.04.2015] URL: <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/175590/EAM-ELAS>

Fjelde, Hanne. Knutsen, Carl Henrik. 2013. "Property Rights in Dictatorships: kings protect property better than generals or party bosses." Oslo: Contemporary Politics.

Fortescue, William. 2002. «Morality and Monarchy: Corruption and the fall of the Regime of Louis- Philippe in 1848." French History. Oxford University Press.

Fried, Marvin Benjamin. 2012. "The Cornerstone of Balkan Power Projection: Austro-Hungarian War Aims and the Problem of Albanian Neutrality, 1914- 1918." Diplomacy & Statecraft.

Frisch, Hillel. 2011. "Why Monarchies Persist: Balancing between Internal and External Vulnerability. » Review of International Studies, Cambridge.

Furet, Francoise. 1988. *Revolutionary France 1770- 1880*. Cornwall: Blackwell Oxford UK & Cambridge USA.

Geddes, Barbara. 2003. *Paradigms and sand castles: theory building and research design in comparative politics, Analytical perspectives on politics*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

George, Alexander L. Bennett, Andrew. 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge.

Gerring, John. 2007. *Case Study Research: principles and practices*. Cambridge University Press.

Gerring, John. 2012. *Social Science Research: A Unified Framework*. Cambridge University Press.

Goplen, Ådne. 2007. "Boris 3." [Online 05.03.2015] URL: https://snl.no/Boris_3

Greve, Tim. 2009. "Alfons 13." [Online 24.03.2015] URL: https://snl.no/Alfons_13

Grimstad, Carl- Erik. 2003. *Den forkledte republikk. Regimer foran undergangen*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.

Haug, Kenneth. 2014.11.14 "How to Offend a Norwegian Person." Business Insider. [Online 16.01.2015] URL: <http://www.businessinsider.com/how-to-offend-a-norwegian-person-2014-11>

Herb, Michael. 1999. "All in the Family: Absolutism, Revolution, and Democracy in the Middle Eastern Monarchies."

Herb, Michael. 2004. "Princes and Parliaments in the Arab World." *The Middle East Journal*.

Hobson, Rolf. 2014. *Europeisk politisk historie*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

Huntington, Samuel. 1991. «The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century." *Norman: University of Oklahoma Press*.

Julsrud, Ottar. 2015. "Luxembourgs historie". Store Norske Leksikon. [Online 22.04.2015] URL: https://snl.no/Luxembourgs_historie

Julsrud, Ottar. Greve, Tim. 2014. "Spanias historie." Store Norske Leksikon. [Online 27.04.2015] URL: https://snl.no/Spanias_historie

Karl, Terry Lynn. Schmitter, Philippe C. 1991. "Modes of Transition in Latin America, Southern and Eastern Europe." *Comparative Politics*, Stanford University.

Kurzman, Charles. 1998. "Waves of Democratization." *Studies in Comparative International Development*.

Legg, Keith R. Roberts, John M. 1997. *Modern Greece. A Civilization on the Periphery*. WestviewPress.

Lijphart, Arend. 1971. *Comparative Politics and the Comparative Method*. The American Political Science Review.

Lima, Geir. 2015. "Italias historie." Store Norske Leksikon. [Online 20.05.2015] URL: https://snl.no/Italias_historie

- Lindqvist, Herman. 2011a. *Solkongen. Historien om Ludvig 14*. Schibsted forlag.
- Lindqvist, Herman. 2011b. *Historien om Spania*. Schibsted forlag.
- Linsenmeyer, William S. 1981. "Italian Peace Feelers before the Fall of Mussolini." Sage Publications. *Journal of Contemporary History*.
- Linz, Juan J. 2000. *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Lipset, Seymore Martin. 1959. "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Legitimacy." *American Political Science Review*.
- Mahoney, James. 2010. "After KKV: The New Methodology of Qualitative Research." Cambridge University Press.
- Masson, Jeffrey Moussaieff. 2014. *Beasts*. New York: Bloomsbury.
- McKean, James. 2012. "Survival of the Monarchies." *The Oxonian Globalist*.
- Menaldo, Victor. 2012. "The Middle East and North Africa's Resilient Monarchs.» *The Journal of Politics*, University of Washington.
- Mommsen, Wolfgang J. 1990. "Kaiser Wilhelm 2. And German Politics." *Journal of Contemporary History*. Sage Publications.
- Monstad, Elin. 2013. "I Want to Break Free: An analysis of de facto states and their paths toward success and failure between 1945 and 2012." *Universitetet i Bergen*.
- Moore, Barrington. 1966. *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasants in the Making of the Modern World*. Boston: Beacon Press.
- Munck, Gerardo L. 1994. «Democratic Transitions in Comparative Perspective». *Comparative Politics*.
- Munck, Gerardo L. Verkuilen, Jay. 2002. "Conceptualizing and Measuring Democracy: Evaluating Alternative Indices." Sage Publications. *Comparative Political Studies*.
- Nash, Michael. 1994. "The Greek Monarchy in Retrospect." *Contemporary Review*.
- Nicolson, Harold. 1962. *Monarchy*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Palmer, RR. Colton, Joel. Kramer, Lloyd. 2007. *A History of the Modern World: Since 1815*. 10. utgave. McGraw Hill Higher Education.

Parish, Henry Headley. 1838. *The Diplomatic History of the Monarchy of Greece from the year 1830. Showing the transfer to Russia of the Mortgage held by British Capitalists over its Property and Revenues*. London: J. Hatchard and son.

Parker, David. 1983. *The Making of French Absolutism*. London: Edward Arnold Publishers.

Preston, Paul. 2004. *Juan Carlos: Steering Spain from Dictatorship to Democracy*. New York.

Pavlowitch, Stevan K. 1981. "Out of Context- The Yugoslav Government in London 1941-1945." Sage Publications - Journal of Contemporary History.

Przeworski, A. Alvarez, M., Cheibub, J. A., Limongi, F. 1996. "Classifying Political Regimes". *Studies in Comparative International Development*.

Przeworski, Adam. Asadurian, Tamar. Bohlken, Thomas Anjali. 2012. *The Origins of Parliamentary Responsibility*. New York: Cambridge University Press.

Our Grand Ducal de Luxembourg. "Marie-Adélaïde, une Grande-Duchesse luxembourgeoise (1894-1924)." 2011. [Online 16.05.2015] URL: <http://www.monarchie.lu/fr/histoire/souverains/marie-adelaide/index.html>

Ragin, Charles C. 1987. *The Comparative Method: moving beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. Berkeley: University of California Press.

Rohac, Dalibor. 2008. "Why did the Austro- Hungarian Empire collapse? A public choice perspective." Springer Science+Business Media.

Rose, Benjamin. 2012. "King of all the Spaniards: An Analysis of the Spanish Transition to Democracy through the Words of Juan Carlos I." The Honors College, Wesleyan University.

Rustow, Dankwart A. 1970. "Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model." *Comparative Politics*.

Salvesen, Helge. Norseng, Per G. Mardal, Magnus A. Weidling, Tor Ragnar. Giverholt, Helge. Tvedt, Knut Are. 2013. «Sveriges historie.» Store Norske Leksikon. [Online 18.05.2015] URL: https://snl.no/Sveriges_historie

Seim, Jardar. 2012. "Romanias historie til 1989." Store Norske Leksikon. [Online 01.05.2015] URL: https://snl.no/Romanias_historie_til_1989

Schneider, Carsten Q. Wagemann, Claudius. 2006. "Reducing Complexity in Qualitative Comparative Analysis (QCA): Remote and proximate factors and the Consolidation of Democracy." Malden: Blackwell Publishing Ltd.

Sfikas, Thanasis D. 1991. "'The People at the Top Can Do These Things, Which Others Can't Do': Winston Churchill and the Greeks, 1940-45."

Shaw, Stanford J. Shaw, Kural Ezel. 1977. *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*. California: Cambridge University Press.

Shlomo, Ben- Ami. 1977. "The Dictatorship of Primo de Rivera: A Political Reassessment." Sage Publications: Journal of Contemporary History.

Skocpol, Theda. 1979. "States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia, and China." Cambridge: Cambridge University Press.

Stavestrands, Eirik. 2013. "Freedom and Stability in Contemporary Monarchies: Testing the Theory of Monarchical Exceptionalism." Universitetet i Bergen.

Stepan, Alfred. Linz, Juan J. Minoves, Juli F. 2014. "Democratic Parliamentary Monarchies." Journal of Democracy.

Stoltz, Gerhard. 2009. "Walter Bagehot." Store Norske Leksikon. [Online 22.04.2015] URL: https://snl.no/Walter_Bagehot

Sulyok, Vince. 2009. "Miklos Horthy." Store Norske Leksikon. [Online 03.03.2015] URL: https://snl.no/Mikl%C3%B3s_Horthy

Swanborn, Peter. 2010. *Case Study Research. What, why and how?* Sage: London

Sørensen, Øystein. 1983. *Frihet og enevælde. Jens Schiøderup Sneedorffs politiske teori*. Oslo: Universitetsforlaget.

Teorell, Jan. 2010. *Determinants of Democratization. Explaining Regime Change in the World, 1972-2006*. Cambridge.

Teorell, Jan. Hadenius A. 2007. "Pathways from Authoritarianism". The John Hopkins University Press. Journal of Democracy.

Theodoracopulos, Taki. 1976. *The Greek Upheaval. Kings, Demagogues and Bayonets*. London: Stacey International.

The Greek Royal Family 2012. "Queen Anna Maria." [Online 15.04.2015] URL: <http://www.greekroyalfamily.gr/en/queen-anna-maria.html>

Tridimas, George. 2009. "Referendum and the choice between monarchy and republic in Greece." Newtownabbey: Springer Science+Business Media.

Tsarouhas, Dimitri. 2005. "Explaining an Activist Military: Greece until 1975." Southeast European Politics.

Tvedt, Knut Are. Julsrud, Ottar. Johannesen, Kåre Langvik. 2015. "Belgias historie." Store Norske Leksikon. [Online 15.05.2015] URL: https://snl.no/Belgias_historie

Ucelay- da Cal, Enric. 2007. "The Unsettled Debate: Monarchy and Republic in Spain and Greece in the Interwar years." *Entremons*. UPF Journal of World History.

Unaldi, Serhat. 2012. "Modern Monarchs and Democracy: Thailand's Bhumibol Adulyadej and Juan Carlos of Spain." *Journal of Southeast Asian Affairs*. GIGA.

Watson, Hugh Seton. 1967. *Eastern Europe Between the Wars 1918- 1941*. Harper Torchbooks, Harper & Row, Publishers.

Wheeler, Douglas L. 1972. "The Portuguese Revolution of 1910." *The Journal of Modern History*. Chicago Journals.

Wright, Joseph. Escribà-Folch, Abel. 2012. "Authoritarian Institutions and Regime Survival: Transitions to Democracy and Subsequent Autocracy." *British Journal of Political Science*, Cambridge.

Yin, Robert K. 2009. *Case Study Research: Design and Methods*. Thousand Oaks; Ca: Sage Publications.

Yom, S. L. and Gause, F. G. 2012. "Resilient Royals: How Arab Monarchies Hang On". *Journal of Democracy*.

Weber, Max. 2000. *Makt og byråkrati. Essay om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Trondheim: Gyldendal Akademisk.

Appendiks

Tabell 1: Innføring av grunnlov og konstitusjonelt monarki

Land	Grunnlov	Konstitusjonalisme
Albania	1928	1928- 1946
Frankrike	1814, 1830, 1852	1814- 30; 1830- 1848; 1852- 1870
Tyskland	1871	1871- 1918
Bulgaria	1879	1878- 1946
Portugal	1822, 1826, 1838	1822- 1910
Italia	1861	1861- 1946
Østerrike	1867	1867- 1918
Hellas	1844, 1864	(1875- 1910) 1924, 1935-74
Ungarn	1867	1867- 1918
Tyrkia	1876, 1909	1876- 1922
Romania	1866, 1938	1866- 1947
Russland	1906	1906- 1917
Serbia	1869, 1888	(1903- 1918)
Jugoslavia	1921, 1931	1921- 1945

Tabell 2: Totaloversikt over europeiske stater og monarkisk historie

Land/ case	Regimetype fra og med 1900	Avvikling av monarkiet	Type avvikling
1 Frankrike	Monarki til 1792, 1802-48 og 1852-70. Republikk fra 1875	1792, 1848 og 1875	Revolusjon 1789, revolusjon 1848 og krigsnederlag 1870
2 Russland	Monarki	1917	Revolusjon
3 Finland	Storfyrstedømme under Russland. Monarki ble forsøkt innført etter uavhengighet i 1917, men ble ikke noe av	1917	Uavhengighet
4 Norge	Monarki til i dag, innført i 1905 ved folkeavstemming		
5 Sverige	Monarki til i dag		
6 Danmark	Monarki til i dag		
7 Tyskland	Lappeteppe av lokale monarkier. Samlet monarki- keiserdømme fra samlingen i 1871	1918	Nederlag i 1. verdenskrig
8 Storbritannia	Monarki til i dag		
9 Island	Under Danmark. Egen stat i 1918 med den danske kongen som monark	1944	Island erklærte seg som uavhengig republikk 17. juni 1944
10 Spania	Monarki. Republikk 1873- 74. Monarki 1874- 1931 Republikk 1931-47. Franco de facto var	1873 1931	Dronning Isabella II abdiserte i 1868, men republikanerne var for svake til å erklære republikk umiddelbart.

	regent fra 1939 til 1975. Juan Carlos 1 utpekt som Francos etterfølger av Franco i 1969, monark siden 1975		Derfor fant monarkistene en italiensk prins som ny spansk konge, men han manglet politisk oppslutning og abdiserte i 1873. Republikk ble da erklært, men varte kun ett år. Monarkiet ble gjeninnført med Alfonso XII som monark i 1874. 1931: Republikanerne proklamerte republikk
11 Belgia	Monarki fra 1830 til i dag		
12 Nederland	Monarki til i dag		
13 Portugal	Monarki	1910	Politisk revolusjon
14 Hellas	Monarki 1832- 1924. Republikk 1924- 1935. Monarki gjeninnført fra 1935 til 1973	1924 1973	Krigsnederlag mot Tyrkia, militærkupp og folkeavstemming i 1974. Kommunistene tapte borgerkrigen (1946-9).
15 Romania	Fyrstedømme 1858 (61)-81- Kongedømme 1881-1947. Kongediktatur 1938.	1947	Nederlag i 2. verdenskrig. Kommunistisk seier
16 Italia	Monarki fra 1860	1946	Folkeavstemming i 1946
17 Polen	Under den russiske tsar. Polen dannet i 1918 som selvstendig republikk	1918	Uavhengighet
18 Malta	Monarki under britisk styre	1974	Uavhengighet
19 Luxemburg	Storhertugdømme fra 1837 til i dag		
20 Ungarn	Dobbeltmonarki med Østerrike til 1918. Republikk 1918-19	1918. Monarki uten monark: Miklos Horthy var statssjef som "riksforstander" fra 1919-1944.	Nederlag i 1. verdenskrig. Nederlag i 2. verdenskrig. Kommunistregime fra 1947
21 Østerrike	Dobbeltmonarki mellom Østerrike og Ungarn. Republikk fra 1918	1918	Nasjonalforsamlingen vedtok innføring av republikk da unionen med Ungarn opphørte
22 Bulgaria	Autonomt fyrstedømme opprettet i 1878. Under Osmansk styre. Fyrstedømmet Bulgaria ble kongedømme i 1908	1946	Nederlag i 2. verdenskrig. Bulgaria ble en kommunistisk folkerepublikk i 1946 etter folkeavstemning
23 Tyrkia	Regjerende sultan-kalifen avskaffet	1922	Nasjonal revolusjon ledet av Kemal Atatürk
24 Sveits	Republikk		
25 San Marino	Republikk		
26 Montenegro	Monarki med Serbia f.o.m 1910. Underlagt Jugoslavia i 1918	1945 (sammen med resten av Jugoslavia)	
27 Serbia	Selvstendig kongedømme før underlagt osmansk rike (1882). Deretter del	1945 (sammen med resten av Jugoslavia)	

	av Jugoslavias monarki (1918)		
28 Vatikanstaten	Valgmonarki. Suveren bystat med pave som overhode. Vatikanstaten anerkjent som egen stat i 1929, men «stammer» fra de historiske Pavestatene (762-1870)		
29 Albania	Underlagt det ottomanske riket. Monarki 1913- 24. Republikk 1924- 28. Monarki 1928- 39	1924 1946	Erstattet av kommunistisk folkerepublikk i 1946
30 Jugoslavia	Monarki (serbisk monark). Etablert i 1918 (Navnet i 1929)	1945	Kongens parti tapte 2. verdenskrig, i tillegg til borgerkrigen som kommunistene vant.
31 Irland	Monarki sammen med Storbritannia frem til uavhengighet i 1922, britisk konge fungerte videre som monark frem til republikken Eire ble etablert i 1948	1937 (formelt 1948). Fristaten Irland 1922- 37.	Uavhengighet i 1922, konsensus i 1948 da landet forlot Samveldet med Storbritannia
32 Andorra	Samfyrstedømme til i dag		
33 Monaco	Fyrstedømme fra 1232 til i dag. Styr av ætten Grimaldi siden 1297		
34 Liechtenstein	Fyrstedømme fra 1719 til i dag		

Tabell 3: Okkuperte og nøytrale monarkier i 1. og 2. verdenskrig

Første verdenskrig		Andre verdenskrig	
<i>Nøytrale</i>	<i>Okkuperte</i>	<i>Nøytrale</i>	<i>Okkuperte</i>
Norge	Belgia	Sverige	Belgia
Sverige	Luxembourg	Spania	Norge
Danmark	Albania		Danmark
Monaco	Hellas		Albania
Spania			Luxembourg
Nederland			Nederland

Tabell 4: Datamatrise som viser krigsnederlag i verdenskrigene

Case	A: Valgfusk	B: Monarken gir etter/ parlamentarisme	C: Revolusjon	D: Krigsnederlag/ alliert med taper i VK1	E: Krigsnederlag/ alliert med taper i VK2	Y: Monarki-overlevelse
Norge	0	1	0	0	0	1
Sverige	0	1	0	0	0	1
Danmark	0	1	0	0	0	1
Storbritannia	0	1	0	0	0	1
Belgia	0	1	0 (1 abdikasjon)	0	0	1
Nederland	0	1	0	0	0	1
Luxembourg	0	1	0 (1 abdikasjon)	0	0	1
Portugal 1910	1	0	1	-	-	0
Russland 1917	1	0	1	1	-	0
Ungarn 1918 (1944)	1	0	0	1	1	0
Østerrike 1918	1	0	1	1	-	0
Tyskland 1918	1	0	1	1	-	0
Tyrkia 1922	1	0	1	1	-	0
Bulgaria 1946	1	0	0	1	1	0
Serbia/ Jugoslavia 1945	1	0	0	0	1	0
Italia 1946	1	0	0	0	1	0
Albania 1946 (1924)	1	0	0 (Men borgerkrig)	0	0	0
Romania 1947	1	0	0	0	1	0
Spania 1931	1	0	0	- (Men borgerkrig)	-	0
Hellas 1924	1	0	0	0 (Men krigsnederlag mot Tyrkia)	0 (Men borgerkrig)	0

Noter: 1) 0 = Nei, 1= Ja. 2) – betyr «ikke relevant».

Tabell 5: Monarkens avgang i de ny-erklærte republikkene

Case	Fjerning av monark
Russland	Henrettelse av Nikolaj 2. og tsarfamilien i 1918
Frankrike	Henrettelse av Ludvig 16. og Marie Antoinette i 1792
Hellas	Eksil til Storbritannia for Konstantin 2. og Anne Marie i 1974
Italia	Eksil til Egypt for Victor Emmanuel og familie i 1946
Portugal	Kong Manuel dro i eksil til Storbritannia
Spania	Alfonso 13. ble avsatt som følge av republikansk opinion og dro til Roma i eksil i 1931, men beholdt tronen til 1941
Irland	Lov om republikk i 1948
Tyskland	Eksil til Nederland for Wilhelm 2. i 1918
Bulgaria	Eksil til Egypt og Spania for Simeon 2. og familien i 1946
Romania	Mikael 1. ble sendt i eksil til Sveits i 1947
Østerrike	Karl 1. og kronprins Otto drevet til eksil i Sveits, Madeira og Spania i 1919
Ungarn	Karl 1. og kronprins Otto drevet til eksil i Sveits, Madeira og Spania i 1919. Riksforstander Miklos Horthy tvunget til å trekke seg, og levde i husarrest i Bayern. Bevaring i USA i 1945
Finland	Uavhengighet fra Russland
Island	Uavhengighet fra Danmark
(Sveits)	Ingen monark
(San Marino)	Ingen monark
Polen	Uavhengighet fra Russland
Malta	Uavhengighet fra Storbritannia
Tyrkia	Eksil for Mehmet 6. til Malta og Italia i 1922
Albania	Kong Zog 1. med familie dro i eksil til Egypt i 1939, og deretter til Storbritannia i 1941
Jugoslavia	Peter 2. dro i eksil til England i 1941

Kun tre land som avvirket monarkiet henrettet monarken: England (1649), Frankrike (1793) og Russland (1918), og alle ved revolusjon. De øvrige landene sendte monarken i eksil. I tabell 5 følger en oversikt over de ulike monarkenes skjebne da monarkiet ble avskaffet.

Figur 1: Besøk hos nasjonalbiblioteket i Athen

